

SODERHJELM
KIRJOITUKSIA JA
TUTKIELMIA


VE RI
TAS

WERNER SÖDERHJELM

KIRJOITUKSIA JA TUTKIELMIA

·KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ·
·OTAVA·HELSINGISSÄ·

V.B—01.

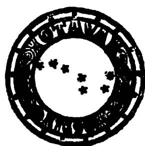
KIRJOITUKSIA JA TUTKIELMIA

WERNER SÖDERHJELM

KIRJOITUKSIA

JA

TUTKIELMIA



HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA 1898.

Helsingissä,
Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag
1898.

Asiantuntijalle seuraavat kirjoitukset eivät tarjoa mitään uutta, sillä nekin niistä, jotka perustuvat omintakeisiin tutkimuksiin, ovat tieteelliselle yleisölle toisessa muodossa tulleet tunnetuiksi. Mutta olen luullut suomenkielisessä lukijakunnassamme olevan niin paljon harrastusta tällaisiinkin sivistysmaiden vanhempaa kirjallisuutta koskeviin aineihin, että kerran voisi yrittää niistä antaa suomeksi pienen näytteen, yleistajuiseen muotoon puettuna.

Olen valinnut muutamia aineita, jotka tavalla tahi toisella näyttävät tähän tarkoitukseen sopivilta ja joihin tutkimusteni kuluessa olen tullut perinpohjaisemmin tutustumaan. Toinen näistä kirjoituksista on ennen ollut julkaistuna Finsk Tidskriftissä, viides — vaikka paljon lyhyemmässä esityksessä — Viipurilaisen osakunnan Kaukomielialbumissa. Muut ovat tätä kokoelmaa varten kirjoitetut.

Runokäännökset on tunnetulla taidollaan fil. kand. **O. Manninen** *toimittanut, sekä myöskin kirjani kielellistä asua tarkastanut. Tästä avusta pyydän saada hänelle julkisestikin lausua sulimmat kiitokseni.*

Joulukuun 1 p. 1898.

W. S.

Sisällys:

I.

Muinaisranskalaisia Maaria-legendoja.



un muutamia vuosikymmeniä sitten alettiin unhotetuista, aikojen tomun peittämistä, pergamentille piirretyistä kirjoista hakea esille ja uuteen elämään elvyttää Ranskan vanhaa kirjallisuutta, niin kääntyi huomio ensiksi melkein yksinomaan ritarirunouteen, jossa esi-isien mainerikkaat urotyöt olivat heidän lastensa ja jälkeläistensä kuultaviksi lauluun laaditut. Siinä luulivat ranskalaiset löytävänsä kansanhengen aikaisimpia ja selvimpiä ilmauksia ja siinä esiintyi keskiajan yhteiskunta suurimmassa loistossaan, olipa se sitten kuvattuna sodan jaloissa töissä taikka rauhan askareissa, tappelussa „uskottomia konnia“ vastaan taikka lemmen leikeissä ja laulun kilpailussa. Mutta vaikka tämä käsitys olikin oikea ja vaikka keskiajan ritarillinen runous taiteellisessa suhteessa — jos siinä taiteesta ylimalkaan voi puhua — voittaa kaikki muut samanaikuisen kirjallisuuden haarat, niin siinä

ei kumminkaan ole tilaa aikakauden sisimmälle elämälle, hengen ja ajatuksen hienoimmille ilmauksille. Ne piilevät uskonnollisessa kirjallisuudessa. Sitä tuntematta ei voi keskiaikaa ymmärtää eikä tuomita, sillä sen henkinen ja moraalinen luonne on purkaumattomassa yhteydessä sen hengellisen uskon kanssa ja etupäässä niitten muotojen kanssa, joihin tämä usko kansan keskuudessa pukeutui. Hengellinen kansankirjallisuus on näistä muodoista tärkein — kansankirjallisuus, ei samassa merkityksessä kuin kansanepos ja kansanlyriikka, vaan siinä merkityksessä että se oli kansaa varten kirjoitettu, että se kansalle lausuttiin taikka laulettiin ja että se oli paras tahi oikeimmin ainoa keino kansan hengelliseksi rakentamiseksi — sillä jumalanpalvelushan toimitettiin latinaksi, jota kieltä kansa tietysti ei ymmärtänyt.

Sen mukaan kuin keskiajan kirjallisia tuotteita on ruvettu tarkemmin tutkimaan, on myöskin uskonnollisen kirjallisuuden aarteita mitä laajimmassa määrin kaivettu esille, niitä tutkittu ja julkaistu. Runsaaksi kyllä on tämäkin kirjallisuus näyttäytynyt ja vaihtelevaiseksi myöskin, vaikka se niin suuresti eroaa muusta keskiajan runoudesta. Ensimäinen ja pääasiallinen erotus on että se melkoiseksi osaksi on käännöskirjallisuutta eikä alkuperäistä. Originaalinsa se tietysti haki keskiajan latinaisesta luostarikirjallisuudesta ja leimansa se saa tämän luonteesta.

Luostareissa eli ihmisiä, jotka olivat irtautuneet maailman levottomuudesta, paenneet sen viheliäisyyttä ja, uupuneina ja nöyristyneinä, hakeneet rauhaa hiljaisten pyhien muurien turvissa. Kaikki mitä elämä oli tarjonnut piti jätettämän, uusi henkinen elämä avautui ja sen piti korvata kaikki mikä oli jäänyt ulkopuolelle, kun luostarin ovi sulkeutui uuden tulokkaan takana. Tämä tiesi mikä häntä odotti, ja usein oli hänen mielikuvituksensa täydellisesti valmistunut uuteen elämään jo ennenkuin hän siihen astui. Niin kertoo eräs italialainen kronikan kirjoittaja että kun hän oli päättänyt ruveta munkiksi, huolimatta isänsä kirouksesta ja sisartensa rukouksista, sekä eräänä aamuna yksin makasi polvillaan Maariankuvan edessä, silloin kuva sanoi: „astu lähemmäksi ja suutele lastani". Ja lapsi itse ojensi kätensä, hän otti sen syliinsä ja suuteli sitä, ja Maaria antoi hänen pitää sitä hetkisen aikaa. „Mutta sydämeeni jäi sellainen suloisuus ettei sitä voi sanoilla lausua. Myönnän etten koskaan ulkomaailmassa ole tuntenut niin suurta suloisuutta". Sellaista mielialaa oli luostari omansa kehittämään: yksityisessä kammiossa, iltaruskon kajastaessa ikkunaristikon läpi ja viimeisen tuulenhengen tuodessa ruusuntuoksuja luostarin puutarhasta, vaipui mieli surunvoittoisiin mietelmiin; kirkossa, hymnien kaikuessa ja suitsutusten syttyessä, kohosivat ajatukset ylimaailmallisiin ilmoihin. Yksitoikkoinen elämä salli mielikuvituksen vapaasti liidellä

ja hakea esineitä kirjalliselle työskentelylle, jota luostari asetti asukkaittensa suoritettavaksi ja joka sekin oli vanhurskasta tointa: eräs legenda kertoo että kun kirjailija-munkki kuoli, laskettiin kaikki hänen piirtämänsä kirjaimet yhteen, vastapainoksi hänen synneilleen. Mutta tämä mielikuvitus oli itsessään niin peräti köyhä, se ei ollut saanut mitään ravintoa vaihtelevista elämänkokemuksista, ja niin täytyi sen, kun ajatusten tuli ohjata sulkakynän piirteitä pergamentille, turvautua sellaiseen, joka sille oli lähimpänä — kaikenmoisiin ihmejuttuihin ja uskomattomiin kertomuksiin, joita joskus oli kuultu ja joita nyt suuremmalla tahi pienemmällä johdonmukaisuudella sekaisin yhdistettiin yhteen kirjaan.. Mutta erityisellä nautinnolla viihtyi tämä lapsellinen fantasia kaikessa mikä oli epämääräistä, hämärää, mystillistä, musikaalista ja romantillista — ja uskonnossaan se tietenkin runsaasti löysi aineksia, joitten ympäri voi tätä kaikkea verhottaa. Munkit kuulevat kummallisia linnunlauluja ikkunoidensa edustalta taikka ääniä, jotka heitä kutsuvat — he seuraavat niitä ja löytävät Jeesuslapsen; munkki rukoilee kerran että hänen sallittaisiin tuntea iankaikkisuuden esimakua, ja silloin ilmestyy enkeli viulu kädessä, jonka sävel, jousen vain kerran sitä koskettaessa, täyttää munkin sielun sellaisella autuudella, että jos enkeli vielä kerran vetäisi sävelen, munkki aivan varmaan olisi kuoleman oma.

Tähän suuntaan mukaeltiin ensiksikin evankeliumit, etenkin n. s. pseudo-evankeliumit. Niistä syntyi hyvin kummallisia legendoja Annasta — Maarian äidistä — Maariasta ja Jeesuksesta. Sitten seurasivat pyhimysten elämät ja ihmetyöt. Alkuperäiset kertomukset niistä laajennettiin oman mielikuvituksen tuotteiden taikka muualta kuultujen ihmeiden avulla. Perussävelenä on kaikissa näissä jutuissa ihmisen, yksilön mitättömyys ja heikkous, vaan samalla kertaa niissä tahdotaan näyttää että myös vähäarvoisimmallakin, syntisimmälläkin on toivoa kerran voittaa elämän kruunu ja päästä ikuiseen autuuteen — jos vaan usko on vahva. Ikäänkuin alhaisten, yksinkertaisten lohdutukseksi ovat ne kirjoitetut — muistettakoon että kirjoittajat itse olivat halpoja luostariveljiä, joille ei muita toiveita tarjoutunut — mutta ainoastaan sillä ehdolla on armo saatavissa, että täydellisesti unhottaa oman itsensä ja alistaa kaikki maalliset tunteensa tuon ainoan autuutta tuottavan pyrinnön alle. Tämä periaate valtaa mielikuvitusta siihen määrin, että se vie epäluonnollisuuksiin, jotka välistä vaikuttavat kerrassaan tuskallisesti. Kuuluisassa Alexius-legendassa kerrotaan eräästä nuoresta pojasta — iäkkäiden vanhempainsa ainoasta lapsesta —, joka samana iltana kuin hänen pitää naida rikas roomalaistyttö, „jonka hänen isänsä on hänelle ostanut“, pakenee Syriaan, jakaa rahansa kerjäläisten kesken ja liittyy heidän seuraansa. Isän palvelijat tulevat häntä

etsimään ja näkevät hänet kerjäläisten keskellä, mutta eivät tunne häntä ja antavat hänelle almuja. Tästä nöyryytyksestä Alexius kiittää Jumalaa. Kohta kääntyy kuitenkin huomio hänen puoleensa, koska hän näet on niin erinomaisen pyhä ihminen, ja hän päättää, välttääksensä ihmisten puheita ja katseita, palata Roomaan. Siellä hän sattumalta tapaa isänsä, joka tietysti ei häntä tunne. Alexius rukoilee häneltä vieraanvaraisuutta hänen kadotetun poikansa nimessä. Isä pyytääkin häntä asumaan luoksensa — tekemättä ainoatakaan kysymystä — ja antaa hänen asua portaidensa alla. Alexius näkee joka päivä isänsä, äitinsä ja morsiamensa — sillä tämä on pysynyt hänelle uskollisena ja asettunut hänen vanhempainsa luo asumaan — miltei menehtyvän surusta, mutta hän pysyy vahvana eikä anna itseään ilmi. Ja tällä tavoin hän viettää seitsemäntoista vuotta kurjassa kopissaan, kärsien että isänsä palvelijat joka aterian jäljestä heittävät likavettä hänen päällensä. Mutta tuntiessaan vihdoin loppunsa lähestyvän, pyytää hän eräältä palvelijalta palasen pergamenttia, kynän ja mustetta ja kirjoittaa sitten koko elämänsä historian; kuitenkin säilyttää hän huolellisesti pergamentin, jotta sitä ei kukaan saisi nähdä ennen hänen kuolemaansa. Mutta samaan aikaan on Roomassa kuultu kummallisen äänen kolmasti huutavan: „etsikää Jumalan miestä, etsikää häntä Eufemiuksen talosta!“ (Eufemius oli Alexiuksen isä). Paavi Innocentius, keisarit Arcadius ja

Honorius, koko kansa lähtee hakemaan ihmeellistä miestä, mutta kun saavutaan Eufemiuksen taloon, niin on Alexius juuri kuolemaisillaan. Paavi ottaa hänen kädestään pergamentin, ja koko hänen kohtalonsa tulee tunnetuksi. Vanhempain suru on ääretön, mutta ympäri kuolinhuoneen kokoutuu kansa tahtoen nähdä tämän erityisesti pyhän miehen ruumista. Väkeä on niin paljon, ettei tiedetä millä tavalla saataisiin ruumis kirkkoon: ehdotetaan että kultaa jaettaisiin kansan kesken, jotta se rupeisi juoksemaan sitä poimimaan ja avaisi tietä. Mutta kansa antaa kullan maata, vaatien ainoastaan pyhimyksen ruumista, sillä nyt jo alkaa sen ääressä tapahtua ihmeitä: „moni joka on surren ja itkien sitä lähestynyt, poistuu laulellen sen luota“. Lopuksi onnistutaan samaan se kirkkoon: mutta vanhemmat ja morsian jäävät yhdessä suremaan Alexiusta, joka rukouksillaan saa heidän sielunsa pelastetuiksi.

Tässä legendassa on tietysti tuo aivan luonnoton itsensä-kieltämys ja yksinkertaisten tunteiden kuolettaminen pääasiana; muinaisranskalaisessa mukaelemassa pääsevät inhimilliset tunteetkin puhkeamaan esille: niin on etenkin äidin suru kuvattu ikäänkuin huutavana vastaväitteenä sellaista luonnotonta askeesia vastaan, joka panee lapsen vieraantumaan synnyttäjästään, jäämään kylmäksi hänen suruilleen ja olemaan niitä lohduttamatta, vaikka hän voisi sen tehdä; ja ranskalaisessa runoelmassa on loppu, jota ei ole alkuperäisessä legen-

dassa: rakastavat saavat toisensa, vaikka kohta vasta taivaassa. Siinä näyttää siis olevan ikäänkuin jonkinmoinen myönnytys rakkauden oikeuksille: „nyt on hänellä rakastettunsa luonaan ja heidän sielunsa ovat yhdessä; en saata teille sanoa kuinka suuri on heidän ilonsa“.

Paljoa lähempänä meidän katsantotapaamme ovat ne kertomukset, joissa todellinen katumus pelastaa ihmisen syntien kirouksesta. Näissä esiintyy usein keskiajan ja luostarikirjallisuuden runous hienoimmassa henkisessä tuoksussaan. Eräs syntinen ihmisparka seisoo Herran tuomiolla ja koston henget näyttävät hänelle isoa kirjaa, johon kaikki hänen syntinsä ovat piirretyt. Mutta samassa saapuu laupeuden enkeli, tuoden mukanaan viimeisen kyynelen, jonka kuollut elämässään oli vuodattanut; se oli katumuksen kyynel, ja sillä enkeli pyyhkii kaikki hänen syntinsä kirjasta pois. Saman hengen synnyttämä on ranskalainen legenda „ritarista ja hänen sangostaan“. Eräs ylpeä ja julma ritari, jonka elämä on täynnä pahoja tekoja, antaa kerran vanhurskaan erakon ripittää itseään, enemmän tehdäksensä ukosta pilkkaa kuin mistään sisällisestä pakosta. Hän näet ei ollenkaan kadu syntejään, vaan päinvastoin kerskailee niistä, ja kaikki erakon hänelle määräämät rangaistukset hän röyhkeästi hylkää. Lopuksi erakko pyytää häntä ainakin täyttäämään sangon vedellä läheisestä purosta. Nauraen suostuu ritari siihen, koska hän saa syntinsä anteeksi

niin halvalla. Mutta kun hän laskee sangon puroon, ei vesi siihen vuoda, vaan se jää kuivaksi ja tyhjäksi. Hän koettaa vielä kerran, mutta onnistumatta nytkään. Hän menee viereiselle purolle: sama ihme tapahtuu. Vihastuneena hän kulkee yhä edemmäs, pistäen sankonsa kaikkiin puroihin ja virtoihin, joita vain tieltään löytää, mutta aina samalla huonolla menestyksellä. Niin kulkee hän ympäri maailman tyhjine sankoineen ja hänen uhkarohkeutensa yhä vain enenee. Vuoden kuluttua hän palaa lopuksi erakon luo. Tämä lukee hänen sydämestään ettei hän ollenkaan ole nöyrtynyt, ja alkaa hartaasti rukoilla ritarin edestä. Silloin ritarin kova sydän lopuksi pehmenee, hänen silmänsä kastuvat ja kyynel, katumuksen kyynel, valuu sankoon. Ja kas, samassa täyttyy sanko reunoihinsa asti! — Ja tämän suloisesti kerrotun legendan kanssa voi vetää vertoja eräs italialainen kertomus, jonka syvin ajatus on sama — että taivaassa on suurempi ilo yhdestä syntisestä, joka itseänsä parantaa, kuin yhdeksästäkymmenestä yhdeksästä vanhurskaasta, jotka eivät parannusta tarvitse. Eräs nainen, joka on paljon syntejä tehnyt, kuulee munkin kirkossa saarnaavan Jumalan hyvyydestä. Hän menee munkin luo ja kysyy: „onko tuo hyvyys todellakin niin suuri kuin sanotte?“ Munkki vastaa: „se on paljon suurempi kuin mitä minä voin sanoa“. Ja nainen kertoo hänelle syntinsä ja pyytää rangaistusta. Mutta munkki ei heti paikalla keksi vastaavaa rangaistusta niin suu-

rille synneille, vaan pyytää naisen tulemaan takaisin toisen saarnan jälkeen. „Kyllä minä nyt näen“, sanoo tämä, „että te epäilette minun pelastustani“. „En ollenkaan epäile“, vastaa munkki, „päinvastoin luotan varmasti siihen, että Jumala on sinulle anteeksi antava.“ Ja nainen jää kirkkoon odottamaan kunnes toinen saarna olisi ohi. Mutta kun hän siinä yksinäisyydessään rupeaa syntiensä paljoutta ajattelemaan, valtaa hänet yhtäkkiä niin suuri suru ja huoli, ettei hän voi sitä kantaa: hänen sydämensä pakahtuu ja hän lankee kuolleena kirkon lattialle. Kuultuaan mitä oli tapahtunut kehottaa munkki, jota naisen kohtalo kovasti liikuttaa, kansaa rukoilemaan hänen edestänsä. Mutta silloin kuuluu ääni taivaasta: „ei ole tarvis rukoilla tämän vaimon edestä, sillä hän on taivaassa Jumalan kasvojen edessä ja voi pikemmin rukoilla teidän puolestanne!“

Tällaiset kappaleet näyttävät missä määrin keskiajan runous, huolimatta kaikesta taiteettomuudesta, voi olla hieno ja missä määrin sen usko, huolimatta kaikista askeetillisista liiallisuuksista, voi olla kuulakan puhdas. Onko milloinkaan evankeliumin syvintä sisällystä tulkittu kauniimmilla kuvilla ja onko myöhempi runous koskaan niin suuremmoisella tavalla sen oppia ymmärtänyt?

*

Mutta kaikista niistä aiheista, joita keskiajan uskonnollinen runous käsittelee, on kuitenkin Maarian jumaloiminen kuvaavin.

Legendat pyhästä neitsyestä alkoivat muodostua noin viidennellä vuosisadalla. Hän esiintyy aikaisimmissa vielä yksinomaan Kristuksen äitinä, samana kuin sittemmin koko renessansin kuvaavassa taiteessa. Kirjallisuudessa muuttuu hänen olentonsa kumminkin kohta: mitä enemmän aikaa kuluu, sitä nuoremmaksi tekee mielikuvitus Maarian, ja piakkoin on hänestä tullut suloinen neito, jonka olennossa yhtyy kaikki mitä voi ajatella puhtainta, kauneinta ja hurmaavinta, ja mielikuvitus keksii hänelle nimiä sellaisia kuin kukkanen, kyyhkynen, ruusu ja lilja. Kuten kaikki keskiaikaisen runouden pyhät henkilöt ihmistytetään — Kristus ei tee siitä mitään poikkeusta — muuttuu Maariakin keskiaikaiseksi naisihanteeksi, olennoksi laulajien omasta piiristä, jota he lempivät ja jolle he laulavat mitä hehkuvimpia rakkaudenlauluja, ylistäen hänen kauneuttaan ja rukoillen hänen suosiotaan. Mutta aina on hän neitsyellisyyden ja puhtauden ihanteeksi kuvattuna — ei mikään kristitty legenda tee häntä muuksi. Ja lopuksi muuttuu Maaria — Kristuksen äiti, maailman äiti, kaiken hyveen, kaiken armon, kaiken kauneuden korkein edustaja — lopuksi hän muuttuu pyhimmäksi kaikista pyhistä, hän etupäässä on auttaja, hänen jumaloimisensa on suurin hyve ja ainoa keino, jolla voi saavuttaa syntien anteeksi-

saamista — vieläpä sellaisten syntienkin, joita tavallinen katsantotapa pitää ehdottomasti rangaistavina; jopa välistä riittää madonnan nimen mainitseminenkin mitä törkeimpien rikosten sovittamiseen.

Keskiajan latinankielinen kirjallisuus on näitä Maaria-legendoja täynnä; ne enenivät enenemistään sen mukaan kuin Maarianpalvelus laajeni, ja niihin sekoitettiin kertomuksia ihmeistä, jotka alkuaan kuuluivat muihin pyhimystarinoihin. Ensimäinen isompi kokoelma näitä legendoja toimitettiin nähtävästi yhdennellätoista vuosisadalla; sitä seurasi monta muuta, ja melkein samaan aikaan alettiin näitä kokoelmia kääntää kansan kielille, panemalla niitä runomuotoon jos olivat suoranaisia, mukaelemalla ja koristelemalla. Siten on myöskin Ranskan keskiajan kirjallisuus omistanut itselleen nämät legendat. Kaksi isoa kokoelmaa, toinen mannermaan ranskalaisen, toinen „anglo-normannin“ (Englannin ranskalaisen) kirjoittama, ovat todistuksena siitä kuinka suuressa suosiossa niitä pidettiin. Milloin niitä luettiin kirkoissa, milloin taas tekijä taikka joku muu niitä saneli ja esitti toreilla ja avonaisilla paikoilla — siis samalla tapaa kuin epilliset runoelmat tehtiin kansalle tunnetuiksi. Usein tällainen pyhimysruno juuri alkaa jonkinmoisella prologilla, jossa kansaa kutsutaan kuulemaan: „hyvät herrat, jääkää Jumalan tähden hetkeksi seisomaan, lupaan rukoilla Jumalaa sen edestä, joka minua kuuntelee! . . . . Pyydän että tänä päivänä kuulette Jumalan sanoja ja an-

natte minun puhua teille. Hyvät herrat, tänne pitää kaikkien kunnollisten pysähtyä .... jos tahdotte kuulla minun kertovan teille Jumalasta ja pyhästä Maariasta, niin vaietkaa ja kuunnelkaa minun sanojani!" Taikka: „se, joka rakastaa Jumalaa ja hänen pyhää äitiään ja tahtoo kuulla heistä kerrottavan, se olkoon hiljaa ja antakoon niiden mennä tiehensä, jotka eivät tahdo kuunnella".

Maaria-legendat sisältävät keskiajan uskonnollisen kirjallisuuden tyypillisimpiä piirteitä: niissä on ensiksikin tuo järkähtämättömän syvä luottamus pyhimyksen voimaan, tuo liikuttava, vaikka usein hiukkasen naurettava sydämen yksinkertaisuus, tuo hurmaava viehätys, jota yksin kansanrunous tarjoo, — ja kansan mielikuvituksestahan ne ovatkin lähteneet — tuo tunteiden lapsellinen selvyys ja hellyys. Meidän katsantotavallamme — tarkoitan ylimalkaan nykyajan katsantotavalle — ne kyllä ovat vieraita ja loukkaavat meidän käsityksiämme syyllisyyden ja oikeuden vaatimusten keskinäisestä suhteesta, mutta silti emme ole oikeutetut tuomitsemaan niitä epäsiveellisiksi ja korkeampaa moraalia enemmän kuin korkeampaa taidettakaan kaipaaviksi: asianlaita on kerran se, että keskiajan moraali ei ollut mietittyä kuten meidän, vaan vaistomaista, ja sen käsitteet siitä, mistä sopi puhua, mistä ei, aivan toisenlaiset kuin meidän: ja mitä taiteeseen tulee, niin kaipaa keskiaika kyllä tuota plastillista taidetta, joka esiintyy sommittelun eheydessä ja

liikkeiden sopusointuisessa ryhmityksessä. Vaan kun näillä edellytyksillä — jotka itsestään tarjoutuvat jokaiselle hiukankin historialliseen katsantotapaan perehtyneelle — lukee keskiajan uskonnollista kirjallisuutta, niin ei todellakaan voi olla hurmautumatta siinä niin usein tavattavasta syvästä ja liikuttavasta runoudesta: siitä nauttii samalla viehätyksellä kuin pienen alastoman, itsestään tietämättömän lapsen liikkeistä, joka leikitellen palleroi huoneen matolla.

Legendat pyhän neitsyen ihmeistä jaetaan tavallisesti eri ryhmiin sen mukaan mikä niillä on perusmotiivina — yhdenlaisesta alkuperäisestä motiivista on nimittäin useita erilaisia muodostuksia. Tahdon tässä tehdä selkoa muutamista legendoista, jotka näyttävät minusta tyypillisiltä eri ryhmille ja siis voivat antaa jotenkin selvän käsityksen koko lajista. Tuskin lienee tarpeellista huomauttaa että suuri osa alkuperäisestä mielialasta haihtuu tällaisessa suoranaisessa referaatissa, etenkin kun se kieli, keskiajan ranska, jonka puvussa olen useimpiin näistä legendoista tutustunut, kehittymättömässä, naivisessa muoto- ja lauserakennuksessaan mainiosti soveltuu sisällyksen luonteeseen.

Eräs munkki poimii metsästä kukkasia Maarian kuvaa varten ja joka kukasta hän sanoo yhden „Ave Marian"; kaksi ryöväriä yrittää hyökätä hänen päällensä, mutta samassa he näkevät erinomaisen kauniin, kirkkaan loiston ympäröimän neidon lähesty-

vän munkkia, hänen sitä huomaamattaan. Neiti on puettuna kalliiseen silkkiverkaan, ja kun munkki lausuu Maarian nimen, poimii neito joka kerran hänen suustaan ruusuja ja liljoja, jotka hän pujottaa kultaiselle langalle: ja kun munkki sanoo „salve“, terve, kumartuu Maaria; samalla tavalla kuin hän teki vastaanottaessaan ilmestysenkelin sanoman, ja hymyilee munkille, ja kun seppele on valmis, laskee hän sen päähänsä. — Muutamissa mukailuissa kuvataan munkki rikkaaksi nuorukaiseksi, joka ennen aina on asettanut kukkia Maarian kuvan eteen, vaan pakotettuna sukulaistensa juonien kautta jättämään rikkautensa ja astumaan luostariin, siellä rukoilee yhtä monta „Avea“ kuin hän ennen on uhrannut kukkasia; ollen matkalla kantamassa rahoja luostarinsa puolesta, joutuu hän vaaraan, mutta pelastuu Maarian kautta.

Tämä sama kaunis kukkasmotiivi tavataan muissakin legendoissa. Erästä munkkia halveksitaan luostarissa sentähden ettei hän tiedä lausua muita rukouksia kuin „Ave Marian“, vaan kun hän on kuollut, kasvaa hänen suustaan viisi ruusua, yksi neitsyen nimen joka kirjaimesta, merkiksi että tämä veli kaikessa yksinkertaisuudessaan on pyhänä pidettävä.

Toisenlainen osa on kukkasilla seuraavassa legendassa, jossa ne yhtyvät erääseen hyvin suosittuun motiiviin. Näin kerrotaan: muinoin eli vanhurskas munkki, joka erittäin hartaasti palveli neit-

syt Maariaa ja jota sentähden pidettiin luostarissaan suuressa kunniassa. Mutta huolimatta hänen pyhyydestään kohtasi häntä hirveä sairaus: koi rupesi syömään hänen suutaan ja huuliaan ja niistä levisi niin ilkeä haju, ettei kukaan voinut oleskella samassa huoneessa kuin sairas; ainoastaan hänen piispansa jäi hänelle uskolliseksi eikä huolinut iljettävästä hajusta. Kerran munkki näkee unessaan enkelin, joka vie hänet ihanasti kukkivalle kentälle, missä munkki poimii kaksikymmentäkolme suloisesti tuoksuavaa kukkasta; niistä kantavat kaikki paitsi yksi ainoa kahdeksan kaunista umppua, ja enkeli selittää munkille että kenttä merkitsee sairaan vanhurskasta elämää ja nuo kaksikymmentäkaksi kukkaa munkin lempivirren 22 osaa: niinkuin jokaisella osalla on kahdeksan värssyä, niin on myöskin jokaisella kukalla kahdeksan umppua. Mutta tuo yksi jäljelle jäänyt kukkanen, joka on kaikista suurin sekä kaunein, on viideskymmenes neljäs virsi, joka alkaa: „Jumala, nimesi tähden tee minut terveeksi“, ja jota munkki joka päivä oli laulanut. Ja kun munkki oli katsellut kukkasia, osotti enkeli hänelle ison rakennuksen sanoen: „avaa silmäsi, katso tuota temppeliä tuolla idässä!“ ja munkki näki ihmeellisen temppelin, kiiltävän kullasta ja hohtokivistä, jossa kaikki oli jumalallista työtä, eikä inhimillinen suu edes voi sanoa kuinka kaunista se oli. Siellä istui pyhimystensä keskellä neitsyt Maaria, loistavampana kuin kesäpäivän aurinko, hän

kutsuu munkin luokseen, antaa hänelle rintansa juoda ja suutelee häntä ja parantaa hänet. Ruton haju munkin kamarissa vaihtuu suloisimpaan tuoksuun, hänen toverinsa rientävät hänen luokseen ja löytävät kuolleeksi luullun terveenä ja iloisena. Kaikki yhtyvät juhlahymniin Maarian kunniaksi, mutta munkki saa rauhallisen ja pyhän kuoleman.

Yksinkertaisempana, ilman tuota hieman haetulta tuntuvaa vertausta kukkasten ja virsien välillä, esiintyy parannus-motiivi toisessa legendassa. Munkit luulevat veljensä kuolleeksi, kun yhtäkkiä Maaria muitten näkemättä ilmestyy hänelle, lohduttaa häntä sydämellisin sanoin, kastelee hänen haavojaan omien rintojensa maidolla ja parantaa hänet. Munkki herää, vihoissaan siitä etteivät toverit voineet olla vaiti sill'aikaa kuin Maaria oli käynyt häntä tervehtimässä, eivätkä olleet hänelle tarjonneet istumasijaa; nähtävästi oli neitsyt peljästynyt ja lähtenyt tiehensä pikemmin kuin mitä muutoin olisi tehnyt.

Eräässä legendaryhmässä kuvataan kuinka maallinen rakkaus ja rakkaus pyhään neitsyeen taistelevat miehen rinnassa.

Komea ritari lempii jaloa rouvaa. Apotti neuvoo häntä rukoilemaan sata viisikymmentä „Ave Mariaa" päivässä saavuttaaksensa rouvan vastarakkauden. Vuoden kuluttua on ritari metsästysretkellä ja joutuu, eksyttyään seurastaan, pieneen metsäkappeliin, jossa hän rukoilee. Silloin ilmestyy hänelle neitsyt Maaria, kauniimpana ja loistavam-

pana kuin ritarin rakastama rouva, ja ritari selittää neitsyelle tahtovansa jättää maallisen rakkauden ja tästälähin palvelevansa Maariaa kuolemaansa saakka. Mutta neitsyt pyytää häntä vielä koko vuoden rukoilemaan „Ave Mariaansa“, tullaksensa autuaaksi. Ritari menee kotiinsa, kertoo kaikki apotille, rupee munkiksi ja kuolee vuoden kuluttua.

Muissa legendoissa puhutaan päinvastoin uskottomuudesta Maariaa kohtaan. Kerran, kun nuori kansa heittää palloa, pelkää muuan nuorukainen vahingoittavansa sormusta, jonka hän on saanut rakastetultaan, ja vie sen leikin ajaksi lähellä olevaan kirkkoon. Siellä hän näkee Maarian kuvan, johon hän niin suuresti ihastuu että päättää jättää entisen rakkautensa; hän pistää sormuksen Maarian sormeen ja lupautuu sillä tavoin hänelle koko elämänajakseen. Mutta siitä huolimatta hän rakastuu uudelleen maalliseen neitoseen ja menee naimisiin. Hääyönä ilmestyy pyhä neitsyt, asettuu nuoren pariskunnan väliin ja ojentaa miehelle häneltä saamansa sormuksen. Silloin mies jättää morsiamensa, seuraa Maariaa ja rupeaa munkiksi. — Toisessa kertomuksessa suorittaa pääosan munkki, joka kyllä hartaasti on kiintynyt Maariaan ja palvelee häntä laiminlyömättä yhtäkään rukousta, vaan jolla kumminkin on mieli liian paljon suunnattuna tämän maailman asioihin ja etenkin naiselliseen kauneuteen. Monasti hän on jo siinä suhteessa tehnyt syntiä ja saattanut ihmisiä onnettomiksi. Mutta nyt hän on rakastunut hur-

jemmin kuin koskaan ennen: esineenä on erittäin kaunis ja siveä nuori jalosukuinen neitonen. Voittaaksensa hänet täytyy munkin turvata paholaisen apuun. Tämä vaatii ensin että hän kieltäisi Jumalan ja neitsyt Maarian, vaan kun munkki ei millään ehdolla ota sitä tehdäkseen, tyytyy paholainen siihen, että munkki yksinkertaisesti selittää olevansa hänen nöyrä palvelijansa. Liiton seuraus on se, että tuo nuori neitonen yhtäkkiä tulisesti rakastuu munkkiin ja tahtoo mennä hänen kanssaan naimisiin. Vanhempansa ovat kovasti hämillään; he pelkäävät todellakin että heidän tyttärensä kuolisi, jollei hän saisi tuota munkkia omakseen, ja toiselta puolen sellainen avioliitto tietysti olisi häpeäksi koko heidän suvulleen. He päättävät mennä piispan luo pyytämään neuvoa. Tämä on kovasti mieltynyt munkkiin, joka tavallaan on ollut hänen ottopoikansa, eikä ensin ota uskoakseen että tuo hurskas, niin hartaasti rukoileva ja Maariaa palveleva mies olisi joutunut moisille harhateille. Mutta kun munkki itse tunnustaa ja kertoo koko asian — paitsi tietysti liittoaan paholaisen kanssa — tulee piispa hyvin murheelliseksi, vuodattaa kyyneleitä ja kammoo sydämessään munkkiparkaa, joka oli tuollaiseen erehdykseen joutunut; ja peläten että siitä vielä syntyisi jotain pahempaa, päättää hän naittaa molemmat rakastavaiset. Jo ovat vieraat saapuneet häihin, juhlaruoat on syöty ja ilo korkeimmillaan, kun munkki yhtäkkiä tulee ajatelleeksi että hän

aamulla oli jättänyt yhden rukouksen lausumatta. Tuskissaan hän pistäytyy lähellä olevaan luostariin korjatakseen laiminlyömisensä ja rukoilee siellä alttarin edessä suurella nöyryydellä, mutta sattuu siihen yhtäkkiä nukkumaan. Unessa ilmestyy hänen eteensä nuori nainen, „loistava kuten hohtokivi“, ja kysyy tunteeko munkki häntä. Kun munkki vastaa kieltäen, sanoo hän olevansa Maaria sekä tulleensa nuhtelemaan munkkia siitä ettei hän ollut pitänyt neitsyelle lupaamaansa uskoaan: jollei munkki luopuisi synnillisistä aikeistaan, niin tulisi Maaria vielä kovasti kostamaan. Silloin munkki pelästyen ja ymmärtäen syntinsä — „jota hän ei kumminkaan vielä ollut tehnyt, ainoastaan aikonut tehdä“ — pyytää hartaasti anteeksi ja lupaa ainiaaksi palveluksensa Maarialle. „Lakkaa itkemästä“, sanoo tämä, „kylliksi olet vuodattanut kyyneleitä. Jos tahdot olla minulle uskollinen, niin kyllä voit sitä näyttää kiirehtiessäsi tätä syntiä korjaamaan. Ja silloin olen oleva sinun suloinen ystäväsi.“ Nopeasti palaa munkki piispansa luo, kertoo hänelle kaikki — tällä kertaa myöskin suhteestaan paholaiseen — ja pyytää anteeksi. Piispa lähettää kohta häävieraat kotiin ja purkaa avioliiton. Munkki eli sitten vanhurskaasti ja tuli päivä päivältä paremmaksi. Mutta kun viimeinen hetkensä läheni, näkivät kaikki läsnäolevat kiiltävän valkoisen kyyhkysen lentävän hänen suustaan ja liitelevän taivasta kohti, ja „sellaisista tapahtumista voimme nähdä“, sanoo

runoilija, „kuinka pyhä neitsyt pelastaa meidät kaikki pahoista synneistämme."

Niin käy myöskin erään toisen munkin, joka samaten kuin tämä, vaikka paljoa suuremmassa määrin, oli maallisiin huvituksiin ja hyljättäviin rakkausjuttuihin taipuvainen. Ainoastaan yhdessä suhteessa hänen elämänsä oli nuhteeton: ahkerammin ja säännöllisemmin kuin muut munkit luki hän rukouksensa, lauloi messunsa ja palveli Maaria neitsyttä. Kerran, ollessaan tavallisella salaperäisellä öisellä matkallaan, hänen piti kulkea sillan yli, kun äkillinen tuulenpuuska tarttui häneen ja heitti hänet virtaan. Kuolemantuskassaan hän alkaa rukoilla Maariaa, pyytäen häntä muistamaan kaikki hänen neitsyen kunniaksi laulamansa laulut ja rukoilemansa rukoukset, mutta keskellä „Ave Mariaa" täyttää vesi hänen suunsa ja hän hukkuu. Taivaasta tulee enkeleitä, helvetistä paholaisia noutamaan munkin sielua; siinä syntyy kova kiista, toiset vaativat häntä omakseen sentähden että hän on niin ahkerasti rukoillut, toiset taas hänen irstaisen elämänsä tähden. Jo näyttää voitto siirtyvän paholaisten puolelle, kun yhtäkkiä neitsyt Maaria ilmestyy; hän pitää paholaisille ankaran saarnan ja väittää että asia on alistettava korkeimman tuomarin, Kristuksen, ratkaistavaksi. Koko seurue lähtee siis Kristuksen tuomioistuimen eteen, missä riita uudistuu. Sinne on myöskin itse Saatana ilmestynyt, ja kun hän nyt paholaistensa kannattamana selittää

Kristukselle vaatimuksensa ja vetoo muun muassa siihen että munkki kuollessaan oli paholaisen teillä, väittää neitsyt Maaria tämän valheeksi: hän kääntyy kuolleen puoleen kehoittaen häntä avaamaan suunsa, jotta kaikki saisivat nähdä mitkä olivat olleet hänen viimeiset sanansa. Kuollut tottelee ja kaikkien hämmästykseksi lausuu hän loput siitä „Ave Mariasta,“ jota veden tulva esti hänet lopettamasta. Saatana ja paholaiset pakenevat kauhistuneina — kuitenkin he saavat ensin Maarialta kuulla kovan ripityksen — munkki herää elämään ja viettää loppupäivänsä siveydessä ja vanhurskaudessa. — Tämä kertomus on ollut suuressa suosiossa keskiaikana; siitä tavataan useita eri toisintoja, jotka myöskin ovat saaneet tilaa aivan maallisissa runoelmissa.

Eikä ainoastaan munkkien rikoksia luostarilupauksia vastaan voi Maarian palvelus sovittaa. Eräästä varkaasta kertoo legenda, että hän joka aamu ennenkuin lähti „askareilleen“ hartaasti rukoili Maariaa. Kun hän sitten lopuksi joutui kiinni ja vedettiin hirsipuuhun, tuli pyhä neitsyt omin käsinsä kannattamaan häntä kolmen vuorokauden ajan; kun silloin huomattiin hänen vielä olevan hengissä, laskettiin hän alas ja sai Maarian kunniaksi vapautensa takaisin.

Hauskanpuolinen väritys on eräällä legendalla, jossa kuvataan juopporatin vastoinkäymisiä luostarissa ja Maarian suojelusta. Eräs Maariaa hartaasti

palveleva munkki oli kerran sattunut kovasti päihtymään luostarin kellarissa ja hoiperteli sieltä yli luostarin pihan kammioonsa päin, kun yhtäkkiä hänen eteensä ilmestyi paholainen hirveän härän muodossa: „se oli musta kuin muriaani, julma ja iso, se laukkasi nelistäen munkkia vastaan ja yritti lävistää häntä sarvillaan." Mutta samassa ilmestyi neitonen, hyvin kaunis vartaloltaan ja muodoltaan, suloiset vaaleat hiukset hartioilla liehuvina ja vitsa kädessä, ja sanoi paholaiselle: „mitä sinun on tekemistä rakkaan ystäväni kanssa?" ja ajoi hänet pois. Mutta munkki, joka ei ollenkaan ollut selvinnyt, hoiperteli edelleen pihan poikki. Kun hän oli vitkalleen lähestynyt luostaria, saapui vihollinen jälleen, tällä kertaa hirveän ruman ja äkäisesti haukkuvan koiran muodossa; mutta taas ilmestyi neito, ajoi koiran pois ja auttoi munkkia pysymään jaloillaan. Kun tämä vihdoin saavutti luostarin kynnyksen, näki hän kauhean jalopeuran karjuen tulevan vastaansa; kolmannen kerran saapui neitonen hänen avukseen, lyöden paholaista niin kovasti että tämä rupesi huutamaan, ja kehottaen häntä jättämään munkin rauhaan, jollei hän tahtoisi kärsiä vielä kovempaa rangaistusta. Kun jalopeura oli poistunut, otti neitonen munkkia kädestä kiinni, „taluttaen häntä varovaisesti ja astuen pienin askelin portaita alas", ja kun sillä tavoin olivat saapuneet hänen huoneeseensa saakka, vei tyttö hänet suoraan vuoteelle, nosti ylös peitteen ja pani hänet hellästi makaa-

maan; ja korjattuaan vielä hänen päänalustaan, teki neito ristinmerkin hänen ylitsensä ja sanoi hänelle että hänen seuraavana päivänä täytyi tunnustaa tämä syntinsä. Silloin munkki lausui: „Rakas, hieno ja viisas neito, kyllä minä tahdon tehdä kaikki mitä vaan vaaditte, mutta sanokaa palvelijallenne ennenkuin lähdette, kuka te olette joka minulle osotitte niin suurta hyvyyttä?“ Silloin antaa Maaria itsensä ilmi, ja kun munkki sen kuuli, tuli hän kovin iloiseksi, tarttui neitsyen käteen ja olisi tahtonut pidättää häntä luonaan ja suudella hänen jalkojaan; mutta samassa haihtui hän ja katosi, loistavana kuin ruusu, yli-ilmoihin. Seuraavana päivänä kertoi munkki tapahtuman kaikille, ja Maarian kiitosta laulettiin koko luostarissa.

Verrattain harvoin puhutaan Maariaa palvelevista nunnista. Yksi sellainen legenda on hyvin kuvaava. Luostarissa elää nunna, joka on rakastunut ritariin ja luvannut eräänä yönä hänen seurassaan paeta luostarista. Mutta ennenkuin nunna jättää luostarin, lankee hän kolmasti polvilleen ja lausuu kolme „Ave Mariaa“; mutta kun hänen pitää avata ovi, huomaa hän että se on suljettuna, eikä hän onnistu saamaan salpaa ovesta irti. Seuraavana yönä hän tekee samoin: polvistuu kirkon alttarin eteen ja rukoilee pyhää Maariaa, mutta ei pääse ulos ja on pakotettu palaamaan koppiinsa. Päivällä tulee hänen rakastajansa, nuhtelee häntä kovasti siitä ettei hän ollut pitänyt lupaustaan, vaan

antanut toisen turhaan odottaa pimeässä yössä, ja sanoo että jos ei nunna kolmantena yönä saavu, niin pitää hän koko heidän suhteensa rikottuna. „Ritari ei tiennyt eikä nunnakaan liioin“, huomauttaa legenda, „että kaikki tämä oli tapahtunut Maarian toimesta, sillä palkitaksensa nunnan hartautta oli hän tahtonut pelastaa häntä pahojen aikeittensa täyttämisestä“. Kolmantena yönä on nunna niin levoton että hän unhottaa rukouksensa, josta seuraa että hän todellakin pääsee ulos, sillä ovi on nyt avoinna. Yhdessä pakenevat molemmat kaukaiseen maahan, missä heitä ei kukaan tunne, ja elävät siellä seitsemän vuotta, jonka ajan kuluessa nunna synnyttää ritarille seitsemän lasta. Ei hän kumminkaan unhota rukouksiaan, vaan toimittaa ne samalla tavalla kuin ennenkin. Lopuksi joutuu ritari kiinni jostakin pahanteosta — sillä hän on tietysti ilkeä ja huono ihminen — sekä tapetaan. Vietettyään kurjaa elämää vielä jonkun ajan, rupeaa nunna katumaan syntejänsä, rukoilee innokkaasti Maarialta apua ja lähtee kotia kohti. Saapuen luostarinsa edustalle näkee hän oven seisovan selällään, astuu luostariin ja huomaa hämmästyksekseen että siellä kaikki on entisellään, myös hänen kammionsa ja kaikki hänen tavaransa. Mutta vihaisena tulee abbedissa häntä vastaan ja kysyy häneltä missä hän oli ollut edellisenä päivänä, kun ei ollut saapunut jumalanpalvelukseen. „En ollut täällä eilen“, vastaa nunna hämmästyneenä, „enkä seitsemään vuo-

teen, sillä olen ollut vieraissa maissa, olen synnyttänyt seitsemän lasta ja jättänyt ne kaikki palatakseni tänne takaisin ja pyytääkseni teiltä anteeksi.“ Kaikki luostarin asukkaat kutsutaan kokoon kuuntelemaan tätä omituista tunnustusta, eivätkä he ollenkaan voi ymmärtää miten on ollut mahdollista että nunna joka ainoana päivänä, paitsi yhtenä, on saapunut määrätylle paikalleen ja tehnyt kaikki tehtävänsä. He lähettävät tiedustelijoita sinne missä nunna sanoo olleensa nämät seitsemän vuotta, ja siellä todistetaan hänen kertomuksensa oikeaksi. Silloin abbedissa ymmärtää että neitsyt Maaria itse aina on asettunut nunnan paikalle ja suorittanut palveluksensa hänen edestään; yhtenä ainoana päivänä hän on ollut poissa, ja yhtenä päivänä muistaakin nunna tosiaan jättäneensä rukouksensa ja „Avensa“ lukematta. Tämän äärettömän armon osottamisesta kaikki kiittävät Maariaa, ja nunna jää luostariin viettämään pyhää elämää. — Mutta mitä hänen lapsistaan tulee, siitä legenda ei tiedä mitään.

Samanlaisia juttuja voisi mainita miltei kuinka paljon tahansa. Yllämainitut riittänevät kumminkin todeksi näyttämään mitä näistä legendoista ennen olen sanonut. Rajoitun siis tähän, lisäten ainoastaan yhden, ehkä kauneimman kaikista. Onneksi olen tilaisuudessa antamaan sen runollisessa puvussa. Se ei kuulu samaan ryhmään kuin nyt viimeksi mainitut legendat, vaan pikemmin siihen, johon esim. aikaisemmin siteerattu legenda munkista, joka osasi

ainoastaan yhden rukouksen. Eräs saksalainen tiedemies löysi sen v. 1873 Pariisin Arsenaalikirjastosta, missä se oli huonossa käsikirjoituksessa siihen asti jäänyt huomaamatta. Se seuraa tässä.

Neitsyt Maarian tanssija.

Ol' ilvehtijä, temppumies,
ken hypyn, tanssin taidon ties;
hän matkas maat ja mantereet
ja tanssi kaikki tantereet,
vaan vihdoin kääntyi surulla
maailman turhan turulta,
pois heitti kaikki, hevosensa,
rahansa, pulskat pukimensa,
ja rauhaa etsein pyrki niin
Clairvauxin pyhään luostariin. —
Kyll' oli ulkonäöltä
uus veli uljas, verevä,
mut hurskaat, tarkat menot, tavat
on hälle oudot, pelottavat;
olihan hälle tutut seikat
vain kujeet, painit, kuperkeikat,
vaan missä tarpeen taito muu,
hän oli tuiki tuppisuu.
Ei luku hält', ei laulu luista,
ei edes isämeitää muista,
ei mitäkään, mi lohduks ois
ja mieleen tuen, turvan tois.

Siell' ilvehtijä poloinen
kovin on outo-oloinen,

kaikk' ihmetytti, mitä näki:
vakaana liikkui hurskas väki,
he puhuivat vain merkkein kautta,
ei maallisien asiain tautta
hän siellä koskaan havainnut
ett' ois ken suunsa avannut.
Vakaana hänkin suunsa sulki
ja mykkänä kuin kuva kulki,
muut kunnes naurain näki sen
ja puhumaan sai väkisen.

Vain Herraa yhä palvella
on kunkin halu palava
ja tahto taidoin, voimineen:
on papit pyhin toimineen
jo varhain ääress' alttarein;
opetus evankeliumein
on diakonein uuras työ;
noviisit nuoret joka yö
saa valvonnoista pitää vaarin,
ja luennassa breviaarin
siell' akoluutit ahkeroi,
ja oppilasten laulu soi
heleä alla kupuholvin,
taas maallikot ne maassa polvin
lukevat litaniojaan;
on kukin tuttu toimessaan:
jo pienin kuoropiltti ties
siell' isämeitänsä kuin mies.
Hän yksin seisoi häpeissään,
ei tiennyt hän ei mitäkään.

Hän hiiviskeli vaiti, varoin
vain käytävissä mielin aroin,

ja usein kuuli takaa uksen
hän karvaan itkun, valituksen. —
„Voi! mik' on turma tullut siellä?"
hän mietiskeli säälimiellä;
„ja ketäkään tääll' eikö näy,
ken apuun lempityöllä käy?"
Vaan kun hän mietti kotvasen,
„voi, mitä houkka kuvailen,
kai joku", itselleen hän sanoo,
„siell' armahdusta Herran anoo
ja huutaa synnin hädässään.
Mä yksin en tee mitäkään,
mä yksin työtä, tointa vailla
vain laahustelen laiskan lailla;
en herja huonehessa Herran
ansaitse edes leivän verran,
mi täällä runsas taritaan
ja millä raukka ravitaan.
Vaan muut jos saavat siitä vihin
ma mihin kurja joudun, mihin?
Pois herjaamasta Herran majaa
ne armotta mun silloin ajaa.
En täällä hyödyks olla voi,
pois, Herra, sielun' ota, oi!"

Hän hämärimpään lymyi loukkoon
ei tohdi jäädä toisten joukkoon,
hän kappeliin maanalaiseen
pakeni paikkaan salaiseen,
valossa vahaliekkein jossa
on neitseen kuva komerossa
Hän sinne piili pimeään,
niin kellon ääni äkkiään
soi korvihinsa, kutsuvalla

se messuun soitti kuminalla.
Pois hypähti hän piilostaan:
„Miks suotta laiska seisonkaan,
muut kaikki taas kun kilvan koittaa
neitsyttä pyhää kunnioittaa?
Kyll' olen kehno, kelvotoin,
mut tehdä tahdon, minkä voin,
ja hän kyll' ottavi sen vastaan,
ken tahtoon katsoo ainoastaan."

Hän kaavun riisui ripeään
ja paidan päältä olkapään,
sen kääri käsin tottunein
vyöks ympärille vyötärein
ja hartain, nöyrin katsannoin
luo armon äidin astui noin;
ja kuvaa kumartavi syvään:
„Oi neitsyt pyhä, huomaas hyvään
ma sieluin, ruumiin sulkeun,
tee armo antimelle mun!
En luvulla, en laulelulla
ma tyhmä tyközs saata tulla,
mut leikit parhaat valikoin
ja kasvois eessä karkeloin,
kuin nurmikolla nuori vuona
iloisna leikkii emon luona.
Min sydän nöyrä sulle kantaa,
sit' ethän tahdo ylenantaa,
siis puoleheni silmäs luo
ja lahjalleni laupeus suo,
mua sulje suosiosi varjoon,
mit' onpi mulla, sulle tarjoon." —
Ja ylhäällä kun virsi soi,
hän kauniisti jo karkeloi,

ees- sekä taaspäin hypyin sorjin
ja notkistuksin, nousuin norjin,
lakehen kuperkeikkaa lyöden,
käsillä käyden siltaa myöten.
Ja kuvaa kumartaa hän yhä:
„Äl' ylenkatso, neitsyt pyhä,
sinuhun silmäni ma luon,
tään kaiken, katsos, sulle tuon!"

Sirosti, taidokkaasen tahtiin
hän tanssi eri maiden mahtiin,
Lotringin hypyt ja Champagnen,
Espanjan, Rooman ja Bretagnen,
ja välillä käy kuvan luo:
„Kas, miten kaunis hyppy tuo!
Mun intoni siin' ilmi tulkoon
ja sulle otollinen olkoon!"

Taas taiten sovittaa hän jalkaa
ja sorjan hyppyjuoksun alkaa,
ja käsi kaaress' otsallaan
hän tanssii tahtiin nopeaan
ja kyyneleihin puhkee kuumiin:
„Sua, neitsyt pyhä, sieluin, ruumiin,
sua käsin, jaloin kunnioitan,
suo että suosios ma voitan!
Ylhäällä sulle virret soi,
paremmin palvella en voi.
Mun olla suo sun tanssijas,
suo asunnoihin taivahas,
miss' on niin monta sijaa sulla,
minunkin turvihisi tulla,
pois ota omas, katso, sun
kaikk' on, ei mitään enää mun!"

Niin tanssii vain hän tarmon takaa,
kun ylhäältä soi virsi vakaa,
ja välillä hän läähöttäin
luo katseen armokuvaan päin.
Ohimot, suonet soi ja hakkaa,
vaan tanssimasta ei hän lakkaa,
kaikk' kunnes voima voipuvi
ja kuvan eteen vaipuvi
jo tanssiniekka tajutonna — —

Vaan alttarilta, kas, madonna
jo hymyin lempein liikahtaa
ja alas maahan astahtaa
ja kumartuvi yli koidon
ja taintuneelle hoivan, hoidon
hän ihanaisen itse tuo,
suloisen vilvoituksen luo
hän hohtavalla hunnullaan
poloisen otsaan polttavaan,
pois pyyhkii hikipisaroita,
hyväillen jäähtää ohimoita
omalla armokädellään. —

Mut munkki muuan näkemään
osunut oudot temput nuo
on salaa kappel'oven luo.
Apotti hältä sanan saa
ja kappelille kiiruhtaa,
näkevi ihmetapauksen
ja ihanan saa liikutuksen;
hän armonmerkin saadun ties
ja virkkoi: „se on pyhä mies!" —

Kun päivä toinen tullut on,
hän luokseen käskee maallikon.

Mies siitä kovin pelästyy:
„Voi, päälleni on pantu syy,
lait luostarin kun laiminlöin,
rukoukset, valvomiset öin.
Kaikk' isäntäni varmaan tietää. —
Pois laiska, tääll' en voi sua sietää,
hän sanoo, kun mun nähdä saa,
saat markkinoilles matkustaa!"

Hän täynnä tuskaa, ahdistusta
apotin kuulee kutsumusta,
halaten hänen polviaan
hän nyyhkyttävi katkeraan:
„Kyll' arvaan, mitä tarkoitat,
mun täältä pois sa karkoitat,
sen ansaitsenkin ainoastaan,
ma tottelen, en nurku vastaan,
ma lähden, lausu käskys vain." —
Mut anojalle armahtain
apotin aukesi jo syli
ja kyyneleisten luonten yli
hän painoi hellän suutelon
ja lausui: „Herra suokohon
ettei me koskaan erittäis,
ett' autuutes me perittäis
ja armoon kelpaisimme kerran
sun kanssas mekin luona Herran!
Sit' ano, veli, meille myös,
jää tänne täyttämähän työs!" —

Ei kestä raukka riemuaan;
hän koht' on kuolinvuoteellaan.

Vaan viime hetkensä kun löi,
hänt' enkeljoukko ympäröi
ja sylissänsä tanssijan
salihin saattoi taivahan.



II.

Keskiajan lemmenhovit.



ielä enemmän kuin muiden maiden on Ranskan keskiaika kaukaisen jälkimaailman silmissä verhouneena runolliseen loistoon. Ulkonaisen kauneuden taju, urhouden ja miehenkunnon ihailu sekä naisen palvelus, kaikki ne piirteet, jotka lähinnä kuvaistuvat mieleemme myöhemmän keskiajan ritarillista elämää ajatellessamme, näyttävät meistä Ranskassa runsaammin kehittyneen, saaneen ikäänkuin hienomman luonnon muihin maihin verraten ja paremmin kuin muualla päässeen voittamaan mielten ja tapojen alkuperäisen raakuuden. Erittäinkin viimeinen niistä, naisen palvelus. Tosin on Saksan „Minne"-runous naisen kunniaksi virittänyt ehkä syvätunteisempia, välittömämpiä säveliä kuin ranskalais-provencelainen laulurunous, tosin ovat Sisilian ja Bolognan trubaduurit yhtä uupumattomasti kuin heidän oppi-isänsäkin ylistelleet naisen kauneutta, mutta naisen asema korkeitten sääty-

luokkien elämässä se ei sittenkään näytä missään olleen niin tärkeä ja arvossa pidetty kuin Ranskassa.

Kaikista niistä seikoista, jotka ovat edistäneet tämän käsityksen leviämistä, on epäilemättä tradittsioni lemmenhoveista eli -tuomioistuimista, *les cours d'amour*, ollut mitä tärkein vaikutukseltaan. Sellaisina miksi tavallinen käsitys kuvailee nämä laitokset, sisältyy niiden piiriin kaikki se kunnioitus, jota keskiajan ritarisuus naiselle osotti. Nainen kutsuttiin määräämään neron palkinnot kilpailevien runoniekkojen kesken, ja loistavia kokouksia, joissa kauniilla sukupuolella oli yksinomainen etusija, pidettiin rakastavaisten välillä syntyneiden riitojen sovittamiseksi sekä sääntöjen säätämiseksi sille urheilulle, joka asetaidon rinnalla oli suurimmassa arvossa, nimittäin rakkauden. Etelä-Ranskaa tavallinen käsitys pitää näiden lemmenhovien kotimaana. Trubaduurien lemmenlaulujen ja Provencen siintävän taivaan kanssahan niiden toiminta, samoinkuin se kirjava komeus, jolla ne epäilemättä esiintyivät, näyttää parhaiten olevan sopusoinnussa.

Tyynijärkisellä tutkimuksella, joka viime aikoina on innokkaasti askaroinut lemmenhovien historian selvittämisessä ja sitä tehdessään tullut tuloksiin, jotka ovat omiansa hämmästyttämään yksin asiantuntijaakin, on kuitenkin koko paljon muistuttamista moista käsitystä vastaan. Kysymys ei ole vielä läheskään ratkaistu, eikä sitä — sen huomautuksen tahdon jo ennakolta lausua — käsittääkseni voida katsoa

ratkaistuksi, ennenkuin uusien löytöjen kautta käy mahdolliseksi tehdä päätelmiä pätevämmällä pohjalla kuin tähän saakka on voitu. Mutta mitä käsillä olevilla keinoilla on saatettu tehdä, on tehty, ja kun siten kysymys nykyisellä kannallaan voidaan toistaiseksi pitää loppuun käsiteltynä, niin sopinee luoda pikainen silmäys sen kehitykseen.

Lopulla kuudettatoista vuosisataa havaitsemme ensikertaa kertomuksen lemmentuomioistuimista pujahtavan siihen ranskalaiseen kirjallisuuteen, joka käsittelee Provencen valtiollista, yhteiskunnallista ja kirjallista historiaa. Helposti, kuten ainakin asia, jota mielellään uskotaan, tunkeutuu tämä kertomus mieliin, leviää nopeasti kirjallisuudessa karttaen onnellisesti kaiken arvostelun ja kasvaa seitsemännellä- ja kahdeksannellatoista vuosisadalla uskonkappaleeksi, jonka ehdottoman totuuden vasta meidän vuosisatamme tiede on uskaltanut asettaa epäilyn alaiseksi.

Vuonna 1575 ilmestyy Lyonissa teos nimeltä „Les vies des plus célèbres et anciens poètes provensaux, qui ont floury du temps des comtes de Provence". Sen tekijä oli Jehan de Nostradamus, mies, joka kirjallisuuden historiassa on saavuttanut miltei yhtä suuren kuuluisuuden kuin hänen veljensä astrologi luonnontieteiden historiassa. Hän ihanteli vanhaa provencelaista kirjallisuutta, omisti itse useita trubaduurirunoelmain käsikirjoituksia ja hankki tietoja muista. Siitä ei tietysti ole sanottava mitään

pahaa; olihan se yhtä kunnioitettava kuin aikuisekseen harvinainen harrastus. Ei myöskään tule moittia sitä että hänellä, niin lakimies kuin olikin, oli melkoinen mielikuvituksen lahja. Mutta kun hän omiensa ja muiden käsikirjoitusten nojalla ryhtyi sommittelemaan historiaa „mainioimmista ja vanhimmista runoniekoista, jotka ovat kukoistaneet Provencen kreivien aikana“, päästi hän siinä tämän fantasiansa mellastamaan mielin määrin ja sai siten aikaan teoksen, joka on enemmän koristeltujen romantillisten kuvausten kuin lähdetutkimuksiin perustuvan historiallisen esityksen kaltainen, jota se oli olevinaan.

Tämä Nostradamus se ensinnä kirjallishistoriassa mainitsee nimen *cours d'amour*. Tämä nimi ei esiinny ainoassakaan kohden muinais-provencelaisessa kirjallisuudessa, mikäli se on meille tunnettua — ja meillä on kuitenkin nykyaikana käytettävänämme satoja kertoja laveampi ainevarasto kuin Nostradamuksella kirjaansa kirjoittaessaan. Näistä cours d'amour oikeuksistaan hän haastelee laveita juttuja. Hän mainitsee paikat, missä ne ovat kokoontuneet, keitä naisia on ollut jäseninä kussakin ja mitä riitoja niissä on ratkaistu — eräs koski kysymystä provencelaisetko vai lombardit (italialaiset) olivat etevämpiä runotaidossa, toinen sitä vaikeaa ongelmaa, silmätkö vai sydän enemmän vaikuttavat rakastajan rakkauden lämpimänä pysymiseen, ynnä muita samantapaisia.

Onneksi on Nostradamus itse auttanut meitä pääsemään jäljille tutkimustavastaan. Hän mainitsee runsassisältöisessä lähdeteosten luettelossa, joka on kirjaan liitetty — monet näistä teoksista ovat aivan kuviteltuja, jonka vuoksi hän huomauttaakin että ne myöhemmin oli varastettu häneltä! — kolme provencelaista runoilijaa. Ensi silmäyksellä ei kukaan, olipa kuinka perehtynyt hyvänsä Provencen kirjallisuuteen, tunne näitä nimiä, mutta lähemmin tarkastaen havaitsee että ne ovatkin väännöksiä kolmen todenperäisesti eläneen runoilijan nimistä. Tämän johdolla on päästy perille siitä, mitä runoelmia Nostradamus on käyttänyt fantastisten kuvaustensa pohjana ja kuinka rohkeasti hän on niitä muiksi muodostellut. Samoin voidaan myöskin tarkastaa hänen henkilötietojensa pätevyys: havaitaan että hän on poiminut naistuomariensa nimet minkä mistäkin, muutamat ovat yhdeltä ajalta, toiset toiselta, ja osa on kaiketi ollut olemassa ainoastaan hänen mielikuvituksessaan; kouriintuntuvina näytteinä hänen historiallisesta tarkkuudestaan mainittakoon että hän asettaa Richard Leijonamielen nuoruudessaan oleksimaan Provencen kreivin Raimon V:n luona, joka alotti hallituksensa seitsemän vuotta Richardin kuoleman jälkeen, tahi että hän panee Richardin ottamaan osaa Ludvig Pyhän ristiretkeen. Sanalla sanoen, hänen esityksensä on kudos mielivaltaisia kuvitteluja ja päähänpistoja, ja eräs ranskalainen romanisti ei ole isosti liioitellut sanoessaan

Nostradamuksesta: „Tästä lähtien on Provencen kirjallisuus vapautettava tästä typerästä väärentäjästä“.

Herää mielessä kysymys eikö siis ole olemassa mitään, mikä olisi antanut Nostradamukselle aihetta hänen rohkeihin partioretkiinsä provencelaisen kirjallisuuden kentillä. Tähänkin saadaan vastaus häneltä itseltään. Puhuessaan provencelaisista väittelyrunoelmista, tensoneista, määrittelee hän niiden olevan „disputes d'amours qui se foisoyent entre les chevaliers et dames poëtes entreparlans ensemble de quelque belle et subtile question d'amours“, väittelyjä lemmenasioista, joita runoilevat ritarit ja naiset pitivät milloin mistäkin kauniista ja hienosta kysymyksestä, jommoinen „kaunis ja hieno“ kysymys, jolleivät riitapuolet keskenään sopineet, lykättiin ylhäisten naisten ratkaistavaksi, jotka istuivat lemmenoikeutta, „Cour d'amour ouverte et planière“, ja julistivat tuomiopäätöksiään „Lous arrests d'Amours“. Tässä osumme kiinni kipeään kohtaan. Tenson-runoelma on nimittäin runomittainen väittely kahden runoilijan välillä, jotka usein runoelman lopussa mainitsevat yhden, kaksi tai kolme eri henkilöä, joihin he aikovat vedota. Mutta usein ei ole ollenkaan kysymystä moisista tuomareista, *ei koskaan* mainita millaisia päätöksiä tuomarit todella olisivat antaneet, eikä koskaan, kuten sanottu, ole puhetta mistään *tuomioistuimesta.* Tämä viittaus kolmanteen henkilöön on silminnähtävästi useimmassa ta-

pauksessa käsitettävä kunnianosotukseksi ihailtua naista tai mahtavaa lääniherraa kohtaan. Mutta tässä Nostradamus on luullut löytävänsä kaikki mitä hän yhdistää cours d'amours käsitteeseen. Mistä hän on saanut tämän sekä myös „arrests d'amour" nimen, sen saamme seuraavasta nähdä.

Voidaan väittää että Nostradamus, vaikka ei hänelläkään olisi ollut kirjallisia lähteitä, kenties on nojannut traditsioniin. Mutta se ei ole mahdollista, sillä jos moinen traditsioni olisi ollut olemassa, olisi se epäilemättä tullut muuallakin mainituksi; mutta kaikki kirjailijat, jotka ovat kirjoittaneet näistä asioista vähän Nostradamusta myöhemmin, mainitsevat häntä ainoana lähteenään — niin oppineen miehen luotettavaisuutta ei kenenkään pälkähtänyt päähän epäillä — eikä ole mitään muitakaan jälkiä moisesta traditsionista havaittavissa. Sitä vastoin on tallella asiakirjoja, jotka todistavat että sentapainen käsitys tensonista kuin juuri ylempänä määritelty, oli vallitsevana myöhemmän keskiajan runoilussa.

Kirjallishistoriallisista kirjailijoista, jotka jonkun verran myöhemmin, ryhtyivät ainetta käsittelemään, on vain joku ainoa kuten Caseneuve, aikuisekseen varsin tunnollinen kirjallishistorioitsija, itse tutkinut alkukirjoituksia, mutta hämmentyneenä Nostradamuksen eksyttävästä esityksestä on hänkin selittänyt *cort* ja *corz* sanan, missä se esiintyy, lemmenhoviksi, cour d'amour, vaikka se merkitsee ainoastaan hovia; muut ovat muitta mutkitta kopioineet

Nostradamusta. Noin sata vuotta hänen jälkeensä, lopulla seitsämättätoista vuosisataa, esiintyy eräs mies, Chasteuil-Galloup, joka nojaten ainoastaan Nostradamuksen kertomuksiin koristelee niitä vielä fantastisemmilla lisillä. Hän puhuu nimenomaisesta lemmenparlamentista, parlement d'amour, jonka Provencen kreivit muka olivat perustaneet Aixiin ja jossa sekä ritareja että naisia oli ollut tuomareina; sen ratkaistavaksi oli muun muassa lykätty kahden runoilijan välinen riitakysymys siitä, mikä seuraavista kolmesta naisen antamasta suosionmerkistä on pidettävä suurimpana: ystävällinen katse, kädenpuristus vaiko varpaille polkeminen. Myöskin Avignonissa ja Romanissa oli lemmenhoveja pidetty, edellisessä paikassa talvella, jälkimäisessä kesällä, ja paavi Innocentius III, joka neljännentoista vuosisadan keskipaikoilla hallitsi Avignonissa, oli muka erityisesti niitä suojellut. Provencesta oli sittemmin laitos siirretty Italiaan, missä se muka oli ollut voimassa vielä seitsemännellätoista vuosisadalla j. n. e. Kaikelle tälle ei tietysti ole merkiksikään tukea keskiajan kirjallisuudessa, mutta ei edes Nostradamus ole antanut arvokkaalle aseenkantajalleen riittävää aihetta moisiin väitöksiin, jotka varmaankin olisivat panneet itse mestarinkin, jos hän olisi ne tuntenut, epäillen päätänsä pudistelemaan.

Kahdeksannellatoista vuosisadalla tehdään useita yrityksiä asian selvittämiseksi, mutta ne johtivat aivan päinvastaiseen tulokseen. Tosin muutamat

tutkijat huomasivat Nostradamuksen liioitelleen, jopa yksi ja toinen vihjaili sinnepäin että hänen tietonsa, ollen mahdottomat osottaa todenperäisiksi provencelaisesta kirjallisuudesta, olisivat jätettävät kokonaan huomioon ottamatta. Mutta itse se käsitys, jonka hän oli saattanut valtaan, pysyi sitkeästi juurillaan. Nostradamuksen auktoriteetti kyllä hyljättiin, mutta itse ajatus lemmenhoveista jäi horjumattomaksi; tapahtui vain paikallinen muutos, ne kun näet siirrettiin Provencesta Pohjois-Ranskaan. Vedettiin esiin varsinkin trouvèrien, Pohjois-Ranskan laulurunoilijain, *jeux-partis* (Pohjois-Ranskan tenson) runoelmissa usein viitatut *les puys d'amour*, jotka selitettiin jonkunmoisiksi lemmentuomioistuimiksi, vieläpä luettiin niin sanotut *jeux sous l'ormel* samaan luokkaan. Edelliset olivat itse asiassa jonkunmoisia kirjallisia areopageja, jotka tuomitsivat runoniekkojen, varsinkin lemmenrunoilijain välisissä kilpailuissa, joita sen ajan kaikki laulurunoilijat etupäässä olivat, mutta niiden kokoonpanosta ei tunneta muuta kuin että niillä oli esimies n. s. *prince du puy*. Jälkimäiset taas olivat alkujaan ainoastaan huvitilaisuuksia, tanssi-, leikki- y. m. kokouksia, mutta ovat mahdollisesti voineet kehittyä siihen suuntaan että väittelyjä viisastelevista kysymyksistä, lemmenasioista tai muusta, siellä tapahtui kompailevien älypäiden kesken — mutta ei myöskään sen enempää. — Ja kaikista näistä selittelyistä johduttiin päätökseen, joka ei ennen ollut juolahtanut edes Nostradamuk-

sen päähän, nimittäin että nämä erilaiset cours d'amour oikeudet tuomitsivat *todellisissa* rakastavien kesken syntyneissä riita-asioissa, eikä ainoastaan teoriassa tensonien ja jeux partis runoelmien asettamista riitakysymyksistä. Ja tätä seikkaa juuri meidän aikanamme riita tulee käsittelemään.

Se suuremmoinen hämminki, jonka mainittu otaksuminen sai aikaan, tulee kahdeksannentoista vuosisadan lopulla tulkituksi arvonsa mukaisesti teoksessa, jonka kiitettävänä tarkoituksena oli koota ja pohtia kaikki ne runsaat ja monellaiset ainekset, joita aikojen kuluessa oli kerääntynyt cours d'amour tarinasta, mutta josta itse asiassa tuli oikea sekasotku hämmentyneitä tietoja: presidentti Rollandin „Recherches sur les prérogatives des Dames chez les gaulois, sur les Cours d'Amour etc". Ilman arvostelua ja ilman järjestystä esitetään kirjassa kaikki sekaisin, ei ainoastaan mitä lemmentuomioistuimista on sanottu Nostradamuksesta asti, vaan paljon muuta lisää. Kun tutkija koettaa kokoamastaan valtavasta ainevarastosta muodostaa joitakin päteväksi katsottavia tuloksia, niin hän ei pääse ei puuhun ei pajuun; hänen aseensa vaipuu takertuneena tuohon kahden vuosisadan kutomaan mielivaltaisten kuvittelujen ja pohjattoman dilettantismin verkkoon.

Yhdeksännentoista vuosisadan alussa antaa cours d'amour kysymykselle uuden ja hämmästyttävän käänteen eräs kirjallinen löytö, joka tehdään

siihen aikaan. Raynouard, romanilaisen kielitieteen ensimäinen ladunhiihtäjä Ranskassa, löysi 1817 Pariisin kansalliskirjastosta latinaisen käsikirjoituksen neljänneltätoista vuosisadalta, joka nimensä mukaan oli „opastus kohteliaaseen rakkauteen“ ja jonka tekijä oli eräs Andreas, kappelipappi Ranskan kuninkaallisessa hovissa. Tässä rakkauden taidon ohjekirjassa, joka tekijän tiedonannon mukaan on kirjoitettu hänen nuoren ystävänsä Gualteriuksen kehotuksesta ja hänelle ojennusnuoraksi, mainitaan kaksikymmentä tuomiota, jotka muka muutamat nimeltä mainitut ylhäiset naiset olivat langettaneet lemmenasioissa, osaksi yksityisesti osaksi yhteisesti keskenään, ja joita laatimassa Marie de France, Champagnen kreivitär, runouden ja trouvèrien tunnettu suojelijatar, muka oli ollut ensisijalla.

Antaakseni käsityksen näiden tuomioiden laadusta tahdon lyhyesti esittää niiden sisällyksen, joita myöhemmät tutkijat erityisesti ovat ottaneet tueksi sille otaksumiselle, että ne tosiaankin ovat koskeneet todellisia riitoja.

Eräs ritari on lähtenyt Pyhään maahan ja jättää kovin pitkäksi aikaa rakastettunsa epätietoisuuteen kohtaloistaan, kunnes tämä luulee voivansa otaksua hänen hukkuneen tielle ja tahtoo antaa toiselle suosionsa; ristiretkeilijän ystävä ja uskottu panee vastaan, ja pitkän riitelyn jälkeen lykätään asia Champagnen kreivittären ratkaistavaksi. Hän tuomitsee, että koska ritarin poissa-ololla on kunniallinen

syy ja hänen vaitipysymisensä varmaankin johtuu pelkästä varovaisuudesta, syystä että hän ei tahdo saattaa ilmi heidän salaista suhdettaan, täytyy naisen vielä malttaa mielensä jonkun aikaa ja pysyä uskollisena ensi rakkaudelleen.

Ritari lempii vallasnaista, mutta hänellä ei ole tilaisuutta nähdä kylliksi usein rakastettuaan; hän antaa tässä suhteessa parempionnisen ystävänsä toimeksi puhua hyvää puolestaan, mutta tämä käyttää tilaisuutta omaksi hyödykseen, ja nainen on kyllin halpamielinen kallistaakseen hänelle korvansa; ritari valittaa Marie de Francelle, joka koottuaan ympärilleen kuudenkymmenen naisen neuvoskunnan antaa seuraavan päätöksen: molemmat pettäjät nauttikoot rauhassa uskottomuudestaan, mutta kumpikin heistä olkoon ainiaaksi suljettu pois rakkauden valtakunnasta, älköönkä heitä kutsuttako mihinkään ritari- ja naisseuraan, sillä he ovat törkeästi rikkoneet ritarillisuuden ja lemmen säännöt.

Eräs uskottu henkilö on kielinyt lemmensalaisuuksia; naisten tuomioistuin, joka kokoutuu Gascognessa, riistää häneltä oikeuden koskaan nauttia kunniallisen naisen rakkaudesta ja sulkee hänet pois ritarien ja vallasnaisten seurasta.

Ritari osottaa eräälle naiselle ihailuaan, mutta menestyksettä, hän tarjoilee ihailunsa esineelle lahjoja, tämä ottaa ne vastaan, mutta ei muuta käytöstään, ja hänet tuomitaan ritarin ilmiannosta joko myöntymään tai antamaan lahjat takaisin,

jollei tahdo saattaa kunniallisuuttaan huonoihin kirjoihin.

Ja erityisesti kuvaavana ansaitsee lopuksi mainitsemista eräs Champagnen kreivittären kirje muutamille henkilöille, jotka olivat vedonneet hänen asianymmärrykseensä lemmenseikoissa. Kysymys oli: voiko aviopuolisoiden välillä todellista rakkautta olla olemassa, ja kreivitär antaa laveasti perustellun vastauksen, joka kohdistuu seuraavaan lauseeseen: „me sanomme siis ja varmuudella vakuutamme, että kahden aviopuoliso välillä rakkaus ei voi pysyä elossa“. Kävisi pitkäksi esittää kaikki syyt tähän merkilliseen väitteeseen, joka muutoin oli täydellisessä sopusoinnussa keskiajan runoudessa esiintyvän mielipiteen kanssa; tärkeimmät ovat ne, että tunteet välttämättömästi kuluvat jokapäiväisessä yhdessä-olossa ja että rakkaudenosotukset tullessaan käskyksi ja pakoksi eivät enää ole rakkaudenosotuksia.

Tässä todistuskappaleessa, joka sisälsi nämä asiat ja muita samantapaisia, luuli nyt Raynouard löytäneensä avaimen cours d'amour kysymyksen lopulliseen ratkaisuun. Hän oli niissä näkevinään ilmeisiä todistuksia siitä, että Nostradamus kuitenkin kaikitenkin oli ollut oikeassa, ja todisti vankkojen tietojensa johdolla niiden naisten identtisyyden, joiden nimet Andreas on maininnut. Mutta kun hän meni pitemmälle, taittoi hänen etelämaalainen mielikuvituksensa — hän oli itse provencelainen —

kärjen hänen arvostelultaan ja saattoi hänet keveästi sovittelemaan toisiinsa eri mielipiteitä. Hän lausui näet lopuksi järkähtämättömänä vakaumuksenaan että todella on ollut olemassa lemmentuomioistuimia, joilla oli oikeudellista toimivaltaa ja jotka osaksi tuomitsivat todellisissa riitajutuissa (sitä ei Nostradamus missään ollut väittänyt), osaksi ratkaisivat tensoneissa tehtyjä teoreettisia kysymyksiä (joista taas Andreas ei puhu sanakaan).

Tämän jälkeen tulee Andreaan kirja tietysti kaikkien tätä ainetta koskevien tutkimusten pohjaksi ja perustukseksi. Mutta mitä vakavammin näitä tutkimuksia tehdään ja mitä kiivaammaksi väittely käy, sitä innokkaammin koetetaan myöskin vanhasta kirjallisuudesta hakea näkyviin kaikkea, mikä mahdollisesti saattoi olla opastuksena kappelipapin teoksen oikein-käsittämiseen. Tahdon senvuoksi tässä luoda pikaisen silmäyksen tämän lemmentuomiokirjallisuuden kehittymiseen Ranskassa.

On jo ollut puhe Etelä-Ranskan tensoneista ja niiden pohjoisranskalaisista vastineista, jeux partis runoelmista: nämä ja niihin likeisesti liittyvä väittelykirjallisuus, jossa väitellään kaikellaisista eri asioista, ovat tässä suhteessa tyypillisimmät. Mutta myöskin toisellaisissa runoelmissa puhutaan riidoista, joita lykättiin yksityisten henkilöiden ratkastaviksi. Eräs trubaduuri kertoo siten, kuinka hän rakastettunsa kera on joutunut riitaan hänen tekemästään lupauksesta suudella häntä joka kerta kun he ta-

paavat toisiaan, jonka lupauksen nainen tahtoi rikkoa; toinen kuinka kaksi naista riitelee etuoikeudestaan erääseen ritariin j. n. e. Pohjoisranskan-kielisenä voidaan seurata tätä kirjallisuutta aina neljänteen- ja viidenteentoista vuosisataan. Guillaume de Machaut väittelee kysymyksestä, kummanko suru on suurempi, senkö, jolta kuolo on riistänyt rakkautensa esineen, vai sen, joka ei saa vastarakkautta, ja „le roi de Behaigne", jonka ratkaistavaksi kysymys asetetaan, antaa sen vastauksen, että jälkimäisen suru on suurempi, koska hän on tuomittu alati näkemään rakastamansa olennon silmiensä edessä ja siten kärsimään Tantaluksen tuskia. Tunnettu runoilijatar Christine de Pisan käsittelee muun muassa seuraavaa pulmallista kysymystä: naisella on kaksi ihailijaa, joista toinen tanssiaisissa ei tanssi askeltakaan, vaan istuu alla päin penkillä ja kalpenee joka kerta kun ihailtu lähestyy, mutta toinen on iloinen ja hilpeä; kummanko rakkaus on silloin suurempi? Asia annetaan Orléansin herttuan ratkaistavaksi, mutta hänen päätöksensä on pahaksi onneksi tuntematon.

Tärkeämmät kysymyksellemme ovat ne runoelmat, joissa nimenomaan on viitattu tuomioistuimiin. Monesti on kuitenkin — kuten jotkut tutkijat ovat oikein oivaltaneet — kysymyksessä mytologinen kuvittelu, Venuksen tai Amorin lemmenhovi, eikä suinkaan mikään todenperäinen maallinen tuomioistuin. Mutta toisissa tapauksissa näyttää arvos-

teluttomalla ensi silmäyksellä moista tosiaankin tarkoitetun. Eräässä Meraugis de Portlesguez romaanin episodissa antaa romaanin kirjoittaja naisten Artus kuninkaan hovissa määrätä että eräs ritari paremmin ansaitsee kauniin Lidoinen rakkauden kuin toinen. Tunnettu latinainen runoelma Remiremontin neuvostosta kertoo, kuinka eräs nuorten nunnain (!) kokous, jota johti „cardinalis domina", julisti että hengelliset ihailijat ovat parempia kuin ritarit; ja muutaman keskiyläsaksalaisen runoelman katkelmassa viitataan lemmenasioihin perehtyneiden kokoukseen, jossa päätettiin että erään naisen tulee tehdä onnelliseksi hänen tähtensä kauan huokaillut rakastaja.

Sarjana runoelmia, jotka ovat samaan muotoon valettuja ja jo nimellään ilmaisevat sisällyksensä — „le jugement de la belle dame sans mercy", „le jugement du povre amant banny" j. n. e. — eivätkä usein täysin selvästi osota tarkoitetaanko Amorin vai maallisen oikeuden tuomiota, kasvaa tämä kirjallisuus viidennentoista vuosisadan loppuun ja kohoo huippuunsa Pariisin parlamentin prokuraattorin Martial d'Auvergnen lemmentuomioissa, „les Arrêts d'amour". Tässä teoksessa, jonka merkityksen cours d'amour traditsionille heti osotamme, on tekijä mielikuvituksella, joka olisi ansainnut arvokkaamman esineen, sommitellut yksikuudetta lemmenasiajuttua, joita käsitteli ensimäisessä oikeusasteessa kovin kummallisia nimiä kantavat tuomarit, kuten

„le Prevost de Deuil“, „le Baillif de Joye“, „le Marquis des fleurs et des Violettes d'amours“. „le Prevost d'Aulbespine“ j. n. e. sekä erään kerran naisten rakkausneuvosto, „les Dames du conseil d'amours“, Näistä tuomioista vedotaan korkeampaan oikeuteen, jonka nimenä on joko „la court de ceans“ tai „la court d'Amours“.

Muutamat näytteet Martialin tuomioiden laadusta eivät liene hauskuuttaan vailla.

Kerran on rakastaja haastanut mielitiettynsä oikeuteen, „le juge de la garde des sceaux“in eteen, syyttäen että hän sopimattomasti käyttää hyödykseen heidän välillään aikaa sitten tehtyä „välikauppaa“. Hän, syyttäjä, näet suuren rakkautensa tähden ei ole ainoastaan vuoden kaikkina juhlapäivinä sydänyön ja aamunkoiton välillä tuonut soittoniekkoja hänen ikkunansa alle häntä suloisesti herättämään, vaan myöskin antanut hänelle joka uudeksi vuodeksi kauniin kieloilla kukitetun hatun ja joka Vapunpäiväksi uuden puvun, sen värisen mitä hänen mielensä teki. Ja sitä paitsi on hänen pakko joka kuukausi hankkia itselleen uusi puku ja siihen „hänen deviisinsä“. Kaikkeen tähän hän on kuluttanut suuren summan rahaa saamatta palkaksi muuta kuin yhden ainoan suutelon — kerran tavatessaan hänet kahden kesken — ja sekin oli sitä laatua että nainen vain ojensi hänelle suutaan ja poskeaan, kiertämättä kättään hänen kaulaansa — „en quoy elle gaignoit plus de la moitié“, — joten hän voitti

enemmän kuin puolet — mikä oli ilmeistä väärinkäytöstä, ja oli niin muodoin välikauppa rikottava kuin myös hänen saatava korvaus kulutuksistaan.

Tähän vastaa syytetty nainen ettei hän ollut pyytänyt kantajaa tekemään noita uhrauksiaan; jopa hänestä olisi ollut mieluisempaa olla niitä saamatta. Hän olisi toivonut soittoniekat kauas oveltaan, sillä soiton kuuleminen, kun ei ole iloisella sydämellä, enentää vain surua. Mitä pukuihin tulee, oli hän osottanut ritarille kyllin suurta kunniaa kantaessaan niitä merkiksi rakkaudestaan häntä kohtaan. Ja muuten eivät koko maailman puvut eikä kullat vastaa edes puolta suuteloa. Sillä jos voitaisiin verrata molempia samalla mitalla, niin huomattaisiin että puolet naisen suutelosta, joka on hyvällä sydämellä suotu, maksaa paljoa enemmän kuin kaikki rikkaudet mitä maailmassa löytyy. Suutelo, lisää hän, pidetään rakkaudessa aivan erikoisena palkintona, ja kun se on annettu ilolla ja vielä lisäksi syleilyllä vahvistettu, ei sitä voi ostaa eikä myödä kyllin kalliista. — Tämä puolustus on tuomarin mielestä vakuuttava: nainen vapautetaan, ja valittaja saa maksaa oikeuskulut.

Eräs vanha mies syyttää nuorta naista että hän ei osota hänelle vastarakkautta, vaikka hän koettaa pitää sitä vireillä runsailla lahjoilla. Milloin hänen tekee niitä mieli, on hän kyllä mielistelevä ja suutelee sekä syleilee häntä, mutta lahjat saatuaan sanoo hän vain: „nescio vos“ — en huoli teistä —

ja tekee hänestä pilkkaa. Tähän neitonen vastaa että on vastoin nuoren naisen luontoa rakastaa vanhaa miestä: ne ovat kaksi vastakkaista asiaa kuin valkoinen ja musta, tai kuin lämmin ja kylmä. Ukko on hupsu, jos uskoo että hän jättäisi kaikki vain ruvetakseen illoin hieromaan hänen päätään kunnes hän nukkuu. Hän ei aio rakastaa ukkoa eikä välitä hänen lahjoistaan. Ukko rukoilee että neitonen edes hänen rahojensa tähden ottaisi hänet. Mutta tästä tuomari vihastuu, ja asia päättyy ukon tappioksi.

Kaunis nuori nainen syyttää erästä aatelisherraa, joka ennen oli ollut hänen ihailijansa, että kerran kun he leikkivät vihannalla nurmikolla ja hän leikillä pisti kourallisen ruohoa hänen paitansa ja selkänsä väliin, tämä niin suuttui että heti paikalla antoi hänelle kaksi kovaa korvapuustia, „deux grands soufletz", ja vielä lisäksi heitti hänet maahan ja veti tukasta. Syytetty oli siten tehnyt julkista väkivaltaa ja loukannut rakkauden maineen, jonka vuoksi hänelle oli tuomittava ruumiillinen rangaistus. — Syytetty vastaa että kyllä voi sietää yhtä toista siltä, jota rakastaa, mutta saada nokkosia, muurahaisia ja rikkaruohoja selkäänsä, se on liikaa; se tuotti hänelle niin julmia tuskia, että hän kyllä voi hiukan kiivastua, mitä hän muutoin katuu. — „Les gens d'amours" katsovat asian kovin arveluttavaksi: lyödä rakastamaansa naista ja häväistä „la souverainetè d'Amours", se on „majes-

teetin loukkaus". Ja rangaistuksena oli oikeastaan oleva kuolema ja kaikkien jäsenten silpominen. He antavat kuitenkin syytetyn pitää henkensä, mutta tuomitsevat kaikki vaatteet riistettäväksi hänen päältään ja pyövelin jättämään hänet siinä tilassa neljän vanhan akan käsiin, joiden tulee kääriä hänet vanhaan peittoon, joka on täynnä toukkia ja muita syöpäläisiä, sekä sitten heittää nokkosia ja ohdakkeita kasvavalle kedolle. Hänen omaisuutensa ryöstetään ja hänet karkoitetaan pois rakkauden valtakunnasta.

Näillä Martialin lemmentuomioilla, jotka ovat laaditut sen ajan lainkäyttö-kaavoihin, on epäilemättä alkuperänään ne lukuisat „jugement"it, joita viidennentoista vuosisadan keveä kirjallisuus oli tuottanut. Aatetta kaavailla ne oikeusjuttujen muotoon ei Martialin, korkea-arvoisen lakimiehen, tietysti ollut vaikea keksiä, mutta tässä kohden on hän kuitenkin saattanut nojautua yhteen edeltäjään, Blossevilleen, joka sepityksessään „Débat de la demoiselle et la bourgeoise" antaa riitapuolten hakea oikeutta erään normandialaisten oikeuslaitosten mukaan nimitetyn tuomioistuimen „L'echiquier d'Amour"in edessä.

Martialin tuomiot ovat muutoin jakso yhtä naiveja kuin eläviä kuvia ajan lemmentavoista — sillä yksityiskohdissa on epäilemättä useita viittauksia todenperäisiin suhteihin. Sille, joka haluaa ottaa selkoa, missä määrin sovinnaiset lemmenmuodit viidennellätoista vuosisadalla poikkesivat myöhem-

pien aikojen tavoista, ovat Martialin lemmentuomiot hyvänä lähteenä. Niiden tutkija on huomaava että paljon on muuttunut: suudella rakastetun ovensäppiä tai sitoa kaksi lujaa solmua yömyssynsä huippuun häntä miellyttääkseen on nähtävästi vanhentunutta, — mutta myöskin että on keinoja — kuten serenaadeja ja kukkastervehdyksiä — joiden yhä vielä niin usein tarvitun avun heikkojen sydänten valloittamiseksi jo Martialin aikalaiset täydellisesti käsittivät ja sitä käyttivät. Ne ovat edelleen kuvaavana eksponenttina pitkän kirjallisen kehityksen loppukaudelle, joka kehitys on alkanut ritariajan romantiikan suojassa, ja jonka viimeisiin ilmauksiin lyö leimansa viidennentoista vuosisadan porvarillinen ja järkevä elämänkäsitys. Mutta tärkeimmät ovat ne kysymyksellemme sen kautta, että niissä ensi kertaa nimitys *cour d'amour* todella esiintyy siinä merkityksessä, missä se aina myöhemmin on käsitetty, ja siksi että tähän nimitykseen ja näihin tuomioihin Nostradamus suurimmaksi osaksi on perustanut fantasiarakennuksensa. Martial d'Auvergnella on siten, joskaan ei suoranainen, niin kuitenkin ylen tärkeä osa tuohon vuosisatoja kestäneeseen traditsioniin lemmentuomioistuimista eli lemmenhoveista, jota, kuten sanottu, vasta viimeisten aikain tutkimus on saattanut järkähdyttää.

Mutta palatkaamme tähän tutkimukseen ja sen edustajiin. Tärkein nimi järjestyksessä lukien Raynouardin jälkeen on Diez, romanilaisen kielitieteen

isä. Hän menee aivan päinvastaiseen suuntaan kuin Raynouard. Hän todistaa ensiksikin ettei yksikään keskiajan kirjallisuudesta todistukseksi otetuista kohdista tarkoita sellaista hovia tai tuomioistuinta kuin Raynouard on luullut. Ja Andreaan kirjasta ajatteli Diez että siinä esitetyt tuomiot, kaukana siitä että esittäisivät todellisia tapauksia, ainoastaan tarkoittivat teorioja: oli muotiasiana eräiltä ylhäisiltä ja kuuluisilta naisilta tiedustella heidän ajatustaan erinäisistä teoreettisista rakkautta koskevista kysymyksistä, joista jossakin tilaisuudessa oli väitelty. Cours d'amour eivät sitä paitsi suinkaan merkinneet tuomioistuimia vaan juhlakokouksia, jossa merkityksessä sana usein esiintyy keskiajan kirjallisuudessa. Raynouard on, sanoo Diez, aivan ihmeellisellä naivisuudella omaksunut jos jonkinmoisia lausuntoja ja uskonut asioita, jotka pintapuolisinkin kriitillinen tarkastus olisi osottanut perusteettomiksi. Nämä jugements d'amour ovat laadultaan yksinomaan olleet seurahuveja, jeux d'esprit, mutta mitään todellisia lemmentuomioistuimia ei ikinä ole ollut olemassa. Tämä Diezin mielipide on hänen mahtavan auktoriteettinsa tukemana ollut vallassa oppineen maailman piirissä aina viime aikoihin asti, ja sitä ovat tuomalla esiin uusia näkökohtia kannattaneet useat aikamme etevimmistä tutkijoista tällä alalla, muiden muassa Gaston Paris.

Mutta kymmenkunta vuotta sitten esiintyi eräs nuori tanskalainen filologi Trojel julkaisten lavean

ja ylen oppineen teoksen „Middelalderens Elskovshoffer“, jossa hän pelottomasti esittää toisen katsantokannan. Hänen ajatuksensa mukaan ovat kappelipappi Andreaan tuomiot jaettavat kahteen eri luokkaan: osa niistä on itse asiassa yksinomaan viisastelevia oppiongelmia, mutta toisia — sen muka ne tuomiot, jotka ylempänä esitin, epäilemättömästi osottavat — on mahdoton pitää kuvitteluina, vaan täytyy ne katsoa julistetuiksi todellisissa riidoissa rakastavien kesken, jotka mainituilta ylhäisiltä naisilta ovat hakeneet oikeutta. Ja siis on käsitettävä asia niin, että kysymyksessä olevat kokoukset, mikä niillä on ollutkin nimenään, ainakin toisinaan ratkaisivat todellisia riitoja eroottista laatua — tehtävä, joka kuitenkin voitiin uskoa myös yksityisille, ennen kaikkea tunnetulle ja aineeseen perehtyneelle naiselle, sellaiselle kuin juuri Champagnen kreivitär. — Trojelin kirja on herättänyt suurta huomiota ja virittänyt laimenneen riidan taas ilmiliekkiin. Pontevimmin on Gaston Paris noussut sitä vastaan (kaksi suurta kirjoitusta Journal des savants aikakauskirjassa); mielellään tunnustaen teoksen suuren arvon ja siihen koottujen ainesten runsauden ei hän kuitenkaan voi yhtyä lopputulokseen, vaan katsoo edelleen Diezin kannan oikeaksi. Trojelille kannattajaksi tuli 1890 etevä italialainen romanisti Pio Rajna Firenzestä, joka pikku kirjassaan Le corti d'amore asettuu, vaikka hiukan rajoittuen, tanskalaisen tutkijan puolelle, ja vähää myöhemmin esiintyi lem-

mentuomioiden todenperäisyyden puolustajana vielä toinenkin italialainen professori Crescini Padovasta. Hänen mielestään monet viittaukset sekä Andreaan kirjassa että eräissä provencelaisissa runoelmissa aivan selvästi todistavat tämän katsantokannan oikeuden, vaikkei hän Trojelin tavoin katso voivansa ratkaista, mitkä Andreaan tuomioista ovat käsittäneet todellisia riita-asioita, mitkä ei.

Ne syyt, joita kumpaiseltakin puolen on tuotu esiin, ovat enemmän tai vähemmän subjektiivisia. Puolustajat selittävät tekstin tarkoitusta yhdellä tavalla, vastustajat toisella. Edelliset eivät saata käsittää että niin monella eri taholla tavattaisiin vetoamisia johonkin tai joihinkin tuomareihin ja heidän päätöksiinsä, jollei moista todellisuudessa olisi tapahtunut. Heidän mielestään edelleen se seikka, että muun muassa kappelipappi nimenomaan huomauttaa ettei riitapuolten nimiä saa ilmaista, vahvasti tukee heidän mielipidettään — sillä mitä hyötyä olisi moisesta määräyksestä ollut, jollei todellakin olisi ollut kysymyksessä riita tiettyjen henkilöiden kesken — ja he arvelevat että askel teoreettisista väittelyistä todellisten tapausten käsittelemiseen ei ollut vaikea astua. Rajna lisää tähän vielä seikan, joka ansaitsee erityistä huomiota: hänen on mitä tarkimmilla detaljitutkimuksilla onnistunut todistaa että kappelipappi Andreas ei ollut paavi Innocentiuksen palveluksessa, kuten oli luultu, vaan hovikappalaisena samalla Marie de Francella,

Champagnen kreivittärellä, joka hänen jutuissaan on ruhtinaallisten naisten oikeuden johtajana. Hän on siis pannut kirjaan sitä, mitä hän kenties itse on ollut näkemässä tai ainakin lähimmästä lähteestä kuullut puhuttavan — sillä hänen ollessaan Marien palveluksessa oli kreivitär jo niin vanha, että moiset lemmenjutut häntä tuskin erittäin huvittivat. Ja yhtä vastustajien pääväitettä vastaan — nimittäin mitä keinoja tuomioistuimella muka oli pakottaakseen tuomittuja alistumaan rangaistuksiin — sanoo Crescini että sellaista ei ollenkaan tarvittu, vaan jätettiin riitelevien lojalisuuden asiaksi mukautua areopagien lausuntoon tai olla ilman.

Toiselta puolen on esitetty syitä, jotka osaksi ovat vielä yleisempää laatua.

Ne riidat, joita tensoneissa ja jeux partis runoelmoissa käsitellään, koskivat, kuten olemme nähneet, useimmiten lemmenasioita, ja nämät runoelmat olivat sepitetyt jonkun naisen kunniaksi. Ei mikään ollut luonnollisempaa kuin että kysymyksessä-olevaa naista pyydettiin lausumaan mielipiteensä väittelyn alaisesta aineesta. Kun sittemmin kaikki sovinnaiset käsitykset rakkaudesta, jotka ovat ritariajan tunnusmerkkejä, kehittyivät nimenomaiseksi dogmikirjaksi, kun rakkaus tuli urheiluksi samoinkuin metsästys, turnaus- ja miekkailutaito, kun sitä pidettiin miltei yhteiskunnallisena laitoksena tai tieteenä, niin oli luonnollista että sen lakien ja sääntöjen tunteminen erityisesti keskittyi muutamiin henkilöihin,

muutamiin ammattimiehiin niin sanoaksemme, ja että nämät tulivat jonkunmoisiksi auktoriteeteiksi, joihin vedottiin selon saamiseksi kaikista tämän vaikean taidon mutkista. Ja että naiset ennen kaikkea menestyksellä perehtyivät niihin ja hankkivat itselleen mainetta taitavimpina tässä taidossa, se kummastuttaa sitä vähemmän, kun jo varhain kirjallisuudessa sanotaan tästä urheilusta että sitä oikeastaan vain naiset oikein ymmärtävät. Moisia maankuuluja auktoriteetteja olivat epäilemättä ne naiset, joiden tuomiopäätökset kappelipappi Andreas on koonnut ja antanut nuorelle oppilaalleen ohjeeksi, jotta hän itse vastaisuudessa ottaissaan osaa lemmenleikkeihin tuntisi ja tietäisi kaikki sen temput ja taiat.

Vai voisiko todellakin ajatella että esim. ylläesitetyt tuomiot olisivat koskeneet todellisia riitoja rakastavien kesken, jotka sittemmin olisivat alistuneet tuomioon? Voiko otaksua että olisi ollut minkäänlaista vaikutusta tuomioilla sellaisilla kuin että kahdesta yhtä ansiokkaasta kosijasta naisen on valittava se, joka ensiksi on tehnyt tarjouksensa, että naisen ei ole oikeus hyljätä rakastajaa, joka on menettänyt toisen silmänsä taistelussa, y. m. s., joka meistä tuntuu leikiltä ja jota ei minään aikana ole voitu totena pitää? Ja kaiken kaikkiaan, onko kultuurihistorialliselta tai miltä muulta näkökannalta hyvänsä mahdollista että naidut naiset — joiden luku joskus nousi kuuteenkymmeneen saakka — olisivat pitäneet kokouksia julkisesti julistaakseen

että rakkaus aviopuolisojen kesken on jotakin järjetöntä ja säätämään lakeja laittomia suhteita varten — sillä *yksinomaan* sellaisista on puhe? Ja onko luultavaa että henkilöt, jotka ovat olleet moisissa suhteissa, todella olisivat suostuneet syrjäisille ilmaisemaan niitä ja heiltä ottamaan vastaan ohjesääntöjä, sanalla sanoen alistumaan muotoihin ja lakeihin suhteissa, jotka jo itsessään olivat jotain muodotonta ja laitonta? Siinähän olisi ilmeinen ristiriita.

Mutta hyvin on saattanut tapahtua, eikä siinä ole mitään epätodennäköisyyttä, että senlaatuisista kysymyksistä väiteltiin rakkausurheilun aikakautena, vieläpä että on ollut suuri huvitus tämän rakkauden kasuistiikan kärjistämisessä viimeiseen huippuunsa saakka. Kappelipappi Andreaan kirja osottaa meille epäilemättömästi että keskiaikana on ollut naisten kokouksia, jotka älykkäiden keskustelujen ja seuraleikkien muodossa ovat julistaneet tuomioita rakkauden kysymyksissä, voidaanpa myöskin myöntää että siinä muodostelluilla teorioilla on ollut jonkunlainen vaikutus aatteihin ja käsitystapoihin, samoinkuin muotiseikoilla on ollut muilla aloilla. Mutta jos cours d'amour käsitteellä tarkoitetaan samaa, miksi traditsionaalinen käsitys ne ajattelee, s. o. kokouksia, jotka enemmän tai vähemmän säännöllisesti kokoontuivat tuomitsemaan lemmenriidoissa, joita niiden ratkaistaviksi usein alistivat oikeutta hakevat riitapuolet, niin niitä ei ole ollut olemassa.

Jos asianlaita olisi ollut päinvastoin, olisi mahdotonta selittää se, että siitä ei ole mitään mainittuna kronikoissa, ei mitään moralistien eikä kirkollisten kirjailijain teoksissa. Ei ole esim. olemassa ainoatakaan viittausta siitä, mitä papisto olisi ajatellut näistä cours d'amour laitoksista. Ja kun tiedetään, kuinka kiivas se oli käymään kaiken kimppuun, mikä vähänkään vivahti rivoudelle, yksinpä turnajaisia, tanssia, maallisia lauluja j. m. s. vastaan, ei asia olisi selitettävissä, jos sellaisia laitoksia todellakin olisi ollut olemassa.

Hyvin vaikea on ryhtyä ehdottomasti pitämään toisen tai toisen puolta riidassa cours d'amour oikeuksien olemassa-olosta. Todistelu riippuu, kuten sanottu, suurimmaksi osaksi niistä subjektiivisista vaikutelmista, joita kukin on saanut lähdekirjallisuudesta ja väittelystä. Omasta puolestani — jos minun sallitaan lausua mielipiteeni — kallistun epäilemään että lemmentuomioistuimet olisivat käsitelleet todellisia riita-asioita. Joskin muutamat kohdat Andreaan kirjassa näyttävät tarkoittavan todellisia tapauksia, niin on siinä toiselta puolen niin paljon paljasta lorua, että käsittääkseni, huolimatta sen vakavasta muodosta ja mahtipontisesta latinasta, ei saata tulla vakuutetuksi. Se että hän on elänyt samaan aikaan kuin kuulu lemmenseikkojen tuomitsijatar, ei paina paljoa sellaisissa oloissa: lemmenleikki oli kannustettu kärkeensä asti, ajateltu asia ääriään myöten ja tyytymättä keskustelemaan „ins Blaue hinein“, ainakin

huviksi kuviteltu että oltiin käsittelevinään todellisia asioita — ja Andreas piti vain pöytäkirjaa. Ettei mitään nimiä mainittaisi oli sitä helpompi päättää, kun ei ollut mitä mainita. Tai myöskin otettiin käsiteltäväksi tapaus, josta oli kuultu puhuttavan, sovitettiin siihen omat saivartelut, mutta varottiin tietysti kysymyksessä olevien henkilöiden julki-saattamista. Ja kun trubaduurien lauluissa kerrotaan kuinka se ja se on saanut sen tai senlaisen päätöksen tuomariltaan, niin ei senkään varmaan tarvitse merkitä että asianlaita oli niin, vaan runoilijan mielikuvitus on sovittanut tuntemiinsa henkilöihin jonkun vallassa-olevista teorioista.

Mutta mielelläni myönnän että asia on vielä aivan avoin ja että, kuten alussa huomautin, se tuskin lienee ratkaistavissa toiseen tai toiseen suuntaan, ennenkuin uusia todistuksia löydetään. Paha vain, että toiveet siinä suhteessa tuntuvat jotenkin vähäisiltä.

III.

Tannhäuserin tarina.





Tannhäuserin nimen kuullessaan useimmat kaiketi sen mielessään välittömästi yhdistävät Wagnerin ooperaan, sillä huolimatta kaikista muodosteluista, joissa tarinaa uudemmassa kirjallisuudessa on käsitelty, ei ole yhtään muotoa, joka niin vaikuttavasti toisi esille tarinan draamallisen voiman, ei yhtään, jossa Venusvuoren lumous ja huumaava elämänhekuma lemmenjumalattaren hovissa olisi asetettu jyrkemmin todellisten ihmisten maailmaa, sen ihanteellisten tunteiden kristallikirkasta puhtautta vastaan. Wagnerin mukaan Tannhäuser on vangittuna Venusvuoreen, mutta ikävöi sieltä pois ja päättää olla koskaan palaamatta sinne. Ihmisten ilmoille vihdoin astuttuaan ympäröi häntä mahtavat vaikutukset: paimenpojan luonnonraikas laulu yhtyy toivioretkeläisvirren vakavaan säveliin — hänen ruhtinaansa ja herransa sekä toverinsa kokoontuvat taas hänen ympärilleen, ja ihanteellinen rakkaus kohtaa häntä hänen nuoruu-

denrakastettunsa, Elisabet ruhtinattaren, hahmossa. Mutta hän on juonut liian syvältä Venuksen nautinnonlähteestä, ja kerran kun hänen toverinsa oman käsityksensä mukaan laulavat rakkauden olemusta, ei hän voi hillitä itseään, vaan virittää sen pakanallisen laulun, jolla hän Venusvuoressa on oppinut ylistämään aistillisen rakkauden riemua. Kaikkien hylkäämänä hän tekee parannusta ja lähtee Roomaan anteeksiantoa etsimään, mutta saamatta sitä. Ja paluumatkalla hän tahtoo mennä takaisin Venusvuoreen. Mutta silloin ilmestyy Elisabetin kuva hänelle uudestaan. Rakastetun uskollisuus ja pyhyys liikuttaa ja valtaa hänet, hän kuolee, ja Elisabet ottaa vastaan hänen viimeisen huokauksensa.

Suuri osa niitä motiiveja, joille Wagner on rakentanut teoksensa, ovat vieraita itse Tannhäuser-tarinalle. Venuksen lumovoiman ja Elisabetin puhtaan rakkauden vastakohtaisuus, samoinkuin koko laulukilpailu ja se voimakas kohtaus, jossa Tannhäuser laulajaveljiensä vaatimana ja unohtaen äsken niin suuren ikävöimisensä päästä pois Venusvuoresta intohimoisesti laulaa sen riemuja, katuvaisen ja sovituksen saaneen Tannhäuserin kuolema, kaikki tämä on vierasta alkuperäiselle tarinalle. Toinen keskiaikainen lähde, merkillinen runoelma „Wartburgin laulutaistelusta“, on Wagnerille antanut nämät motiivit.

Saksassa ei ole Tannhäuser-tarinaa kirjoitettuna muistiin ennen kuin keskitienoilta 15:ttä vuosisataa. Mutta tähän aikaan on se omistanut eri-

laisia muotoja, ja tämä seikka sekä se, että muutamat sen toisinnoista ovat koristellut erilaisilla ja usein merkillisillä aineksilla, saattaa meidät varmuudella päättämään että kirjaanpanot ovat alkuisin paljoa myöhemmältä ajalta kuin itse tarinan synty. Eri toisintojen vertaileva tarkastus osottaa meille seuraavat motiivit alkuperäisiksi.

Tannhäuser oli ritari, joka oli kuullut puhuttavan Venusvuoren ihmeistä, ja matkustanut niitä näkemään. Oltuaan vuoressa vuoden (tai puolitoista) alkoi hän ajatella että kaikki tämä oli syntiä ja oli käyvä hänelle kalliiksi viimeisellä tuomiolla, mutta Venus rouva ei tahtonut päästää häntä pois, vaan houkuttelee häntä jäämään luoksensa ainiaaksi. Turhaan lemmenjumalatar käyttää häntä kohtaan kaikki hurmauskeinonsa; Tannhäuser viskaa häntä vastaan sanan „Teufelinne“, ja huutaa puhdasta neitsyttä, Maariaa, avukseen. Kun hän siten vihdoinkin pääsee vapaaksi lumouksesta, niin hän lähtee Roomaan, tunnustaa syntinsä paavi Urbanus IV:lle ja rukoilee synninpäästöä. Mutta paavi ei sitä anna: yhtä vähän kuin sauva, joka on hänen kädessään, saattaa vihannoida, yhtä vähän on Tannhäuser koskaan tuleva Jumalan armosta osalliseksi. Silloin Tannhäuser lähtee taas kululle tuskassa ja kurjuudessa; hän palaa takaisin vuoreen Venuksen luo, joka ottaa hänet vastaan riemulla ja rakkaudella. Mutta kolmantena päivänä Tannhäuserin lähdöstä alkaa sauva paavin kädessä vihannoida. Sil-

loin hän lähettää etsimään Tannhäuseriä kaikista maista, mutta etsitty on ainiaksi vuoressa sen luona, jonka hänen rakkautensa oli valinut. Senvuoksi täytyy myös paavi Urbanus IV:n olla ikuisesti kadotettu. — Loppu on vaihteleva: kaksi muistiinpanoa päättyy loppumoraaliin, jonka sisällyksenä on se, ettei kenelläkään ole oikeutta tuomita suurintakaan syntistä; Jumala voi sille aina antaa anteeksi.

Tämän tarinan perusmotiivi on hyvin tunnettu melkein kaikkien kansojen tarinakirjallisuudessa ja yhtä vanha kuin laajalle levinnyt: rakkaus yliluonnollisten ja inhimillisten olentojen välillä, kuolevaisen seikkailut, jonka jumalattaren suosio houkuttelee valtakuntiin, joissa iäinen kevät ja iäinen onni vallitsevat. Osa näitä tarinoita kuvaa, kuinka kuolevaisen äkisti valtaa halu päästä ihmisten ilmoille, entistä elämäänsä näkemään, mutta hän palaa kuitenkin taas noihin lumottuihin maihin, joista hänen ikävänsä ei koskaan voi häntä vapauttaa. Kun Tannhäuser-tarina esittää oleskelua Venusvuoressa suureksi synniksi, niin on tämä luonnollisesti puhtaastaan uskonnollinen piirre, joka on liittynyt tarinaan keskiajan askeettisesta käsityskannasta, jolle aistillinen nautinto oli rikos Jumalaa vastaan. Tähän on tullut vielä uusia motiiveja lisää. Viheriöitsevä sauva edustaa kaunista symboliikkaa, joka myöskin esiintyy m. m. ruotsalaisessa kansanlaulussa Ahdista ja papista ja jonka ajatuksena on, että ei ole syntiä niin suurta ettei sitä voisi anteeksi

saada. Molemmat nimet Venusvuori ja Tannhäuser viittaavat tarinan erityiseen paikallistuttamiseen Saksassa. „Der Venusberg“ mainitaan usein, sen olematta missään yhteydessä Tannhäuser-tarinaan: se oli pahamaineinen paikka, missä vagantit, „die fahrenden Schüler“, olivat oppineet noitatemppujaan — nuo kirjalliset proletaarit, jotka olivat heittäneet opintonsa kuljeksiakseen maita mantereita puoskaroimista ja noituutta harjoittaen, laulellen vallattomia tai irstaita juoma- ja lemmenlauluja kummallisella latinalla, ja purevilla pilkkarunoilla kiihottaen kansaa pappeja vastaan, jotka senvuoksi myöskin kiivaasti heitä vainosivat. Tannhäuser taas oli nimeltään eräs „Minne“-laulaja [1], joka polveutui salzburgilaisesta aatelissuvusta ja eli pohjois-Itävallassa ja Frankissa 1200-luvun alusta noin vuoteen 1270. Tämä Tannhäuser, Tannhûsære, oli maailmaa laajalti matkustellut mies, hän oli kierrellyt ympäri Saksanmaata, käynyt Italiassa ja luultavasti Ranskassa sekä ottanut osaa erääseen ristiretkeen. Hän oli laulanut maallisia riemuja vallattomasti, aistillisesti, rivosti: Venuksella on laaja sija hänen lauluissaan, ja hänen lemmenkokemuksensa ovat kirjavaa ja vaihtelevaa laatua. Kerran hän tapaa metsäpuron partaalla naisolennon ihannekuvan, ja hän vaipuu puolittain kevytmielisesti ja puolittain hartaudella hänen ihailuunsa, kunnes kaikki hänen aistinsa hukkuvat hurmaukseen:

---

[1] Minne = lempi.

„Hän oli minun morsioni ja minä hänen miehensä .... Kaunis ja ylevä, niin että minä kaiken tajuntani kadotin". Mutta kun vanhuus tulee ja suojelijat kuolevat, käy elämä Tannhäuserille yksinäiseksi ja tyhjäksi, tanssintahti ei enää houkuttele hänen hervaantuneita jäseniään, lemmenlaulut vaikenevat hänen huulillaan, ja ne värjyen ääntelevät ainoastaan katuvaisen tunnustuksia ja parannusta etsivän veisuja. Niin tulee Tannhäuserista seuraavina aikoina tyypillinen parannuksentekijä, kansantarina ja kansanlaulu ottavat hänet omakseen, ja suotuisa kronologinen yhteensattuminen tai ainakin läheisyys saattaa hänet paavi Urbanus IV:n yhteyteen, joka arvottomalla esiintymisellään Manfred prinssiä, saksalaisten lemmikkiä, ja Hohenstaufeja kohtaan ylipäänsä oli tehnyt itsensä vihatuksi. Helpostihan saattoi sovittaa häneen tuon sydämettömän kovuuden katuvaa syntistä vastaan, jonka Jumala itse otti suojaansa, ja puoleksi tiedoton halu leimata hänen rikollisuuttaan vaikutti ehkä myös osaltaan.

Se, mikä edellä lyhyesti on esitetty, on viimeisiin aikoihin asti ollut ainoana perustuksena ja pohjana Tannhäuser-tarinaa koskeville tutkimuksille. Mutta äskettäin on tullut yleisemmin tunnetuksi muudan tarinan toisinto, joka erään Italiassa käyneen ranskalaisen kirjailijan kirjaanpanemana ja säilyneenä eräässä teoksessa, minkä nimestä ja laadusta ei saattanut aavistaa moista sisällystä, kokonaan on jäänyt kaikilta saksalaisilta Tannhäuser-tarinan tut-

kijoilta huomaamatta. Sen julkaiseminen on antanut uutta eloa tämän merkillisen tarinan tutkimiselle sekä johtanut tutkimukset sen syntyperästä aivan uusille urille [1].

Antoine de La Sale, syntyperältään provencelainen, mutta ranskan kieltä käyttävä kirjailija ja sellaisena huomattavimpia 15-nellä vuosisadalla, on muun muassa kirjoittanut omituisen kompendion, jolle hän pani nimeksi „La Salade“ ja jonka hän omisti oppilaalleen, Kalabrian prinssille Juhanalle, tunnetun kuningas Rénén pojalle. Nimensä on kirja saaanut siitä että, kuten tekijä sanoo, „salaattiin sekoitetaan useita hyviä yrttejä“, ja tämä nimi on, ainakin sen eri aineksien lukuun katsoen, kylläkin ansaittu. Keskellä otteita klassillisista kirjailijoista, genealogisia ja kronologisia tauluja, maantieteellisiä kuvauksia, ritarillisuuden ja siveyden sääntöjä sekä hurskaita legendoja, esiintyy teoksessa luku, jossa puhutaan „Sibyllavuoresta ja niistä asioista, joita siellä olen nähnyt tai kuullut seudun väestön puhuvan“. Tämä vuori, joka oli lähellä Norcian kaupunkia (vielä on osalla keski-Apennineja nimenä Monti Sibillini), oli jo vanhuudesta tunnettu pahojen henkien tyyssijana ja sellaisten olinpaikkana, jotka

[1] Tämän toisinnon olen ainoan käsikirjoituksen mukaan julkaissut teoksessa „Mémoires de la Société Néophilologique à Helsingfors tome II“ 1897 ja käsitellyt sitä siihen liitetyssä tutkimuksessa „Antoine de La Sale et la légende de Tannhäuser“.

tahtoivat niiltä oppia noituutta — onpa hyvin todennäköistä että vaganttien Venusvuori alkujaan oli juuri tämä.

Mutta siellä kohosi kaksi kukkulaa rinnakkain. Toinen oli Pilatusvuori, myös kuningatar Sibyllan järven kukkulaksi nimitetty, ja siellä juuri oli helvetillisten taikataitojen oppipaikka, toinen oli varsinainen Sibyllavuori. La Sale ei käynyt ensinmainitussa, hän rajoittuu vain antamaan siitä lyhyen kuvauksen sekä viittauksen Pilatuslegendaan, josta vuorella on nimensä. Mutta hän nousee toiselle vuorelle ja kerää kansan suusta sitä koskevia tarinoita; hänen intonsa menee niin pitkälle, että hän tekee kartan molemmista vuorista sekä kuvaa siihen kaksi eriskummaista kukkaa, jotka hän oli rinteellä löytänyt.

Näin kertoo La Sale:

Tie vuorelle, sanoo hän, oli vaikea, vaikka hän seurasi mukavampaa niistä kahdesta tiestä, jotka sinne johtivat. Mutta hän ei nähtävästi ollut tottunut vuorten kiipeemiseen. Tuulisäällä, tuumii hän, olisi kiipeäminen hyvin vaarallista, ja tyynelläkin on kovin pelottavaa silmätä molemmille puolille alas laaksoon, varsinkin oikealle, sillä siellä on rotko kamala ja uskomattoman syvä. Ja ylös päästyään hän huomasi vuoressa kaksi luolaan johtavaa aukkoa, joista mukavampikin riitti täyttämään sydämen pelolla kun vain kurkisti siitä sisään. Se on samalla niin ahdas, että siitä voi ainoastaan nelin-

kontan ryömiä sisälle, ja sillä tavoin tullaan pieneen kammioon, joka on kaksitoista jalkaa korkea ja saa valonsa katossa olevasta aukosta. Tästä huoneesta, jonka seinillä hän huomasi olevan piirrettyinä luolassa käyneitten nimiä ja jonne hän itsekkin hakkasi omansa, palasi La Sale ulkoilmaan. Hän arvelee ettei hän hengenvaaratta olisi voinut tunkeutua kauemmaksi. Siinä siis kaikki, mitä hän itse näki; mutta hän luuli kuulevansa kaukaa tulevan kummallisen äänen ikäänkuin riikinkukon kirkunan, hänen saattajansa sanoi äänen kuuluvan Sibyllan paratiisista, mutta itse hän arvelee sen ennemmin olleen vuoren juurelle jätettyjen hevosten hirnunnan. Kumminkin hän kertoo edelleen kuulopuheen mukaan. Vähää ennen hänen tuloaan oli nimittäin viisi nuorta miestä Montemonacosta, vuoren rinteellä olevasta pikku kaupungista, eväillä, lyhdyillä ja nuorilla varustettuina astunut alas vuoreen. He olivat pikku kammiosta tunkeutuneet kappaleen matkaa syvemmälle käytävää pitkin, mutta kohdanneet maassa ammottavan halkeaman, josta puhalsi tuuli, niin hirmuinen ja ihmeellinen, ettei kukaan tohtinut käydä edemmäksi, vaan kaikki kääntyivät takaisin. Mutta eräs pappi Montemonacosta, Don Antonio Fumato, oli uskaltanut mennä vielä edemmäksi. Tämä pappi oli useaan kertaan vakuuttanut käyneensä vuoren sisällä ja saattaneensa sinne kaksi saksalaista, joiden keralla hän oli kulkenut erään sillan yli sekä pitkin hyvin mukavaa tietä, jota kaksi

keinotekoista lohikäärmettä vartioitsi, muutamalle pikku aukeamalle asti, jonka laidassa oli kaksi suurella jyrinällä alati aukeavaa ja sulkeutuvaa metallliovea. Saksalaiset olivat astuneet ovesta sisään ja pyytäneet Don Antonion odottamaan ulkopuolella; mutta he eivät olleet koskaan palanneet. Pahaksi onneksi ei, sanoo La Sale, tähän pappiin voinut täydellisesti luottaa, koska hän tuon tuostakin oli järjiltään ja kuljeksi silloin lasketellen kaikellaista lorua; kumminkin hän oli täydellä tajullaan ollessaankin vakuuttanut kertomuksensa olevan totta. Kaikissa tapauksissa ei ollut ketään, joka omasta kokemuksesta tiesi enempää Sibyllan luolasta, vaan oli tyydyttävä siihen mitä kansa kertoi. Ja sen suussa kulki seuraavansisällyksinen tarina.

Oli kerran saksalainen ritari, joka oli kuullut puhuttavan kuningatar Sibyllan paratiisin ihmeistä ja päättänyt mennä niitä omin silmin näkemään. Palvelijansa seurassa hän tunkeutui vuoreen samalla tavoin kuin Don Antonio Fumato ja, rohkeampana kuin tämä ja onnellisempana kuin molemmat maanmiehensä, päästyään mainittujen kahden metallioven taakse hän huomasi saattajansa keralla seisovansa suuren kristalliportin edessä. He eivät tienneet mitä nyt tehdä, mutta kuullessaan ääniä portin takaa he päättivät huutaa ja saivat vastaukseksi kysymyksen keitä olivat. He vastasivat tulevansa Saksanmaalta katsomaan tämän paikan ihmeitä, ja saatuaan odottaa niin kauan, kunnes oli ehditty viedä sana kunin-

gattarelle, päästettiin heidät sisään. Ensiksi täytyi heidän vaihtaa vaatteensa aivan uusiin ja kalleihin pukimiin, sitten heidät vietiin laulun ja soiton saattamana useiden huoneiden kautta, jotka olivat toinen toistaan suurempia ja kauniimpia ja joissa naisten ja ritarien luku kasvamistaan kasvoi, kuningattaren eteen, joka puhutteli heitä heidän omalla kielellään. Sillä kun on ollut vuoressa kolmesataa kolmekymmentäkolme päivää, voi puhua kaikkia maailman kieliä, mutta jos on ollut siellä vain yhdeksän päivää, ymmärtää jo niitä kaikkia voimatta kuitenkaan puhua. Kaiken tämän loiston häkäisemänä lausuu ritari ilmi ihmettelynsä ja hämmästyksensä. „Tässä tilassa me pysymme niin kauan kuin maailma seisoo“, sanoo kuningatar. „Ja sitten, madame“, kysyy ritari, „mikä on kohtalonne sitten?“ „Kohtalomme on miksi se on määrätty, älkää pyytäkö tietää enempää, mutta valitkaa itsellenne seurakumppani näistä naisista, niin minä annan hänet teille“. Mutta ritari kiitti nöyrästi ja sanoi tulleensa ainoastaan katsomaan. Silloin kuningatar selitti hänelle vuoressa vallitsevat tavat: hän saattoi jäädä vuoreen kahdeksaksi päiväksi ja mennä pois yhdeksäntenä, mutta jos hän ei silloin mennyt, täytyi hänen jäädä kolmanteenkymmenenteen päivään, ja jos hän jätti silloinkin menemättä, ei hän voinut päästä vuoresta ennenkuin kolmantenasadantena kolmantenakymmenenentenä päivänä; jos hän laiminlöi senkin, täytyi hänen jäädä vuoreen ainiaaksi. Ritari selitti olevansa tähän hyvin

tyytyväinen ja valitsi itselleen seurakumppanin — samoin teki hänen palvelijansa ja oli siitä „très content“, — sekä päätti tyytyä lyhimpään aikaan. Mutta jokainen päivä oli hänelle kuin yksi hetki näiden rajattomien riemujen hekumassa, ja niin tapahtui että hän äkkiä huomasi viimeisen määräajan olevan loppuun luiskahtamaisillaan. Silloin lähetti Jumala hänelle sen ajatuksen että kaikessa tässä varmaankin paholainen käytti kättään. Varsinkin eräs seikka saattoi hänet tähän arveluun. Joka perjantaiyönä tapahtui nimittäin että kaikki nämä naiset nousivat sijoiltaan seurakumppaniensa vierestä sekä lähtivät kuningattaren luo, jonka jälkeen kaikki sulkeutuivat muutamiin erityisiin suojiin, joissa viettivät vuorokauden käärmeen hahmossa. Ritari ilmoitti epäluulonsa palvelijalle ja ehdotteli, että oli parasta paeta tästä synnillisestä paikasta. Palvelijasta oli tosin kovin ikävää jättää kaikki nämä huvitukset, mutta hän ei kuitenkaan tahtonut hyljätä isäntäänsä, vaan päätti seurata häntä vuoresta pois siinä hiljaisessa toivossa, että voisi palata takaisin saatettuaan ritarin hänen majataloonsa. He heittävät siis kuningattarelle hyvästi, saavat omat vaatteensa takaisin ja lähtevät pois kaikkien paratiisin asukkaiden suureksi suruksi: erittäinkin olivat tietysti molempien miesten ystävättäret murheissaan, ja ritarin nainen lahjoitti hänelle pienen kultasauvan, jolla oli mitä ihmeellisimmät ominaisuudet. Tien valaisemiseksi annettiin heille sytytetyt kynttilät käteen; heidän

päästessään päivän valoon sammuivat ne paikalla eikä niitä enää voinut sytyttää. Ja kaikista menomatkalla nähdyistä ihmeistä he eivät nyt havainneet merkkiäkään.

Mutta ritari lähti suorinta tietä Roomaan tunnustamaan syntiänsä ja anomaan synninpäästöä. Paavi, jonka luo hänet opastettiin, oli sisimmästä sydämestään iloinen syntisen katumuksesta, mutta katsoen synnin vaikeaan laatuun ja antaaksensa varoittavan esimerkin on hän olevinaan leppymätön ja karkoittaa ritarin pois silmiensä edestä. Turhaan ritari etsii apua Rooman prelaateilta. Paavi tahtoo antaa ritarin tuntea syntitaakkansa painon. Mutta sillä välin on taas paha vihollinen vehkeilemässä ja saa ritarin palvelijan uskottelemaan isännälleen että paavi on aikeessa ottaa heidät hengiltä. Hädissään ritari silloin noudattaa palvelijan neuvoa että he pikaisesti palaisivat vuoreen. Jonkun aikaa myöhemmin paavi muistaa ritarin ja hänen asiansa ja tahtoo hänelle antaa ensiksi epäämänsä synninpäästön. Saatuaan tietää, että ritari oli lähtenyt Roomasta, tulee hän levottomaksi ja syyttää itseään siitä, että oli ollut syynä ritarin epätoivoon. Hän lähettää kaikille tahoille ja erityisesti Sibyllavuoreen sanansaattajia synninpäästökirjettä viemään. Mutta nämä tapaavat luolan aukolla muutamia paimenia, joille ritari oli sanonut: „ystävät, jos kuulette puhuttavan ihmisistä, jotka etsivät ritaria, joka on katunut syntiään, ja jolle paavi ei ole tahtonut antaa anteeksi

sitä että hän on ollut Sibyllan luolassa, niin sanokaa heille että se mies olen minä, ja että minä en ole tahtonut antaa alttiiksi ruumiillista elämääni, kun en enää ole voinut saada takaisin sielunrauhaani. Jos tahdotaan löytää minut, niin olen tämän kuningattaren seurassa“. Muuta eivät paimenet tienneet ilmoittaa; he lisäsivät että ritari nämät sanat sanottuaan oli mennyt luolaan, palvelijansa saattamana — joka ei ollenkaan itkenyt —, eikä heistä sen koommin ollut mitään kuulunut. He antoivat myös paavin lähettiläille kirjeen, joka sisälsi saman ilmoituksen ritarista. Sen kirjeen paavi oli polttanut.

Lopuksi La Sale vielä kertoo muutamista Sibyllan luolassa kävijöistä, mutta niillä nimillä, jotka hän pani muistiin, ei ole mitään merkitystä tarinan historialle.

La Salen kertomus on kirjoitettu v:n 1440 vaiheilla. Se on niinmuodoin Tannhäuser-tarinan aikaisin kirjaanpano — sillä mistään muusta kuin tästä tarinasta ei tässä, huolimatta siitä, että nimi puuttuu, ole kysymys, sen on jokainen huomannut. Mutta se viittaa seikkoihin, jotka tapahtuivat parikymmentä vuotta aikaisemmin, jolloin La Sale kävi Sibyllavuoressa, ja se todistaa siis että Tannhäuser-tarina jo 1420 oli miltei aivan täydelliseksi kehittynyt Italiassa ja lisäksi sovitettu määrättyyn paikkaan. Se että viheriöitsevän sauvan ihme puuttuu, ei merkitse mitään, sillä se on myöhempi lisä, aivan toiselta taholta tullut, kuten yllä viitattiin; mutta kai-

kissa tapauksissa ei ole mahdotonta että pieni sauva, jonka ritari saa ystävättäreltään ja jonka hän sitten antaa paaville, on jonkun verran vaikuttanut tämän piirteen liittymiseksi tarinaan.

*

Missä suhteessa on sitten saksalaiseen tarinaan tämä La Salen toisinto, kirjaanpantu, kuten olemme nähneet, vasta keskipaikoilla 15:ttä vuosisataa eli viisikymmentä vuotta siitä kuin La Sale oli käynyt Sibyllan luolassa ja kuullut Apennineilla elävän tarinan hänestä? Voidaksemme vastata tähän kysymykseen — tai oikeastaan lausuaksemme joitakin arveluja siitä, mihin suuntaan vastauksen tulee käydä, — on meidän tarkasteleminen paria seikkaa, joita tässä esityksessä ei vielä ole kosketeltu.

Tarina Sibyllavuoren kauniista asujattarista ja heidän lumovoimastaan on esiintynyt Italian kirjallisuudessa jo ennen Antoine de La Salen aikaa. On olemassa vielä tänä päivänä paljon luettu kansankirja nimeltä Guerino il Meschino, jonka on kirjoittanut vuonna 1391 eräs kirjallisuudessa muutenkin tunnettu mies ja jossa kerrotaan kuinka kirjan sankari, joka kiertelee ympäri maailmaa isäänsä etsien, saapuu Norciaan kysyäkseen Sibyllavuoren haltiattarelta, jolla on tieto salatuista asioista, isänsä olinpaikkaa. Tarinassa havaitaan että Sibylla on nuori nainen, kaikkien ajateltavien sulojen kaunistama ja

erinomaisen ihanien neitosten ympäröimä; hän koettaa kokonaan rakkauden valtaamana pidättää Guerinoa eikä anna hänelle mitään tietoja, ennenkuin Guerino suostuu kaikkiin hänen toiveihinsa; mutta Guerino, joka koko tässä lumomaailmassa aavistaa paholaisen pauloja ja synnin houkutuksia, riistäytyy vuoden kuluttua sieltä pois, lähtee Roomaan ja saa paavilta anteeksiannon Sibyllan luolassa käynnistään, jonka pohjana, vaikka se itsessään olikin ollut rangaistava, kuitenkin oli oikea ja perin siveellinen syy.

Tällä kertomuksella, josta tässä olen voinut esittää ainoastaan kaikkein tärkeimmät piirteet, on tutkimuksellemme mitä suurin merkitys: se osottaa että Tannhäuser-tarina on ollut tunnettu Italiassa sekä sijoitettu Sibyllavuoreen aikoja ennen kuin La Sale sen kuuli. Sillä eroavaisuuksista huolimatta on molempien kirjaanpanojen pohjana juuri sama tarina: yhtäpitäväisyydet yksityiskohdissa ovat liian suuret salliakseen mitään epäilyä siitä. Ja erilaisuudet vain vahvistavat tarinain identtisyyttä, sillä aivan selvästi on Guerino-tarina mielten rakennukseksi tarkoitettu toisinto, sepitetty vastapainoksi sille hurskasta tunnetta loukkaavalle aistillisten nautintojen ylistykselle, jolla tarinassa on niin suuri sija. Mutta onpa vielä toinenkin seikka, joka tässä kertomuksessa on meille erityisesti merkillepantava. Sibylla ei Andrea dei Magnabottin esityksessä — se on kirjantekijän nimi — vielä ole aivan yhtämerkitsevä lemmenjumalattaren kanssa, miksi hän myöhemmin

muuttuu; hänessä on vielä pysynyt eräitä piirteitä aikaisemmasta Sibyllan käsityksestä ainoastaan kaikkien tulevaisuuden ja nykyisyyden salaisuuksien tietäjänä, jollaiseksi Vergilius hänet kuvaa Aeneidin kertomuksessa Cumaen Sibyllasta, ja joka sitten on sijoitettu ihmeistään ja velhotempuistaan tunnettuun Pilatusvuoreen. Kuinka on tämä yhteensulatus Guerinosta selitettävä? Kenties siten, että Sibyllan koti oikeastaan oli Pilatusvuoressa, ja Venuksen viereisessä Sibyllavuoressa, sekä että molemmat myöhemmin käsityksessä vaihtuivat — moisesta vaihtumisesta on muitakin todistuksia. Mutta tämä vaihtuminen ei ole ainoastaan ulkonainen: epäilemättä ovat, kuten Guerino osottaa, itse tarinat sekaantuneet, s. o., vanha usko Sibylloihin, jotka asuvat vuorissa pitäen tulevaisuuden lankoja käsissään, on sekaantunut kuvituksiin jumalattarista ja muista yliluonnollisista olennoista, jotka syvissä vuorenrotkoissa pitävät hoviaan ja hallitsevat valtakuntaa, missä riemujen aurinko ei ikinä mene mailleen ja missä nautintojen luku on loppumaton. Tämä myöhempi tarina on vähitellen tunkenut edellisen tieltään, ja Italiasta, missä se on paikallistutettu puheena-olevaan osaan Apenninivuoria, on se tullut Saksaan. Siellä vuori myöskin sai nimityksensä, sillä Italian kirjallisuudessa se ei koskaan kanna lemmenjumalattaren latinalaista nimeä, mutta tämä nimi, kuten jo yllä on huomautettu, oli kyllä varsin aikaisin käytetty vaganttien runoudessa, — seikka, joka muutoin näyttää

osottavan että koko tarina on tullut Italiasta jonkun kuljeskelevan keskiaikaisen saksalaisen laulajan mukana, sillä niistä on tiettävästi monikin käynyt Alppien takaisessa naapurimaassa.

Mutta tarina ei juurtunut Saksanmaassa, ennenkuin Tannhäuser tuli sen sankariksi, ja ehkäpä juuri hän itse on tuonut sen mukanaan Alppien toiselta puolen. Oli miten oli, se ei ainakaan näytä tulleen kirjaanpannuksi siinä muodossa, missä se ensiksi maahan tuli. Mutta sulautuneena yhteen onnettoman „Minne"-laulajan historian kanssa on tarina vielä kerran kulkenut Alppien ylitse, sen ovat vieneet Norciaan ja Sibyllavuoreen saksalaiset, jotka ovat tulleet sinne etsimään tarinansa Venusvuorta ja katsomaan niitä paikkoja, missä heidän runoilijansa oli mennyt riemuun ja kadotukseen samalla kertaa, se on uudessa muodossaan tullut tunnetuksi Sibyllavuoren seudussa, ja siellä on, Tannhäuserin nimen jo unohduttua, Antoine de La Sale sen kuullut samoinkuin myös Andrea dei Magnabotti välillisesti tai välittömästi on saanut tietonsa siitä.[1]

[1] Täydennän täten, yhtyen parin saksalaisen tiedemiehen julkaisuni johdosta tekemiin huomautuksiin, aikaisemmin (ennenmainitussa kirjoituksessa) lausumaani mielipidettä, että Tannhäuser-tarina kokonaisuudessaan olisi tullut Italiaan Saksasta. Tämän käsitystavan perustelut — mielessäni oli lähinnä saksalaisen mytologian vuorihaltiattaret, Holda, Berchta j. n. e. — eivät ole kyllin pätevät.

Sellainen saattaa lyhyesti olla Tanhäuser-tarinan historia; useita yksityiskohtia, joita on otettava huomioon sen lopullisessa uudestaan-rakentamisessa, olen tässä jättänyt syrjään. Mutta tahdon heti lisätä että ne tutkimukset, joihin Antoine de La Salen kertomuksen julkaisemisen välttämättömästi täytyy antaa aihetta, vielä ovat kapalossaan. Vasta huolellisesti ilmisaattamalla kaikki yhdistävät välimuodot, monenlaisten vertomisten ja tutkimusten kautta on jossakin määrin varma tulos saavutettavissa. Ja minun on myöskin mainitseminen, että niin etevä tutkija kuin Gaston Paris jo nyt on asettunut radikaalisemmalle käsityskannalle italialaisen ja saksalaisen tarinan suhteesta kuin yllä-esitetty. Hän väittää, että koko tarina, uskonnollinen osa siihen luettuna, on tullut Saksaan Italiasta, että Tannhäuserin nimi on sille annettu ainoastaan senvuoksi, että mestarilaulajien aikana oli olemassa käytännössä „lyhyt“ ja „pitkä“ Tannhäuser-„nuotti“ ja tarina oli Saksassa runoeltu jälkimäisen mukaan, sekä että paavi Urbanuksen nimi myöskin on kuulunut italialaiseen toisintoon ja määräsana „der vierte“ ainoastaan sattumalta lisätty kenties riimin tarpeessa. Sinä aikana, jolloin Tannhäuser-runoelmat Saksassa syntyivät, ei muka enää muistettu „Minne“-laulajia, jotka vasta vähän myöhempänä aikana jälleen ovat tulleet arvoon. Tannhäuser olisi Urbanus IV:n noustessa paavinistuimelle ollut jo noin kuudenkymmenen vuoden ijässä, eikä kansantarina muka tuntisi moisia valtiollisia

lähentelyjä, joita on sepitetty hänen ja puheena-olevan paavin välillä tapahtuneiksi. Tätä vastaan voidaan tosin väittää että vanhuudessaan Tannhäuser juuri kääntyi ja että sen paavin sovittaminen tarinaan aivan mielivaltaisesti, joka eli samaan aikaan ja oli tehnyt itsensä vihatuksi maassa, näyttäisi hiukan merkilliseltä, samoinkuin että Tannhäuser-tarinan muodostelu Saksassa kaiketi voidaan joksikin osaksi otaksua olevan enemmän tai vähemmän oppineen käden työtä. Mutta, kuten sanottu, vasta tuleva tutkimus on luova valoa kaikkeen siihen hämärään, joka vielä verhoo tämän kauniin tarinan syntymisen vaiheita, tarinan, jonka perussävelenä, esiintyköön se missä muodossa tahansa, aina on tuo ihmissuvun sammumaton ja tyydyttämätön onnenkaipuu, jolle sen mielikuvitus uupumatta on etsinyt ja yhä etsii uusia muotoja.

IV.

Christine de Pisan ja naiskysymys Ranskassa viisisataa vuotta sitten.





anha lauseparsi: „ei mitään uutta auringon alla“ pitää merkillisellä tavalla paikkansa monenkin riennon suhteen, jonka vasta nykyaika luulee panneensa vireille. Kun tarkastamme sivistyshistorian kehitystä, niin huomaamme todellakin, että tästä vanhasta säännöstä ovat poikkeuksina korkeintaan telefonit ja Röntgenin säteet ja muut eriskummaiset luonnontieteelliset keksinnöt, joita meidän aikanamme niin runsaasti on tehty: mutta mitä aatteihin ja henkisiin virtauksiin tulee, niin ne ovat kuin pyrstötähdet, kätkeytyvät kotvasen ajaksi ja pilkistävät sitten uudestaan esille, jatkaen tätä leikkiään halki aikojen. Ainoastaan esiintymismuodot vaihtelevat.

Naiskysymys ei sekään ole tämän meidän vuosisadan keksimä, ei edes viime vuosisadan, jolloin tuo onneton ja kuuluisa Mary Wollstonecraft ensiksi laati sen nykyiset periaatteet — etupäässä vaatimukset naisen ja miehen yhdenvertaisuudesta sekä parannetusta naiskasvatuksesta —

varsinaisen programmin muotoon kirjassaan „Naisen oikeudet.“ Se on vielä paljoa vanhempi, vaikkei se juuri, kuten sanottu, esiinny samoissa muodoissa kuin nyt: sen alku on haettava hämärästä muinaisuudesta, mutta keskiaikana se puhkeaa ilmi kaunokirjallisuudessa ja muuttuu siten ainakin näöltään yhteiskunnalliseksi kysymykseksi — sillä todenteolla siitä ei kuitenkaan sellaista tullut ennenkuin muutamia vuosisatoja myöhemmin. Ja näissä riidoissa naisen asemasta ja arvosta käy Ranskan kirjallisuus etunenässä.

Keskiaika asettuu ylimalkaan naisen suhteen kahdelle jyrkästi eroavalle kannalle, jotka myöskin tulevat näkyviin kaunokirjallisuudessa. Toiselta puolen on nainen mitä katkerimman vihan alaisena, toiselta taas hän on ylenmäärin liioitellun jumaloimisen esineenä.

Naisen halveksiminen keskiajan kirjallisuudessa on, ainakin hyvin suureksi osaksi, saanut alkunsa kirjallisista syistä. Kreikkalaisia ja latinalaisia kirjailijoita tosin ei keskiaikana suuresti tunnettu, mutta muutamat heistä eivät kuitenkaan olleet unohtuneet ja toisista taas oli jonkinmoinen traditsioni elossa. Ja näitten kirjailijain teoksissa pidellään naista ylimalkaan hyvin huonosti. Kuuluisat ovat ne säkeet, joissa eräs kreikkalainen lyyrikko kertoo meille, kuinka Zeys on luonut epäsiistin naisen emäsiasta, viekkaan ketusta, vaihtelevaisen ja oikullisen meren vaahdosta, ruman ja ilkeän apinasta, ja niin poispäin — ja tällaisia vertauksia ovat nämä keskiajan hyök-

käykset täynnä. Juvenalis sanoo satiireissaan, että kelpo nainen on

Rara avis in terris nigroque simillima cygno,

„harvinainen lintu maan päällä, verrattava mustaan joutseneen“, ja toisessa paikassa puhutellen ystävää, joka aikoo mennä naimisiin: „Postumus, tahdotko todellakin ottaa itsellesi vaimon? Etkö yhtä hyvin voisi ruveta myymään vanhoja vaatteita taikka nuoraa taikka pölkkyjä, tahi hypätä ulos ikkunasta, tahi pudottaa itsesi alas sillalta?“ — Roomalainen oikeus, jonka keskiajan lainoppineet hyvin tunsivat, kohteli puolestaan naista heikkona, syyntakeettomana olentona, ainaisessa holhouksessa pidettävänä. Eräässä neljännellätoista vuosisadalla kirjoitetussa teoksessa on lueteltu kaikki ne syytökset, mitkä lakimiesten puolelta naisia vastaan tehtiin. Tekijä, mainittuaan johdannoksi ettei mikään maailmassa, ei edes tuuli, ole niin kevyt eikä niin vaihteleva kuin nainen, tekee sitten selkoa niistä „yhdeksästä huonosta ominaisuudesta“, jotka hänellä „juridiselta kannalta katsoen“ on, nojautuen tässä lukuisiin lainpykäliin ja lukuihin. Ensiksikin on, sanotaan, naisen luonto sellainen, että hän ehdottomasti vahingoittaa itseään oikeuden edessä; toiseksi nainen on saituri, kolmanneksi hän on hyvin pikainen, neljänneksi hänen tahtonsa ei ole hyvä, viidenneksi hänen luontonsa on sellainen että hän on taipuvainen vääntämään kaikki naurettavaksi. Kuudenneksi hänellä

on kavaluuden maine, ja siitä seuraa ettei häntä voi käyttää todistajana oikeudessa, seitsemänneksi hän aina tekee päinvastoin kuin mitä hänelle käsketään, kahdeksanneksi hän on lavertelija ja kertoo mielellään omaa häpeäänsä, ja yhdeksänneksi nainen on viekas ja pahansisuinen, jonka tähden muudan laki sanoo että se voi olla tyytyväinen, joka hänestä pääsee ilman kuluja ja ilman voittoa.

Vahvimpana vaikuttimena oli kuitenkin kirkon ja kirkollisen kirjallisuuden kanta. Keskiajan katolilaisen käsityksen mukaan nainen oli pahin kaikista luoduista kappaleista, synnin ja intohimon edustaja, houkuttelija, josta oli etäällä pysyttävä ja jonka viettelyksiä täytyi ruumistansa ruoskimalla ja nälkää näkemällä paeta. Raivoisat ovat munkkien saarnat naissukua vastaan, loppumattoman runsas se herjausten lähde, josta haettiin syytöksiä ja haukkumasanoja esittääkseen naista hänen oikeassa valossaan. Eräässä kirkolliskokouksessa keskustellaan täydellä todella siitä, onko nainen ollenkaan pidettävä ihmisenä, ja kirkkoisä Pyhä Augustinus on lausunut — niin kertoo ainakin eräs keskiaikainen lähde — että nainen on eläin, jossa ei ole pysyväisyyttä eikä vakavuutta, hänessä on ilkeyden, kaiken valituksen ja kaiken riidan alku. Tertullianus ei ole leppeämpi lauseissaan: „sinä olet paholaisen ovi, sinä olet jumalallisen lain ensimäinen rikkoja . . .“ sanoo hän naisesta. Ja kaikkien kirkkoisien silmissä on avioliitto onneton seuraus ensimäisen naisen synnistä;

jollei tämä olisi tullut tehdyksi, arvelevat he, olisi Jumala kyllä muulla tavalla pitänyt huolta suvun jatkumisesta. Tällainen oli perussävel naista vihaavassa hengellisessä kirjallisuudessa ja tätä motiivia matkittiin matkimistaan.

Ei toki liene teologien kirjoista täydellisesti puuttunut ääniä, jotka ottivat naista puolustaaksensa; ainakin on eräästä Cambridgen kirjaston käsikirjoituksesta löydetty muudan kohta, joka ikäänkuin antaa yleissilmäyksen naisen puolustukseksi esiintuoduista todistuksista. Se on latinaksi kirjoitettu ja kuuluu käännöksenä näin: „Nainen on asetettava miestä paremmaksi: 1) aineen puolesta, sillä Aatami on luotu savesta, mutta Eeva Aatamin luusta; 2) paikan puolesta, sillä Aatami on luotu ulkopuolella paratiisia, mutta Eeva paratiisissa; 3) synnyttämisen puolesta, sillä nainen on synnyttänyt Jumalan, jota mies ei olisi voinut tehdä; 4) ilmestymisen puolesta, sillä Kristus ilmestyi ensin naiselle, nimittäin Magdalenalle; 5) ylentämisen puolesta, sillä nainen on tullut ylennetyksi enkelien kuorojen yli, nimittäin pyhä Maaria. Valitettavasti kyllä ei tiedetä mistä nämät todistukset on otettu, mutta myöhemmin, keskiajan kirjallisuudessa, tapaa niitä todellakin silloin tällöin.

Tässä kirjallisuudessa esiintyy ennen kaikkia kaksi kuuluisaa runoilijaa naisten vihamiehinä.

Ensiksikin Jehan de Meung, Ruusuromaanin (*Roman de la Rose*) toisen osan sepittäjä. Tätä

suurenmoista teosta, joka varsinaisen keskiajan kirjallisuuden mahtavana päätöskivenä on vaikuttanut äärettömän paljon kolmen seuraavan vuosisadan kirjallisiin tuotteihin, on ensimäisen osan kirjoittanut Guillaume de Lorris noin 1225—1230 vuosien tienoilla allegoriseen tapaan, ritarirunouden malliin, ylistäen hienoa rakkautta ja laulaen naisten kiitosta. Viisikymmentä vuotta jäljestäpäin otti Jehan de Meung jatkaaksensa Guillaumen kesken jäänyttä teosta ja teki siitä jotain aivan toista kuin mitä tämä oli tarkoittanut. Hienon, siron, raffineeratun hovirunouden sijaan tuli vahva, suorasuinen, karkean realistinen porvarirunous, kääntyen aivan uuden yleisön puoleen, yleisön, joka vihasi kaikkea teeskentelyä, kaikkia etuoikeuksia, kaikkea ihanteellisuutta, joka ei ymmärtänyt muuta kuin käytännöllisten tarpeitten vaatimuksia ja sen mukaan oli maailmankatsantonsa muodostanut. Tämä yleisö tarvitsi vankkaa henkistä ravintoa, ja sitä se sai Jehan de Meungin teoksesta, joka sisältää ajanmukaisen ja sen ajan kannalta katsoen suurenmoisen filosofian. Luonto on ainoa, jonka tulee määrätä mikä eri olosuhteissa on hyljättävää ja mikä hyväksyttävää. Mahtavalla objektiivisuudella katselee Jehan maailman kulkua, huomaten miten kaikki pakenee ja haihtuu kuoleman edestä, joka ajaa yksilöt tieltään ja vangitsee ne lopullisesti kahleihinsa. Laji on ainoa, mikä jää jäljelle, ainoa, millä on todellisuutta, ja sitä ylläpitää rakkaus, joka on kuoleman vastapaino. Rakkauden tarkoitus on

siis uusien yksilöiden luominen lajin säilyttämiseksi, se on luonnonlaki, jota kaikkien tulee seurata. Kaikki mikä tässä suhteessa sotii luonnon käskyjä vastaan, mikä ulottuu tämän yksinkertaisen lain rajojen ulkopuolelle, on hyljättävää — ja nainen on ainoastaan tämän luonnon säätämän tarkoituksen tähden siedettävä. Ritarillisen rakkauden temput eivät ole muuta kuin elämän meille asettamia turhamaisia ja valheellisia houkutuksia ja viettelyksiä. Kuinka on mahdollista menettää aikaansa keskustelemalla, leikkiä laskemalla ja irvistelemällä sellaisen hauraan, paheellisen, valheellisen ja lörpöttelevän olennon kanssa kuin on nainen? Jehan de Meungin naisviha on julma ja törkeä. Hän opettaa lukijalle miten heitä voi pettää, hän sanoo että koko maailmassa ei ole ollut ainoatakaan siveää naista — sillä kyllä Lucretia ja Penelope olisivat antaneet myöten, jos vain rakastajat olisivat tienneet miten käyttäytyä; sellaisia saa hakea yhtä turhaan kuin valkoisia korppeja ja Feniks-lintuja. Naista on yhtä vaikea pitää kiinni kuin käärmettä, jonka häntään olet tarttunut, ja käärme — se se onkin naisen paras vertauskuva: „paetkaa, paetkaa lapset“, huudahtaa Jehan, „sellaista elävää . . . paetkaa, te lapset, jotka poimitte kukkasia ja tuoreita mansikoita, sillä tuossa on käärme nurmikossa!“ Nainen on Jumalan luomiselle häpeäksi, se joka häneen luottaa on mennyttä miestä, ja parempi on lähteä maanpakoon kuin häneen turvautua.

Kaikki tämä — muutamat syytökset ovat otetut klassillisten kirjailijain teoksista, sillä tällaisia otteita on Jehan runsaasti käyttänyt — esitetään miltei pelottavalla runollisella voimalla. Meitä kammottaa todellakin se yhteiskunta, jonka keskuudessa tällaista on voitu sanoa ja joka sille on mielihyvällä kallistanut korvansa. — Ymmärtäen välistä menneensä sanoissaan liian pitkälle ottaa Jehan perästäpäin pyytääksensä anteeksi törkeyksiään. Hän vakuuttaa ettei hän puolestaan halveksi eikä vihaa naisia, mutta että hän on tuolla tavalla jyrissyt heitä vastaan yksinomaan tieteellisestä harrastuksesta, „sillä on hyvä tietää kaikki.“ Muuten ovat, sanoo hän, hänen käyttämänsä sanat usein lainatut muilta ja viisaammilta, ja koko hänen sotaretkensä on suunnattu huonoja naisia vastaan: hän tekee mielellään poikkeuksen hyvien suhteen, mutta rientää lisäämään ettei hän koskaan — yhtä vähän kuin Salomokaan — ole sellaisia tavannut. Hänen anteeksipyyntönsä ei siis juuri ole täydellä todella tarkoitettu. Kuitenkin se luettiin hänelle vastaisuudessa, kun hänen teoksensa joutui hyökkäysten alaiseksi, suureksi ansioksi. Ainoastaan naiset eivät tietysti koskaan voineet hänelle anteeksi antaa. Kerrotaan että hovin neidot kerran olivat kokoontuneet hänen ympärilleen vitsat kädessä ruoskiakseen häntä kuten koulupoikaa. Mutta Jehan oli sukkela kuin ainakin. „Alistun teidän rangaistavaksenne“, sanoi hän, „mutta sillä ehdolla että se, joka katsoo itsensä enimmin herjatuksi, an-

taa ensimäisen iskun.“ Eikä kukaan uskaltanut näyttää että hän oli runoelmassa nähnyt personallista loukkausta itseänsä kohtaan.

Uskomatonta, mutta totta on, että toinen naisia vastaan tähdätty teos sisältää vielä röyhkeämpiä hyökkäyksiä. Sen on kirjoittanut latinaksi eräs Matheolus (noin 1260—1320) ja sillä on nimenä *Liber Lamentationum Matheoluli* taikka *Liber Infortunii*. Matheolus oli osunut naimaan lesken; sen johdosta pidettiin häntä, keskiajan katsantotavan mukaan, kaksinnaimiseen syypäänä ja hänet suljettiin pois kirkon yhteydestä. Kostaaksensa tätä vastoinkäymistään kirjoitti Matheolus „Valituksensa“, kääntyen siinä etupäässä omaa vaimoansa vastaan — joka tietysti tähän oli syytön, vaikka näkyykin olleen aika äkäpussi — ja hyökäten sitten ylipäänsä kaikkien naisten kimppuun. Hän kertoo ensiksi miten hän oli tavannut vaimonsa Perretten, mitenkä tämä oli hänet vanginnut kauneudellaan, joka oli liian pian katoova, ja mitä kaikkia hän sitten oli saanut avioliitossaan kärsiä — „parempi olisi ollut kohdata Medusan päätä!“ Omista kokemuksistaan hän tekee johtopäätöksiä kaikkien avioliittojen suhteen, selittää laveasti kaiken pahan, jonka tämä laitos on ihmiskunnalle tuottanut ja kertoo lopullisesti koko joukon juttuja, osittain historiallisia, osittain omasta mielikuvituksestaan lähteneitä, todistaakseen väitöksensä tosiksi. Tarpeetonta on ryhtyä yksityisseikkojen mainitsemiseen

— Ruusuromaani on jo kylliksi meille näyttänyt mitä lajia ne ovat.

Matheoluksen kirjasta toimitti eräs Jehan Le Fèvre ranskalaisen käännöksen. Epäilemättä ei ainoastaan Matheoluksen suuri menestys ollut syynä siihen että Le Fèvre ryhtyi hänen kirjaansa kääntämään, vaan myöskin hänen oma asemansa naiskysymyksen suhteen; myös hän oli näet naimisissa eikä hänelläkään näytä olleen parempia kokemuksia vaimoista kuin Matheoluksella; ainakin hän sanoo että hänen olisi ollut parempi hukkua Isèretahi Seinevirtaan kuin joutua naimisiin. Mutta lieneekö sitten hänen vaimonsa käytöksellään saattanut häntä paremmille ajatuksille tai lieneekö hän muulla tavalla joutunut katumaan entistä kantaansa — tosiasia on, että hän sen teki ja että hän myöhemmin itse julkaisi hyvin ankaran vastauksen omaan kääntämäänsä Matheoluksen kirjaan. Siinä hän, pyydettyään anteeksi sitä, että oli ennen puhunut niin paljon pahaa naisista ja avioliitosta, tarkastaa yksityisesti kaikki Matheoluksen perusteet ja asettaa niitä vastaan muita, joitten avulla hän luulee voivansa todistaa Matheoluksen olleen väärässä; tämän kertomista jutuista hän tekee aivan päinvastaisia johtopäätöksiä, ja missä Matheolus laskee pelkkiä parjauksia, siinä vastaa Le Fèvre ylistyslauluilla. Hän on ylimalkaan sangen järkevä ja innokas, ja odotettavissa olisi tietysti ollut että hänen puolustuslauseensa, joilla oli sitä enemmän auktoriteettia kun

tekijä itse aikaisemmin oli kuulunut päinvastaiseen leiriin, olisivat saavuttaneet kannatusta ja tehneet Matheoluksen väitteet tyhjiksi. Mutta niin ei laisinkaan tapahtunut. Jehan Le Fèvren ensimäinen kirja, „Valitusten“ käännös, se se yleisön suosiossa sai pysyvän paikan eikä ollenkaan hänen myöhempi teoksensa. Tämä jäi melkein huomaamatta, sillaikaa kuin Matheoluksen maine kasvoi kasvamistaan, huolimatta muistakin vakavammista hyökkäyksistä.

Mutta ennenkuin näistä puhuessamme saavumme Christine de Pisaniin, kirjoituksemme pääesineeseen; tavataan naiskysymyksen kehityshistoriassa nimi, jota ei voi olla tässä mainitsematta. Se nimi on Eustache Deschamps ja sen omistajana on neljännentoista vuosisadan tunnetuin runoilija Ranskassa, taitava riimien virittäjä, erinomaisen tuottelias, — häntä on sanottu aikansa runolliseksi sanomalehtimieheksi —, sukkela, terävä, hauska, vaikka ei juuri runoilija tämän sanan korkeimmassa merkityksessä. Surkeat valtiolliset olosuhteet sekä myöskin, ja etupäässä, katkerat personalliset kokemukset teroittivat Deschampsin kynää kirjoittamaan satiireja kaikkea vastaan mikä häntä ympäröi. Tietysti myöskin naisia vastaan — se oli muotina, ja siinä suhteessa hän itse oli saanut kokea yhtä ja toista. Hänen hyökkäyksensä eivät kumminkaan tarkoita naisia yleensä eivätkä myöskään rakkautta, jonka ylistykseksi hän on kirjoittanut useampia ballaadeja; ne tarkoittavat yksinomaan avioliittoa. Mies-paralle oli se paha onni

tullut osaksi että hän vanhoilla päivillään joutui ylenkatseen ja pilkan esineeksi siinä hovissa, jota hän ennen nuoruudessaan oli hartaasti palvellut, mutta josta hän ei, olosuhteiden muututtua, kyennyt riistäytymään pois. Tämä teki hänen mielensä vielä katkerammaksi kuin mitä se jo itsessään oli, ja köyhänä ja kuluneena hän rupesi syyttämään perhehuoliaan siitä, ettei hänen ollut onnistunut saavuttaa parempaa asemaa valtiollisella uralla eikä taloudellisessa suhteessa hankkia itselleen muuta kuin velkoja. Kerrotaan, että hänellä ei ollut mitään valittamisen syytä vaimostaan, joka muuten kuoli neljän tai viiden vuoden avioliiton jäljestä; mutta lastensa kasvatus näkyy hänelle tuottaneen sitä enemmän vaivaa. Ainakin se on alati uudistuvana aiheena, ei ainoastaan hänen tähän suuntaan kirjoittamissaan ballaadeissa, vaan myöskin eräässä laveassa teoksessa, *Miroir de Mariage*, „avioliiton peili", joka sisältää kolmattatoista tuhatta värsyä, huolimatta siitä että se tekijän kuoleman tähden jäi viimeistelemättä. Hän puhuu siinä laveasti ja erittäin avomielisellä seikkaperäisyydellä kaikista hankaluuksista, joita pienten lasten hoito tuo mukanansa; sillä, jolla on lapsia, pitää myös olla suuri talous, hänen pitää palkata imettäjä ja kuulla lapsen huutoa ja marinaa, pitää hankkia vaatteita, kenkiä, leipää, viiniä, maitoa ja juustoa, lakanoita ja kehtoja; sata kertaa viikossa ovat pienet lapset hengenvaarassa, ja jos he sairastuvat, niin ei voi kääntää silmiään

heistä, he tarvitsevat siirappia ja voidetta; jos he kuolevat, on siitä surua, mutta jos he pysyvät terveinä, niin he vaan juoksentelevat ympäri kaupunkia, tapellen ja tehden harmia kaikille ihmisille, ja saattaapa tapahtua että sen vuoksi täytyy maksaa sakkoja ja menettää koko omaisuutensa; ja jos he ovat opinhaluisia niin he menettävät ehkä koko nuoruutensa kieliopin ja logiikan tutkimiseen, eivätkä sitten saa mitään paikkoja eivätkä edes pysy elossa niin kauan että opinnot tulisivat maksetuiksi: siis on isä parka turhaan tuhlannut rahansa. Moisia väitteitä on Eustache Deschampsin iso teos täynnä, eivätkä ne ulotu ainoastaan lapsiin; myös vaimot saavat osansa. Hän koettaa näyttää kuinka aviolíitosta ei johdu muuta kuin onnettomuutta, olkoon vaimo kuinka hyvä tahansa. Sangen ikävät ovat ne kohdat, joissa hän koettaa todistaa tämän kaikenmoisilla oppineilla esimerkeillä, hauskimmat ne, joissa hän ivallisesti kuvaa aikansa tapoja. Muun muassa hän kertoo kuinka häät tavallisesti ovat muhkeat ja kalliit: ne vievät puolet koko omaisuudesta, ja kohta on vaimo syönyt toisen puolen; jos hän on rikas, pitää hän miestänsä alituisessa kurissa; jos hän on ruma, täytyy miehen punastua hänen tähtensä; jos hän on kaunis, niin on vielä suurempi vaara olemassa; jos hänelle uskotaan talon hoito, muuttuu hän ylpeäksi ja kiukkuiseksi, jos ei, niin hänen äitinsä kohta sekaantuu leikkiin ja silloin on miehellä tukalat päivät, hänen täytyy suostua kaik-

kiin anopin vaatimuksiin, antaa vaimonsa ottaa osaa juhliin ja pitoihin ja kärsiä kaikki mikä senlaatuisesta elämästä seuraa. Ja tuolla tavalla jatkuvat valitukset läpi koko kirjan.

Christine de Pisan sanoo itseänsä Eustache Deschampsin nöyräksi oppilaaksi runoilijan-ammatissa. Ehkä hän siitä syystä on jättänyt tämän „avioliiton peilin“ rauhaan, kun hän alkaa kostoretkensä naissuvun panettelijoita vastaan kirjallisuudessa. Hän kääntyy yksinomaan Jehan de Meungia ja Matheolusta vastaan. Mutta ennenkuin tarkastamme tämän merkillisen naisen esiintymistä sukupolvensa rohkeana ja viisaana puolustajana, luokaamme silmäys hänen elämäänsä ja yleiseen runolliseen vaikutukseensa.

Valitettavasti Christinen elämästä ei tiedetä paljon: hänen laitansa on sama kuin monen muun vanhanaikuisen runoilijan, jonka elämäkerta on haettava esiin hänen omista teoksistaan. Me tiedämme että hän syntyi Veneziassa 1363 ja että hänen isänsä, Thomas de Pisan, oli tunnettu lääkäri ja astrologi, joka Christinen vielä pienenä ollessa sai kutsumuksen Ranskan hoviin. Kun Kuningas Charles V näyttäytyi äärettömän ystävälliseksi häntä kohtaan, niin Thomas päätti kokonaan muuttaa Pariisiin ja antoi perheensä tulla sinne. Christine oli silloin viisi vuotta vanha. Saatuaan erinomaisen kasvatuksen ja päästyään hovin piireihin herätti hän niissä suurta huomiota; jo viisitoista-vuotiaana meni hän rakkau-

desta naimisiin köyhän pikardilaisen ritarin Etienne Chastelin kanssa. Mutta onni oli pian loppuva. Kuningas kuoli jo 1380, ja Christinen isä seurasi häntä samana vuonna, jättäen perheensä ilman mitään perintöä, huolimatta kaikista ylellisistä tuloistaan. Kun sitten Christineltä myöskin mies muutamia vuosia myöhemmin kuoli, jäi hän leskeksi neljänkolmatta vuoden vanhana, kolme pientä lasta liepeissään, jota paitsi hänellä vielä oli äitinsä elätettävänä. „Mielelläni olisin itsekkin kuollut“, sanoo Christine. Mutta hän ymmärsi että hänen piti työskennellä, perheensä ainoa ylläpitäjä kuin oli, ja ryhtyi erinomaisella uutteruudella työhön. Hänen ensimäinen huolensa oli säilyttää lapsilleen eräs pikkuinen perintö, jonka olisi pitänyt mennä hänen miehelleen. Hän työskenteli ja taisteli, seisoi pitkät päiväkaudet oikeuspalatsin etuhuoneessa, juoksi tuomarien ja asianajajain luona, oli kuolla nälkään ja viluun kun uupumatta piti kulkea, odottaa, pyytää — ja aina ilman menestystä, sillä sen ajan lainsäännöt turvasivat huonosti heikomman oikeutta. Mitä kaikkea Christine, tuo hiljan niin loistava, kaikkien rakastama hovinainen siinä kärsi, sen hän on itse liikuttavasti kertonut. „Etkö usko“, sanoo hän eräässä kirjeessä, „että sydämeni oli pakahtua pelosta että huomattaisiin millä kannalla minun asiani todellakin olivat ja että naapurit saisivat tietoa onnettoman tilani kurjuudesta . . . Ei todellakaan ole surua, joka vetäisi vertoja tällaiselle, eikä kukaan sitä usko, joka

ei itse ole sitä kokenut . . . Monta monituista kertaa on minulla harmaavuorisen vaipan ja tulipunaisen röijyn — ei usein uudistetun, vaan hyvästi säilyneen alla — ollut kovia värähdyksiä ja hyvässä sängyssäni huonoja öitä."

Hän haki runoudesta lohdutusta: hänen ensimäiset kokeensa olivat pieniä ballaadeja, useimmat omistetut hänen miehensä muistolle ja täynnä valituksia siitä että hän oli yksin, „seulette;" sittemmin hän kirjoitti hienoja, tuntehikkaita rakkaudenrunoja — omituista kyllä, arvelee lukija niitä selaillessaan; mutta Christine rientää itse antamaan meille selityksen: ne eivät ole, sanoo hän, nämä runot muuta kuin älyn leikkiä, „jeu d'esprit", ja hän on niitä kirjoittanut ainoastaan peittääksensä suruansa ja huoliansa; mieluummin hän olisi itkenyt, eikä kukaan tiedä mitä tuskia hänen sydänraukkansa kärsii; mutta hän tahtoo salata surunsa, sillä hän ei kenessäkään löydä sääliä — mitä enemmän ihmisellä on syytä itkuun, sitä vähemmän tapaa hän ystävyyttä: „sentähden en anna kalvavalle huolelleni valituksen enkä nurinan muotoa, vaan nauran kun tekee mieli itkeä." — Mahdollisesti oli myöskin Christinen runoilijamaine ehtinyt levitä ja ja häntä ehkä oli pyydetty sepittämään runoja siihen tyyliin, johon oli totuttu. Ainakin tapahtuu tämä vähän myöhemmin. Kun hänen runoistaan pidetään, alkaa hän kirjoittaa kirjoittamisen sekä tulojen vuoksi; hän valmistaa yhden paksun käsikirjoituksen toisensa perästä, tarjoo niitä kuningattarille, prin-

sessoille, korkeille hovin herroille taikka prelaateille, ylimalkaan kaikille, joilla oli varaa pitää omaa kirjastoa. Mutta sellaisia kun ei ollut monta, niin tietysti yhdestä teoksesta ei voitu teettää muuta kuin ani harvoja kopioita, ja siis piti yhäti sepittää uusia teoksia. Christinen asema oli tässä suhteessa toinen kuin miespuolisten kirjailijain, sillä heillä oli aina joku ammatti tai joku tulolähde, erittäinkin kirkollisella alalla. Siis oli tämä nainen — kuten oikein on huomattu — ensimäinen joka keksi kirjailijan ammatin, „Olin nainen", sanoo Christine itse, „ja minusta on tullut mies", tarkoittaen sillä että hän oli omistanut elämänsä tehtävälle, joka tavallisesti oli miehen, mutta unohtaen että hän, kuten sanottu, otti askeleen kauemmas kuin kukaan mies. Valitettavasti Christine ei voinut välttää ammattikirjailijan tavallista vaaraa, liiallista tuotteliaisuuta. Hän oli pian kehittänyt muodollisen taitonsa siihen määrään ettei se hänelle mitään vaikeuksia tuottanut, ja tämä seikka — ynnä tietysti itse aineellinen pakko — sattoi häntä tuhlaamaan kykyänsä kirjallisiin yrityksiin, joitten sisällys ei ollut kylliksi mietittyä eikä runollisen ajatuksen innostuttamaa. Paitsi lukemattomia ballaadeja ja muita lyyrillisiä sekä eepillis-lyyrillisiä runoja hän on kirjoittanut isoja historiallisia ja moraalisia kappaleita, joista muutamat tekevät sangen väsyttävän vaikutuksen. Emme tahdokkaan niistä tällä kertaa sen laveammin puhua. Meitä huvittaa etupäässä se puoli Christinen toimintaa,

jonka hän on omistanut naisen puolustukseksi ja opettamiseksi — se puoli, joka ehkä tulee säilyttämään hänen nimensä kauemmin jälkimaailman muistossa kuin koko hänen muu kirjallinen tuotantonsa.

Ruusuromaanin opit olivat, kuten sanottu, pysyneet järkähtämättömässä voimassa koko vuosisadan ajan. Christine de Pisanille oli suotu kunnia ensikerran sukupuolensa nimessä ainakin jonkunmoisella menestyksellä julistaa Jehan de Meungin hyökkäykset vääriksi ja kunniattomiksi sekä sen kautta panna alkuun riita, joka pitkän ajan eteenpäin on pitävä liikkeessä ranskalaisten runoniekkojen kyniä, sekä huonompien että parempien.

Ensimäinen teos, jossa Christine esiintyy naisten puolustajana, on *Epistre au Dieu d'Amours* (muinaisranskan kielenkäytännön mukaan käännettävä: „kirje rakkauden jumalalta"). Siinä Cupido, „kaikkien rakastavien kuningas", kääntyy miesten puoleen, pyytäen tilintekoa niistä alituisista hyökkäyksistä, joitten alaisina naiset nykyjään ovat. Ennen oli Ranska etupäässä heidän „kilpensä ja puolustuksensa"; nyt he ovat siellä enemmän kuin missään muualla panettelun esineinä, ja itse ritarit, jotka ovat rakastavinaan heitä uskollisesti ja hellästi, eivät tiedä parempaa huvitusta kuin puhua heistä pahaa kapakoissa. „Herra Jumala, millaisia panettelijoita! Herra Jumala, millaisia seuroja, missä naisilta kunnia ryöstetään!" — eikä Christine ollenkaan salaa niitä sanoja, joita siellä käytetään. „Ja mikä hyöty", jatkaa hän „on

tuollaisesta panettelemisesta niille, joitten oikeastaan juuri pitäisi esiintyä naisten suojelijoina ja heidän kunniansa ritareina? Sillä jokaisella miehellä pitää naista kohtaan olla sydän hellä: nainen on miehen äiti, hän ei ole miehelle katkera eikä vastahakoinen, päinvastoin ystävällinen ja suloinen, hän on miehelle sääliväinen ja avullinen kun tämä joutuu puutteeseen, hän on miehelle tehnyt niin paljon palveluksia, pitkin koko elämäänsä, että se mies, joka hänestä puhuu pahaa, on kiittämätön ja luonnoton olento." Jos löytyykin muutamia pahoja naisia, onko koko sukupuoli heidän tähtensä hyljättävä, ja onko edes ritarillista tuoda esiin näitten yksityisten vikoja taikka julkaista heidän nimiään? — Toinen laji panettelijoita ovat kirjailijat; heidän teoksensa, niin latinaiset kuin ranskalaiset, pannaan heti nuorten oppilaiden käsiin, jotta nämät saisivat alusta alkaen tietää mitenkä nainen petti Aatamin, Davidin, Simsonin ja mitenkä he siis ovat valheellisia, kavalia ja viekkaita — tällaista opetusta antavat „klerkit" lapsille, nojautuen kaikellaisiin kirjoihin, „jotka puhuvat enemmän puuta heinää kuin humalapäinen ihminen." Näitä kirjoja ei ole kirjoittanut mikään nainen, sillä siinä tapauksessa ne olisivat toisennäköisiä; ne ovat miesten tekemiä, ja miehet ovat tässä niinkuin ainakin vahvempina ottaneet itselleen paremman puolen. Mutta jos nainen todellakin on niin heikko, niin huono ja mitätön, minkätähden käytetään siis tuollaisia suurenmoisia varustuksia sotiaksensa häntä

vastaan? Ovidius ja Jehan de Meung, — mitä pitkiä juttuja hekin ovat kirjoittaneet, kuinka vaikeaksi on heille käynyt naisen voittaminen, ja kuinka paljon tietoja, sekä selviä että epäselviä, he ovat siihen panneet! „Vaatiiko todellakin niin heikko kohta noin mahtavia ryntäyksiä?“ — Lopuksi Christine vielä ylistää naisen ominaisuuksia. Mitä rakkausasioihin tulee, niin ovat liian monet naiset olleet ja tulevat aina olemaan uskollisia, huolimatta miesten petollisuudesta; loistavina esimerkkeinä ovat Medea, Dido, Penelope ja muut, joita kaikkia tulisi liian pitkäksi mainita. Jos miehet näyttäytyvät kelvottomiksi, niin ei ole kumma että naiset vetäytyvät takaisin ja jättävät heidät, mutta se ainakin on aivan varma, että jos miehet pysyisivät uskollisina, niin eivät ainakaan naiset heitä pettäisi. Ja mistä se riippuu, että naisia syytetään kevytmielisyydestä? Siitä, että miehet käyttävät kaikenmoisia vehkeitä, kujeita ja petoksia saadakseen naisparkoja pauloihinsa, ja kun se heille on onnistunut, silloin jättävät he heidät kohta ja kulkevat ympäri kaupunkeja tehden heistä pilkkaa ja kertoen kuinka he ovat heikkoja ja kevytmielisiä. Helppo on todellakin pettää tietämätöntä pientä tyttö-raukkaa („une ignorant petite femmellette“), kun maailma on täynnä petosta ja sitä on opittu harjoittamaan kuninkaita ja valtakuntiakin vastaan. Sellaisissa vehkeissä nainen ei saata olla mukana — ja jos joku olisikin ollut, niin hän muodostaa poikkeuksen — eikä myöskään sodissa eikä

muissa miesten tapoissa eikä polttamisessa tai senkaltaisissa julmuuksissa. Sillä naisen luonto on nöyrä ja hiljainen, pelkäävä, sääliväinen ja hyväntahtoinen. „Näitten todistuksien nojalla minä väitän että jokaisen ymmärtäväisen miehen täytyy kiittää, lempiä ja kunnioittaa naista, josta jokainen mies on saanut alkunsa, eikä maksaa pahalla kaikkea häneltä saamaansa hyvyyttä. Sillä nainen on se luotu olento, jota mies luonnon lain mukaan rakastaa enimmin kaikista: se, joka hänelle tuottaa enimmin iloa, hänen äitinsä, hänen sisarensa, hänen lemmikkinsä... Ei mikään ole niin rumaa kuin panettelijan maine ja etenkin naisten panettelijan . . . Eikä pitäisi olla miehelle häpeäksi sanoa naisia hyviksi, sillä heistä he ovat kaikki syntyneet, ja kun huonosta puusta ei tule hyviä hedelmiä, niin pitäisi miesten ymmärtää että mitä parempi nainen on, sitä parempi on myöskin hänen poikansa.“ — Näistä kiitoslauseista kumminkaan ei naisten tarvitse tulla ylpeiksi. Ne on sanottu, antaa Christine rakkauden jumalan lausua, sitä varten että naiset vain koettaisivat parantua yhä enemmän; sillä jota enemmän hyveitä heillä on, sitä vähemmin ylpeys saa heissä valtaa.

Avonaisesti, pontevasti ja sukkelasti asettui Christine de Pisan tässä 826 säkeen pituisessa runoelmassa sukupuolensa puolustajaksi. Päivänselviä ovat hänen perusteensa, täynnä tervettä järkeä hänen logiikkansa; paikottain tuntuu naisen loukattu kunnia, harmi hänen poljetusta asemas-

tansa värähtelevän tuon hyvästi punnitun, hiukan hitaan runomitan alla, ja silloin koko lausetapa saa lentoa ja voimaa. Tuolla tavalla ei kukaan vielä ollut naisista kirjoittanut. Ei saavuttamattomina ihannekuvina, ei historiallisina malleina, vaan yksinkertaisina perheenjäseninä, miehen alituisina kumppaneina esitti heidät Christine, ottaen vertauksensa ja esimerkkinsä ympäröivästä elämästä ja vedoten kaikkien miesten kokemuksiin ja omaantuntoon.

Että tämä runoelma herätti huomiota, siitä saattaa olla aivan varma. Se oli kirjoitettu v. 1399, ja kun Christine kaksi vuotta myöhemmin jälleen ottaa puhuaksensa naisista, niin hän jo esiintyy ikäänkuin heidän valtuutettuna asianajajanaan ja johtajanaan. Tarkoitan erästä hyvin somaa runoelmaa, jolle Christine antoi nimen *Le Dit de la Rose*. Siinä hän kertoo itsensä ja muiden naisten sekä miesten ottavan osaa Orléansin herttuan luona pidettyyn kokoukseen, jossa hänen ehdotuksestaan perustetaan „Ruusun tähdistö“, joka on oleva palkintona ja kunniamerkkinä kaikille naisen kunnian puolustukseksi esiintyville ritareille. Kaikki tähdistön jäsenet vannoivat aina pitävänsä naisen kunnian pyhänä ja kantoivat ruusun merkkinään. Tietysti tämä oli pelkkää mielikuvitusta, mutta aihe on hieno ja runoelma pienine siihen sisältyvine ballaadeineen erittäin soma.

„Ruusun“ — sen Christine keksi tietysti vastakohdaksi Ruusuromaanille. Mutta hänen tähdis-

töllään oli toinen esikuva. Niitten miesten joukossa — alussa niitä ei ollut monta — joitten silmät Christinen ensimäinen teos sai avautumaan, oli myöskin kuuluisa sotilas, marsalkka Boucicaut. Hän ei ainoastaan yhtynyt runoilijattaren mielipiteihin, hän perusti Pariisissa kokonaisen ritarillisen seuran, jolla oli naisen puolustus päätehtävänä. Tämä seura, joka myöhemmin sai nimekseen „Charles VI:n lemmenhovi“ ja sentähden on tullut sekoitetuksi keskiajan lemmenhoveihin, joista ylempänä on ollut kysymys, näyttää nauttineen sangen suurta kannatusta, sillä sen jäsenten lukumäärä nousi parikymmentä vuotta perustamisen jälkeen kuuteen sataan; mutta sen historia on hiukan hämärä ja luultavasti se ei kauan rajoittanut ohjelmaansa niin abstraktisiin asioihin kuin naisen kunnian puolustamiseen. Ainakaan ei se Christineä paljon auttanut, kun hän Ruusuromaania vastaan tekemiensä hyökkäysten johdosta sai kärsiä vainoomista ja pilkkaa hyvin vaikuttavilta tahoilta.

Hän joutui nimittäin ankaraan kirjeelliseen väittelyyn kahden sangen oppineen miehen kanssa, jotka molemmat ovat tunnetut humanismin ensimäisinä äänenkannattajina Ranskassa. Toinen niistä, Jean de Montreuil, tähän aikaan Lillen kaupungin ylituomari, sittemmin kuninkaan sihteeri, oli jo ennen Christinen kanssa vaihdellut mielipiteitä kirjallisissa asioissa. „Rakkauden jumalan kirjeen“ johdosta heillä oli ollut suullinen keskustelu, jonka kuluessa

Montreuil turhaan oli koettanut saada Christinen mielipiteet Ruusuromaanin suhteen muuttumaan. Kohta sen jälkeen hän teki uuden yrityksen, mutta siihen vastasi Christine erittäin jyrkästi, näyttäen kuinka oikeudetonta on tuomita koko sukupolvea muutamien yksityisten tähden, ja lopettaen väitteellä että Ruusuromaani ennemmin ansaitsee „hautaamista tuleen kuin laakerilla seppelöimistä.“ Mitä Montreuil tähän vastasi, ei tiedetä; mutta kirje tuli tunnetuksi ja herätti suurta paheksumista. Montreuilin hengenheimolainen ja opettaja, tunnettu tiedemies ja diplomaatti Gontier Col sai siitä kuulla, ja kun hän ei voinut muulla tavalla saada sitä käsiinsä, pyysi hän Christineltä itseltään siitä kopion, jotta hän voisi, jos niin tarvittaisiin, puolustaa mestariaan Jehan de Meungia. „Korkeasti ymmärtäväinen nainen“, niin hänen kirjeensä alkaa, „olen usean kuuluisan klerkin suusta kuullut puhuttavan siitä että sinä muitten sangen kiitettävien opintojesi ja teoksiesi joukossa — niinkuin minulle kerrotaan — äsken olet hyökkäyksen tapaisen kirjelmän sepittänyt . . .“ Hän ylistää Jehan de Meungia ja pyytää Christineä muuttamaan mielipidettänsä. Saatuansa Christineltä kopion, kirjoittaa Gonter Col kaksi päivää myöhemmin uuden kirjeen. „Pyydän ja neuvon sinua että jätät ja parannat erehdyksesi tuon mainion miehen suhteen, joka on pyhän raamatun tohtori, korkeasti oppinut filosofi ja kaikkien seitsemän vapaan taiteen syvä tuntija, jota vastaan toh-

dit tehdä niin julmia muistutuksia, niinkuin myös hänen uskollisia oppilaitaan, Lillen herra ylituomaria ja minua ja muita vastaan, ja että sinä tunnustat erehdyksesi, jolloin me armahdamme sinua ja annamme sinulle täydellisesti anteeksi." Tähän kirjeeseen, joka vielä syytti Christineä hulluudesta, mielettömyydestä, itserakkaudesta ja ylpeydestä ja joka siis, lähteneenä niin mahtavan miehen kädestä, olisi ollut omiansa pelottamaan yksinäistä naista, vastasi Christine hyvin vilkkaasti; mielipiteitänsä hän ei koskaan tulisi muuttamaan, päinvastoin hän luulee vielä voivansa vaikuttaa jotain, „sillä usein tapahtuu, että pieni veitsenkärki voi läväistä ison säkin, täynnä aineellisia esineitä" ja että „pieni kärpänen hyökkää ison leijonan kimppuun ja kerrassaan tuottaa sille turmion."

Tähän päättyi täksi kerraksi kirjeenvaihto. Mutta Christine, joka ei tahtonut jättää asiaansa sikseen, kokoili kaikki kirjoittamansa kirjeet sekä saamansa vastaukset ja omisti ne kuningatar Isabeaulle, toivoen kannatusta korkeimmalta taholta, sekä myös Pariisin ylituomarille, Guillaume de Tignonvillelle, joka jo ennenkin oli osottanut myötätuntoisuutta Christinen riennoille. Ei ole tiedossa mitä kuningatar vastasi. Mutta jos Christine luuli saattaneensa vastustajansa vaikenemaan, niin hän kovasti erehtyi.

Eräs Gontier Colin veli, Pierre Col, otti jatkaaksensa polemiikkia. Mutta ennenkuin hän esiintyi, oli Christine saanut mahtavan liittolaisen. Kuu-

luisa teologi ja kansleri Gerson, eräs uskontohistorian mainoimpia henkilöjä, julkaisi v. 1402 allegorisen teoksen *La Vision de Gerson*, jossa hän kiivaasti esitti Ruusuromaanin hyljättävän kannan uskonnon suhteen ja, samalla tavoin kuin Christine, tuomitsi sen poltettavaksi. Pierre Col kääntyi sekä Gersonia että Christineä vastaan. Hän julkaisi kirjeen, jonka hän lopettaa neuvomalla Christinelle „järjen ylevyyttä ja kielen maltillisuutta“ ja varottaen häntä antautumasta ylpeyteen: „Katso ettet tule olemaan korpin kaltainen, joka, kuullessaan lauluansa kiitettävän, rupesi laulamaan kovemmin kuin hänellä oli tapana ja pudotti suupalan suustaan.“

Vastauksessaan uudistaa Christine kaikki ennen esiintuomansa väitteet Jehan de Meungia ja muita naisten panettelijoita vastaan. Erityisesti hän puhuu Ovidiuksesta, jonka „Ars Amandin“ hän jo ensimäisessä runoelmassaan oli sanonut sisältävän „ei rakkauden oppia, vaan petoksen.“ Tätä tarkoittava paikka hänen kirjeessään voi olla näytteenä: „Haa! tuota kirjaa, joka väärin kantaa nimeä Rakkauden taito, sillä rakkaudesta se ei sisällä mitään, vaan se on nimitettävä naisten pettämisen taidoksi. Kaunis oppi todellakin! Ja kaunis voitto, mikä sillä saavutetaan! Mitä ovat naiset? Niin, mitä ovat he? Ovatko he kyykäärmeitä, susia, lohikäärmeitä tahi muita villiä petoja, niin että täytyy keksiä koko oppi saadaksensa heidät kukistetuiksi? Niin, lukekaa siis tämä oppikirja, oppikaa kaikki temput, hyökät-

kää heidän päällensä, pettäkää heitä, panetelkaa heitä, rynnätkää tätä linnaa vastaan, niin ettei kukaan pääse pakoon, vaan että kaikki tulevat kärsimään häpeää! Kautta Jumalan, he ovat teidän äitejänne, sisarianne, tyttäriänne, vaimojanne ja lemmikkejänne, he ovat te itse ja te itse olette he, mutta pettäkää . . . Sillä parempi on, kaunis mestari, pettää kuin tulla petetyksi!" — Lopuksi sanoo Christine väsyneensä kaikkiin näihin loppumattomiin riitoihin. Jättäkööt Jehan de Meungin aseenkantajat hänet tästälähin rauhaan yksinäisyyteensä ja riidelkööt Gersonin ja muitten oppineiden tohtorien kanssa! „Minkätähden", sanoo hän somasti, „etsitään kiistaa minun kanssani? En ole muuta kuin pikkunen sirkka, joka lyö siipiään ja koettaa tulla kuulluksi, mutta jonka ääni hukkuu jalojen lintujen korkeaan ja suloiseen lauluun."

Vaikka Gersonkin puolestaan lähetti Pierre Colille ankaran vastauksen, jossa hän nimenomaan puolustaa Christineä, „tuota merkillistä ja miehuullista naista", jota Col liian kiivaasti oli ahdistanut, ei riita kumminkaan loppunut eikä Christine jäänyt rauhaan. Hän se tietysti, yksinäinen nainen, enimmin sai kärsiä tästä riidasta: vastustajat käyttivät hänestä sangen törkeitä sanoja, ja ballaadeissaan hän valittaa että „julmaa sotaa oli häntä vastaan käyty" ja että „usein saa kärsiä lyöntiä se, joka tahtoo sanoa totuuden."

Mutta kaikesta huolimatta Christine ei kumminkaan luopunut taistelustaan tämän totuuden puolesta

eikä sukupolvensa asian ajamisesta. Hänen seuraava teoksensa siihen suuntaan oli suurehko suorasanainen esitys, jossa mainitaan kaikki historiassa ja legendoissa tavattavat, jostakin hyveestä tunnetut naiset ja tehdään selkoa heidän etevistä ominaisuuksistaan — *Cité des dames*, „naisten kaupunki.“ Mutta Christine ei rajoitu ainoastaan kirjoista löytämiinsä naisiin, hän puhuu myös muutamista hänen aikanaan elävistä, jotka tavalla tai toisella ansaitsevat tulla huomatuiksi, eikä ainoastaan korkeasukuisista, vaan myöskin yksinkertaisista toisella tahi toisella alalla hiljaisuudessa työskentelevistä naisista — esimerkiksi eräästä Anastasiasta, joka „paremmin kuin kukaan mies“ osasi maalata somia käsikirjoitusten miniatyyrikuvia. Johdannossa Christine kuvaa miten hän on tullut kirjoittaneeksi teoksensa. Istuessaan kerran työhuoneessaan, uupuneena pitkästä ja uutterasta päivän työstä, hänen teki mieli lukea runoja. Ensimäinen kirja, johon hän sattui tarttumaan, oli Matheoluksen Valitukset, joita hän ei vielä tuntenut. Luettuansa kirjan, kysyy hän itseltään, mistähän se mahtoi tulla, että kaikki kirjailijat, oppineimmat ja ymmärtäväisimmätkin, puhuvat niin paljon pahaa naisista. Hän rupesi tutkimaan itseään ja kaikkia muita naisia, joita hän tunsi, ja vaikkei hän löytänytkään heistä niin paljon vikoja kuin heissä väitetään olevan, arveli hän kuitenkin etteivät syytökset voi olla perusteettomia, vaan että kaiketi hän ja koko hänen sukupuolensa ovat halveksittavia. Tähän

murheelliseen ajatukseen vaipuneena, pää kallellaan kuten häpeävällä ihmisellä ainakin, silmät kyynelissä ja käsi nojattuna poskea vasten, hän näki auringonsäteen lankeevan pöydälleen ja säteessä esiintyvän kolme naista, Järki, Rehellisyys ja Oikeus, jotka kehottivat häntä rakentamaan naisten kunniaksi kaupungin, missä asuisi ainoastaan mainioita ja kiitettäviä naisia. Piakkoin tulikin kaupunki rakennetuksi ja asukkaat haki Christine kokoon eri ajoilta ja tahoilta.

Tärkeämpi ja parempi on Christinen viimeinen naisasiaa koskeva teos, *Livre des Trois Vertus* tahi *Trésor de la Cité des Dames*, sillä se on aivan itsenäisesti laadittu opastus naisen velvollisuuksiin ja tehtäviin. Eikä Christine käänny ainoastaan hovin ja aateliston naisten puoleen, vaikka nämät kyllä, hänen suojelijoinaan ja hänen teoksiensa ostajina, etupäässä tulevat kysymykseen; koko toinen puoli teosta on omistettu porvariston naisille, joista Christine ei unhota alhaisimpiakaan. Kaikille hän antaa neuvoja, kauppiattarille, palvelustytöille, maanviljelijäin vaimoille ja tyttärille, vieläpä kerjäläisnaisillekin. Etupäässä nämät neuvot ovat käytännöllistä laatua, tarkoittavat kotielämän oloja, mutta myöskin elämän moraalista puolta. Kotonaan pitää naisen koettaa ylläpitää järjestystä, sopusointua, siveellisyyttä, järkevää taloudenhoitoa, ulkopuolella kotiansa hänen tulee olla rauhan, lempeyden, kärsivällisyyden kannattajana ja välittäjänä. Ja tietysti

Christine vaatii, että naiselle annetaan huolellinen kasvatus; hänen tulee oppia, mutta oppimisen tarkoituksena ei pidä olla hänen kunnianhimonsa enentäminen eikä miesten syrjäyttäminen, vaan hänen älynsä kehittäminen, luonteensa parantaminen ja sydämensä kohottaminen. — Teos on läpeensä täynnä jaloja aatteita, jotka ovat lähteneet Christinen lämminsydämisestä harrastuksesta kaikkien sisartensa hyväksi. Se on sitäpaitsi tärkeä vielä toisessakin suhteessa, sillä se sisältää joukon seikkaperäisiä tietoja ajan perhe- ja seuraelämästä.

Epätietoista on milloin Christine kuoli, eikä hänen loppuelämänsä myöskään ole sen enemmän tunnettu. Vuonna 1440 hän varmaan jo oli kuollut; silloin puhuu hänestä Martin Le Franc suuressa teoksessaan *Champion des Dames*, joka on ikäänkuin koko tämän naiskysymyksen ensyklopedia ja jossa tekijä esiintyy Christinen hartaana kannattajana sekä hänen muistonsa ylistäjänä.

En tahdo venyttää tätä kirjoitusta tekemällä selkoa riidan myöhemmistä vaiheista -- se jatkui nimittäin läpi koko vuosisadan ja kauemminkin. Olen vain tahtonut näyttää mikä kunniakas osa Christine de Pisanilla oli tässä väittelyssä. Aikana, jolloin raaka porvarillinen henki luuli voivansa tahrata naista mitä törkeimmillä syytöksillä, esiintyi tämä yksinäinen, köyhä, vaatimaton nuori vaimo sukupuolensa edestä taistelemaan vaikuttavimpia henkilöitä ja mahtavia mielipiteitä vastaan. Täy-

dellistä voittoa hän tosin ei saavuttanut, mutta hän osotti hyvää esimerkkiä, ja Ranskan nainen uskalsi häneen nojautuen uudestaan kohottaa päätänsä.

Christine de Pisan on ensimäinen niitä naisia, jotka Ranskassa niin suuresti ovat vaikuttaneet kirjalliseen elämään. Kuudennellatoista vuosisadalla esiintyy heistä toinen — Marguerite, Navarran kuningatar, — seitsemännellätoista vuosisadalla he jo ovat kirjallisuutta luomassa. Ranska on se maa, missä uudenaikaiset naispyrinnöt ehkä ovat päässeet juurtumaan vähemmän kuin missään, mutta toiselta puolen myöskin se maa, missä nainen, huolimatta kaikesta vainoomisesta, on syvän henkisen sivistyksensä avulla ottanut osaa kirjalliseen — ja ylimalkaan henkiseen — kehitykseen enemmän kuin missään muussa maassa. Ranskan sivistyshistoriaa ei koskaan voida kirjoittaa antamatta siinä naisille laveaa tilaa, olivatpa he sen sitten ansainneet välittömän työnsä taikka välillisen, älyllä ja tiedoilla saavutetun vaikutuksensa kautta. Niitä on kaunis sarja — siinä on muutamia suuria neroja, mutta siinä on enemmän lahjakkaita, oppineita, sydämen ja luonteen puolesta eteviä naisia.

Ja siinä sarjassa on Christine de Pisanilla ensimäinen sija.

V.

Lentävä Hollantilainen.





Tarina lentävästä hollantilaisesta, mustasta kapteenista, joka on tuomittu ikuisesti aalloilla ajelemaan, kammottavalla laivallansa tuottaen turmiota vastaantuleville merimiehille, ei ole niitä, joihin jo lapsuudesta saakka olemme tutustuneet. Sitä ei ole tavallisissa satukirjoissa, joista äidit ja lapsenhoitajat saavat välittömiä tai välillisiä pelotusaiheita pikku lapsille, suullisena tarinana se ei myöskään meillä ole kulkenut kautta aikojen, ja siten meidän ei ole tarvinnut sen jännityksessä valvoen kuluttaa kalliita hetkiä aikaisimman nuoruutemme voimistavasta yölevosta.

Mikäli voin päättää, ovat aivan uudenaikaiset muodostelut — Ekbohrnin, Rydbergin, Wagnerin — Ruotsissakin välittäneet tutustumista tähän kauniiseen tarinaan. Esiintyykö se vielä verrattain alkuperäisessä muodossa Ruotsin rannikkoväestön kesken, on minulle tuntematonta: se, mikä tähän kuuluvia tarinoita on julkaistu — Eva Vigströmin toimesta —

saattaa otaksumaan että niin ei ole asianlaita. Sitä vastoin se vielä tänä päivänä elää Bretagnen, Hollannin ja Alasaksan merimiesten ja rannikkolaisten kesken muodossa, joka ainakin peruspiirteiltään on läheistä sukua tarinan varhaisimmalle muodolle. Yhtään suomalaista toisintoa ei tietääkseni ole kirjaanpantu. Maksaisi vaivan ottaa selkoa onko meidänkin merimiestemme kesken usko tuhoa tuottavaan hollantilaiseen levinnyt.

Monikin lapsuutemme kummitusjutuista muistuttaa lentävän hollantilaisen kohtalon perusjuonta. Aaveet, jotka nousten sydänyöllä haudoistaan eläville ilmestyvät tai asuvat vanhoissa linnoissa ja myrskyisinä öinä täyttävät niiden pimeät käytävät valituksillaan, haamut ja ilmestykset, jotka julistavat uhkaavia onnettomuuksia, ne ovat kaikki läheistä sukua mustalle kapteenille. Mutta lähimpänä naapurina tarinan maailmassa on hänellä kuitenkin se olento, jossa kansan kuvittelu ikuisesta rauhattomuudesta tehdyn rikoksen rangaistukseksi on pukeutunut tunnetuimpaan muotoonsa, nimittäin vaeltava juutalainen. Lentävä hollantilainen on vain uudenaikaisempi ja suuremman mielikuvituksen verhoma vesa vanhan Ahasveruksen varresta.

Valitettavasti on miltei mahdotonta sanoa minkälainen satu on ollut aikaisimmassa asussaan. Sitä ei näet ole kirjaanpantuna ennenkuin meidän vuosisadaltamme, ja kun se silminnähtävästi on paljoa vanhempi, on sen alkuperäisessä muodossa

ehtinyt tapahtua useitakin muutoksia. Tarinan vaihtelevat muodot ovat muutoin myöskin riippuneet kirjallisista vaikutuksista, sillä sen ollessa katoamaisillaan on taiderunous ottanut sen uudelleen muodostaaksensa ja nämät muodostelut ovat vuorostaan synnyttäneet uusia kansantarinoita.

Enimmin levinnyt tarinan muodoista on — sellaisena kuin se on kirjaanpantuna Hollannissa — seuraavankaltainen:

Hollantilaista Vanderdecken nimistä kapteenia kohtasi kerran hänen aikoessaan purjehtia Hyväntoivon niemen ohitse ankara myrsky, eikä hän saanut laivaansa kulkemaan eteenpäin vastatuulessa ja tyrskyissä. Hän vannoi silloin pyhästi purjehtivansa niemen ohitse huolimatta myrskystä ja laineista, ukkosesta ja salamoista, huolimatta Jumalasta tai perkeleestä, vaikka hänen täytyisi purjehtia tuomiopäivään saakka. Silloin hän kuuli äänen taivaasta, joka sanoi, että hän todella oli tuomittu purjehtimaan viimeiseen tuomioon asti. Hänen laivansa on musta ja sen lippu veripunainen, pahimmassa myrskyssä se laskee täysin purjein ja sen näkeminen tuottaa tuhon merenkulkijalle, joka sen kohtaa.

Samalla tapaa kertoo eräs pommerilainen tarina laivasta, joka öisin luovii Hyväntoivon niemen edustalla punaiset liekit kaikissa kanuunareijissä, ja lähestyy kulkevia laivoja niin lähelle, että kuulee sen purjeiden kahisevan, vaikka ei voi erottaa vedenkohinaa sen kokassa. Purjehtija varokoon ottamasta mitään

tältä laivalta, ei edes kirjeitä, sillä kerran, kauan aikaa sitten, on se kovassa merenhädässä lupautunut paholaisen valtaan, jos sen matka olisi onnellinen. Ja nyt se ei enää koskaan voi palata kotiin. — Oldenburgissa kulkee tarina lentävästä hollantilaisesta, joka näyttäytyy muille laivoille merellä myrskyn uhatessa. Hänen laivansa on musta, siinä on mustat purjeet, mastot ja köydet. Kannella ei näy ketään, ei edes perämiestä, ääneti se lähenee, kulkee aivan vastaan tulevan laivan vieritse ja katoo heti taas näkyvistä. Pohjanmeren rannikoilla puhutaan tulisesta laivasta, joka loistaa laajalti yli aaltojen ja jonka kannella seisoo musta olento; toisissa kirjaanpanoissa on lentävän hollantilaisen alus jykevä laiva, joka alati luovii vastatuuleen, toisissa taas kevyt yli meren kiitävä korvetti.

Myöskin Ranskan rannikoilla tunnetaan tämä kammottava näky. Laiva on toisinaan musta ja sen mastossa musta lippu, jossa on hopeaisia pääkalloja ja kirjoitus „libera nos“ (vapauta meidät). Miehistönä on luurankoja, kapteeni on nimeltään Requiem; jos kristityn laivan väki ottaa valtaansa kummituslaivan ja lukee messun, niin voi se pelastua kirouksestaan. Välisti laiva on korkea ja mahtava, sen kannella on jättiläisenkokoisia ihmisiä ja koiria; ihmiset ovat pahantekijöitä, koirat heitä vartioivia pahoja henkiä. Koskaan lepoon pysähtymättä harhailee tämä laiva ympäri kaikkia meriä löytämättä satamaa, eikä yksikään laiva tohdi laskea sen viereen peläten perikatoaan.

Bretagnessa esiintyy tarina laajemmin käsiteltynä; esitän tässä erään sananmukaisen kirjaanpanon siitä.

Oli muinen hollantilainen kapteeni, joka ei uskonut jumalaa eikä pyhimyksiä. Hän lähti eräänä päivänä purjehtimaan etelään päin. Kaikki kävi oivallisesti Hyväntoivon niemen kohdalle saakka, missä myrsky nousi. Laiva oli suuressa vaarassa. Koko miehistö kielteli kapteenia turhaan pyrkimästä eteenpäin. Mutta kapteeni nauroi ja lauloi jumalattomia lauluja, jotka olisivat voineet saada ukkosen iskemään sata kertaa hänen päähänsä. Silloin aukesi pilvi ja siitä laskeutui olento laivan peräkannelle. Se oli ijankaikkinen jumala. Pelko valtasi kaikki; ainoastaan kapteeni poltteli piippuaan ottamatta edes lakkia päästään, kun olento häntä puhutteli. — „Kapteeni, sanoi olento hänelle, sinä olet itsepäinen niskuri.“ — „Ja te olette hävytön“, vastaa kapteeni, „minä en en ole teiltä kysynyt mitään, menkää matkoihinne tai lasken minä luodin kalloonne.“ — Olento ei vastanut mitään, kohautti vain olkapäitään. Silloin kapteeni nosti pistolinsa ja laukasi, mutta laukaus, osumatta olentoon, menikin hänen omaan käteensä. Siitä hän hiukan hämmentyi, mutta yritti kuitenkin iskemään olentoa nyrkillään kasvoihin; silloin hänen kätensä hervaantui ja olento sanoi: „Kirottu ole sinä, taivas tuomitsee sinut purjehtimaan iäti ympäri ilman lepoa ja rauhaa ja koskaan pääsemättä sataman suojaan.

Et koskaan enää ole nauttiva olutta etkä tupakkaa; sappi on oleva sinun juomasi ja tulinen rauta sinun ruokasi; sinun laivapoikasi on kantava sarvet otsallaan, saava tiikerin kuonon ja ihon karkeamman kuin hylkeellä; et koskaan ole näkevä tyyntä ja kaunista säätä merellä; aina täytyy sinun pitää vahtia laivallasi etkä koskaan saa nukahtaa uneen, sillä niin pian kuin silmäsi ummistat on pitkä miekka lävistävä ruumiisi; sinä olet oleva merten perkele ja sinun laivasi, joka iäti on harhaileva ympärinsä, tuottaa tuhoa purjehtijalle, joka sen kohtaa!" — „Hittojako se minuun koskee", vastasi vain kapteeni. Silloin katosi isä jumala pilveen ja miehistö hänen kerallaan ja hollantilainen jäi yksin uuden muodon saaneen laivapojan kanssa laivaan. — Mutta ennustus on käynyt toteen: siitä pitäen hollantilainen purjehtii myrskyssä ja rajuilmassa ja hänen riemunsa on hätyyttää merimiehiä rakeilla ja myrskyllä ja saattaa heitä harhaan ja haaksirikkoon.

Se toisinto, joka esitetyissä kohdissa on käsiteltävänämme, tavataan myöskin lisättynä eräällä episodilla, joka tarinaan on monessa paikassa liittynyt: kun lentävä hollantilainen huomaa laivan, jonka hänen kohtaamisensa on saattava perikatoon, laskee hän vesille veneen ja siihen astuu muutamia miehiä hänen kamalasta laivueestaan, jotka soutavat vieraan laivan kylkeen ja antavat sen miehistölle kimpun kirjeitä vietäviksi kotimaahan. Kirjeet ovat osotetut henkilöille, joita ei kukaan tunne tai jotka

jo monta vuosisataa sitten ovat kuolleet; jos kapteeni lukee ne, on hän hukassa, hän tulee mielipuoleksi ja hänen laivansa alkaa kallistella kummallekin kupeelle, kunnes kaatuu; jos kirjeet naulataan suurmastoon, voi onnettomuuden mahdollisesti välttää, varsinkin jos laivalla on raamattu tai hevosenkenkä.

Kansantarina ei kuitenkaan aina ole tyytynyt käsittämään lentävän hollantilaisen kohtaloa rangaistukseksi jumalan pilkkaamisesta, vaan pannut hänen pääkseen muita ulkonaisempia ilkityö-rikoksia, jolloin myös tarinan muodossa ja pääpiirteissä on tapahtunut enemmän tai vähemmän syvällekäypiä muutoksia. Siten kerrotaan muutamissa paikoin Saksan rannikolla että hollantilainen oli ollut suuri pahantekijä, joka oli liitossa paholaisen kanssa ja hänen sekä erään noita-akan avulla ryösti nuoria naisia valtaansa. Kun kerran eräs hurskas nainen rukouksillaan sai taivaasta voiman vastustaa häntä, vihastui hän, surmasi naisen ja heitti ruumiin veteen. Mutta hetken perästä nousi veden pinnalle neitosen pää, pyhimyssäteikön ympäröimänä, huutaen „seuraa minua“, ja niin täytyi kapteenin vastoin tahtoaan nousta laivaansa ja lähteä purjehtimaan; nyt hän iät kaiket koettaa tavoittaa säteikön valoa, mutta koskaan sitä saavuttamatta.

Toinen muutos on tarinalle tapahtunut seuraavassa myöskin Pohjois-Saksassa levineessä toisinnossa, joka on syntynyt sekaantumisesta toiseen tarinaan. Veli on mustasukkaisuudesta surmannut

veljensä ynnä hänen nuoren vaimonsa morsiuskammiossa. Hän tunnustaa työnsä erakolle, joka määrää hänet syynsä sovittamiseksi vaeltamaan niin kauas pohjoiseen ettei hänellä enää ole maata jalkojensa alla. Siellä hän on saava merkin, joka osottaa mitä hänen sitten on tehtävä. Hän vaeltaa monta päivää, viikkoa ja kuukautta ja hänen vasemmalla kupeellaan kulkee valkea olento ja oikealla musta. Niin hän vihdoin eräänä aamuna näkee aavan valtameren edessään; samassa lähestyy rantaa vene ja siinä istuva mies viittoo hänelle sanoen: „me varromme sinua". Silloin hän ymmärtää sen erakon ennustamaksi merkiksi ja nousee veneeseen molempien olentojen keralla ja he soutavat suurelle laivalle, joka heitä odottaa merellä, purjeet levällään. Hän laskeutuu kannen alle, missä on pöytä ja istuimia sen ympärillä, sekä istuu pöydän ääreen, ja molemmat olennot alkavat lyödä arpaa hänen sielustaan. Kuusisataa vuotta kuljeksii laiva sitten aalloilla ajelehtien ilman perämiestä ja yhtä kauan molemmat pelaajat lyövät arpaa eivätkä lakkaa ennenkuin tuomiopäivänä. Pohjanmerellä purjehtijat kohtaavat usein tuon hornalaisen laivan, joka heille ennustaa myrskyä ja onnettomuutta.

Edelleen on eräässä vanhassa hollantilaisessa käsikirjoituksessa tavattu kirjaanpano, joka ensi katsonnalla näyttää olevan tarinamme aikaisin muodostelu ja samalla ratkaisevan paljon riidellyn kysymyksen siitä, kuinka tarina oikeastaan on syntynyt;

siinä on puheena musta kummituslaiva, jossa on kalpea, kuoppasilmäinen ja laihtunut miehistö sekä luuranko sidottuna kokkapuuhun ja kapteenina van Evert niminen hollantilainen, joka oli sidottanut jalosukuisen espanjalaisen naisen laivansa mastoon tapettuaan hänen sulhasensa.

Parissa Alankomaiden rannikolla kirjaanpannussa sadun katkelmassa tapaamme niinikään jälkiä lentävästä hollantilaisesta; kun eräs Gualterus van Meer kerran purjehti Islantiin, kohtasi hän laivan, joka tuli vastaan ankaralla vauhdilla ja jossa hän näki kauhean kummituksen, mustan maurin näköisen, kapteenina. Kun Gualteruksen perämies merimiesten tapaan kysyi mitä laiva kuljetti ja minne sen matka kävi, vastasi musta olento: „me kuljetamme arkkipiispaa ja riennämme Heklalle". — Kun eräs friisiläinen aatelismies kerran vietti tyttärensä häitä, näki hän linnansa ikkunasta laivan mereltä lähestyvän ja laivalla viisi- tai kuusitoista miestä, kaikki istumassa paitsi kahta, jotka seisoivat ja soutivat toinen kokassa toinen perässä; hän meni rantaan ja näki että perässä-olija oli suuri, kaunis ja roteva mies; hän astui esiin ja ojensi kätensä huutaen: „tervetulleet Herran huomassa!" Samassa kun hän oli tämän sanonut, katosi laiva miehineen kaikkineen; hän pelästyi, riensi kotiinsa ja paneutui levolle ja nukahdettuaan pari tuntia hän oli taas yhtä iloinen kuin ennenkin, mutta eräs hänen palvelijoistaan, joka oli ollut me-

rellä soutamassa, vakuutti että tuliset liekit olivat ympäröineet laivaa sen kadotessa.

Suoranaisempaan yhteyteen onnettomuuden kanssa, joka on kohtaava tai jo on kohdannut, on toisissa yksinkertaisemmissa ja alkuperäisemmissä tarinan toisinnoissa kummituslaivan näkeminen asetettu. Tanskalaisissa kansansaduissa sanotaan vanhojen miesten kertoneen laivasta, jossa ei näy mitään miehistöä ja joka ääneti liukuen purjehtii ohi — kuolemanlaiva, joka ennustaa että samalla paikalla toinen laiva kohta on joutuva haaksirikkoon. Eräässä tarinassa, joka kulkee lyypekkiläisten merimiesten kesken, on tämä kuolemanlaiva aivan valkoinen ja ilman mastoja. Peräkannella seisoo korkea olento pitkässä vaipassa. Jos hänelle huutaa, ohjaa hän laivansa huutajan laivan viereen. Mutta se tietää että kuolema on kutsujaa lähellä.

Normandiassa kerrotaan siitä, kuinka kuolemanlaiva tuo tiedon tapahtuneesta onnettomuudesta seuraavalla tavalla. Sydänyöllä kun myrsky riehui, salamat välähtelivät ja meri kuohui, huomattiin laiva, joka pelottavalla nopeudella läheni rantaa. Hiekkasärkän, johonka rannalla olevat ihmiset luulivat sen siinä paikassa törmäävän, karttoi se onnellisesti. Hämmästyksellä tunsivat näkijät sen laivaksi, jonka he olivat luulleet hukkuneen. Selvästi he näkivät laivan köydet, purjeet ja mastot; mutta köydet olivat poikkikatkeilleet, purje lepatti repaleisena mastossa.

Auttaakseen vahingoittunutta alusta heitti sataman vartija sille pelastusköyden, jonka miehistö tavoitti kiinni ja kiinnitti keulavantaaseen kuten ainakin. Naiset ja lapset riensivät rantaan, isää, puolisoa, veljeä, sulhoa vastaan. Mutta laivaväki pysyi ääneti ja liikkumatta. Ensinnä ei sitä kovin kummasteltu, sillä usein tekevät merimiehet lupauksen olla puhumatta, kunnes ovat kiittäneet Jumalaa ja pyhää neitsyttä pelastuksestaan. Naiset ja lapset kävivät käsiksi pelastusköyteen koettaen vetää laivaa lähemmäksi. Mutta se pysyi hievahtamatta. Vetäjät rohkaisevat ja kehottavat toinen toistaan, ponnistelevat kahta kovemmin, hellittävät pelästyneinä tai uupuen hetkeksi kätensä ja yrittävät uudelleen epätoivoisilla ponnistuksilla. Kaikki turhaan! Jumalan käsi näytti ankkuroineen laivan ainiaaksi paikalleen. Silloin kello lyö yksi. Keveä sumu väikkyy hetkisen aalloilla, laiva on kadonnut miehineen päivineen. Pelastusköysi liukuu maahan vetäjäin vapisevista käsista. Tehkää parannusta ja rukoilkaa, kehottavat leskille ja orvoille tämän surullisen tapauksen näkijät.

Vielä muutamia vuosia sitten, 1893, luuli erään englantilaisen purjelaivan väki Kap Hornin kohdalla hirmuisen myrskyn raivotessa nähneensä kuutamossa laivan, jonka miehistönä oli kaksikymmentä kuollutta miestä, joita aallot heittelivät vuoroin puolelle ja toiselle.

*

Seikka, joka tarinoissa sellaisissa kuin esim. satu lentävästä hollantilaisesta on epäilemättömän varma, on se, että moisen, kansan runoilevan luomiskyvyn tuotteen alkuperä on etsittävä jostakin todellisesta mielivaikutteesta, joka sitten mielikuvituksen vapaasti muodostelemana on tullut puvuksi jollekin kansan siveellisessä tunnossa uinuvalle kuvittelulle. Mikä tässä kohden lienee ollut tuo ulkopuolinen sysäys, on vaikea sanoa. Olemme nähneet kuinka kansa itse, tuntien että tuo ihmeellinen ilmiö kaipasi jotakin selitystä, osaksi on keksinyt tarvittavan selityksen nimenomaan sitä varten, osaksi asettanut sen toisenluontoisten tarinain yhteyteen. Mutta kuten myöskin olemme nähneet, vallitsee tässä kohden suuri epävakaisuus; ei ole kahta noista monista tarinoissa esitetyistä syistä hollantilaisen kohtaloon, jotka pitäisivät yhtä keskenään. On siis suurimmassa määrin epätodennäköistä että tarinan lähtökohta olisi etsittävä tältä alalta. Päinvastoin on meidän perustautuminen siihen seikkaan, mikä kaikilla tarinain eri toisinnoilla oikeastaan on yhteistä, nimittäin itse laivan näkyyn, sekä koettaa keksiä sille mahdollisimman yksinkertainen selitys. Ja silloin on käsillä ajatus jostakin merimiesten tai rannikkolaisten merellä havaitsemasta ilmiöstä, joka heidän mielestään on ollut yliluonnollinen ja vihdoin selitetty kaikilla niillä keinoilla, jota mielikuvitus alttiisti tarjosi.

Mutta tässä, kuten kaikessa, ovat oppineet erimielisiä. Ei tahdota päästä selville tämän ilmiön

laadusta. Kun eräs saksalainen satujen kerääjä on esittänyt sen epäilemättä hieman etsityn mielipiteen, että tarinan synty olisi yhteydessä sen vanhan kansankuvittelun kanssa, että muka taivas on meri, jossa tähdet laivoina uiskentelevat, on taas toinen saksalainen arvellut kangastuksia, „fata morganaa“ siksi ilmiöksi, joka selittää tarinan alkuperän. Mutta kun kangastuksissa esineet kuvastuvat ylösalaisin, eikä yhdessäkään tarinan toisinnossa ole puhetta kumollaan kulkevasta laivasta, on tämäkin mielipide jäänyt jotensakin huomaamatta syrjään. Tunnettu saksalainen satujen tutkija Liebrecht arvelee entisinä aikoina saattaneen tapahtua, että merimiehet ovat kohdanneet laivoja, jotka ovat olleet täynnä ruumiita ja jätetyt meren omiksi, ja että tarinoita sellaisia kuin lentävä hollantilainen ja muita tästä on saattanut syntyä. Hän ei kumminkaan mainitse mitä hän näillä ruumislaivoilla tarkoittaa. On kyllä tarinoita sellaisista — esim. että pyhimysten ruumiita pantiin laivoihin, jotka kuljettivat ne sinne minne Jumala tahtoi ne tulemaan haudatuiksi — ja niiden perustana voi mahdollisesti olla sellaisten laivojen kohtaaminen, joiden miehistö on kuollut ruttoon tai jotka on jätetty kululle, ruton tappamien ruumiita tai muuta sellaista lastinaan. Mutta moiset tapaukset ovat kaiketi olleet yhtä satunnaisia kuin tarinat vähän levinneitä, ja meidän on siis katsottava Liebrechtin ranskalaisen tutkimustoverin Gaidozin olevan oikeassa, kun hän, hyväksyen

Liebrechtin selityksen ainoastaan jälkimäistä laatua oleville legendoille, etsii lentävän hollantilaisen tarinalle uuden selityksen. Hän palaa vanhempaan otaksumiseen kangastuksista tarinan alkuaiheena, mutta muodostelee sitä sillä tavoin, että hän arvelee laivan varjon, joka kuvastuu pilveen, sen miehistön silmissä näyttäneen toiselta laivalta, joka lähemmäksi tullessa luonnollisesti katosi.

Pääasiallisesti satu epäilemättä tämän kautta on saanut selityksensä. Kun ei ilmakuvastuksia ymmärretty, niin niille annettiin pahojen ennustusten merkitys. Ilmiö on niin tavallinen, että se yhä pysyy merimiesten uskossa ja tarinoissa elävänä. Ja siihen liittyy aikaa myöten yhä uusia aineksia — uusia tahi vanhoja — jotka saavat sadun sangen monihaaraiseksi ja eri tavoilla koristetuksi.

Etupäässä ovat nämät ainekset kahta laatua. Toiselta puolen yhtyy sadun yksinkertaisimpaan muotoon kertomus jostakin rikoksesta, johon laivan kapteeni on tehnyt itsensä syypääksi ja jota hänen tulee sovittaa ikuisella vaeltamisella myrskyisellä merellä. Tässä liitteessä näemme taas kahtalaisen vaikutuksen: ensiksikin esiintyy siinä halu personoida myrskyä, toiseksi muistuttaa se Jerusalemin suutarin satua, joka juuri 1500-luvulla oli tullut Pohjois-Europassa lähemmin tunnetuksi. Sangen luonnollista oli että tuosta kapteenista tehtiin hollantilainen, sillä olihan tämä maa aikoinaan merenkulussa Europan etevin. Vanderdeckenistä sanotaan että hän

eli noin 1600, ja siitä on päätetty että satumme on saanut „lentävän hollantilaisen“ muodon tähän aikaan, mikä on hyvin luonnollista, vaikka sitä ei voi varmuudella väittää. Luonnollista on myöskin että merimiehet ovat sijoittaneet sadun Hyväntoivon niemen tienoille; aina siitä saakka kun Diaz ensi kerran v. 1486 kulki tämän niemen ohi ja antoi sille nimen „Myrskyinen niemi“, ovat sitä kaikki peljänneet. Sangen mahdollista on että jo ensi aikoina silloinkuin eivät monet vielä olleet päässeet sitä näkemään, vaan ainoastaan kärsineet sen läheisyydessä nousevista myrskyistä — niinkuin juuri Diaz — että jo silloin merimiesten kesken oli liikkunut juttuja siitä. Vaan Espanjan ja Portugalin folklorea on lähemmin tutkittava ennenkuin tästä voi päästä selville.

Toiselta puolen taas yhtyy satu kummituslaivasta muihin taruihin onnettomuutta ennustavista ilmiöistä. Että näitä löytyy kaikissa maissa ja että ne esiintyvät monen monituisissa muodoissa, olemme jo maininneet. Mihinkä aikaan kummituslaiva näitten tarujen joukossa saa itsenäisen paikkansa on valitettavasti mahdotonta sanoa, vaan kaikesta päättäen se on tapahtunut jotenkin aikaiseen. Yllä siteeratut yksinkertaisimmat muodot — kuten esim. tanskalainen — voivat olla kuinka vanhat tahansa. Hauskempi olisi tietää ovatko ne missään yhteydessä muutamien Etelä-Italiassa aikaiseen eläneiden satujen kansa, jotka niitä hiukan muistuttavat siinä suhteessa että niissäkin on kysymys laivassa lähesty-

vistä yliluonnollisista olennoista, jotka ennustavat myrskyä ja vahinkoa merimiehille. Kaikissa tapauksissa ne ovat sukua „lentävälle hollantilaiselle" ja koska niitä ei milloinkaan ole mainittu hänen tarinansa yhteydessä eivätkä ne ylimalkaan näytä olevan liioin tunnettujakaan, niin tahdon tässä lyhyesti kertoa mitä niistä olen löytänyt eräästä vanhasta ranskalaisesta kirjasta.

Tuo provencelainen runoilija ja matkustaja Antoine de La Sale, josta jo eräässä edellisessä kirjoituksessa oli kysymys, kertoo samassa „La Salade" nimisessä kirjasessan, missä hän puhuu Sibyllan luolasta, eräästä käynnistään Volcano-saarella sekä siellä olevalla tulivuorella. Kiivettyään vuorelta alas hän näki kumppaneineen laivan, jota oli yksi ainoa ihminen soutamassa, tulevan heitä kohti ja asettuvan heidän laivansa rinnalle. Mies oli mahdottoman iso, paljoa isompi kuin tavalliset ihmiset; hän kertoi olevansa Lipari-saaresta ja sanoi että saaren päällikkö oli hänet lähettänyt. Tämä kummastutti kovin laivan kapteenia, sillä hän oli kaksi vuotta sitten saanut tiedon tuon päällikön kuolemasta; jos hän todellakin vielä oli elossa, niin saisivat ranskalaiset häneltä runsaasti ruokavaroja, sillä hän oli ollut kapteenin ystävä. Sillaikaa kuin kapteeni kirjoitti kirjeen päällikölle, jäi mies istumaan laivankannelle. Hänen päätänsä peitti sakea musta tukka, jossa oli valkoisia hiuksia seassa, ja se riippui olkapäille asti, eikä ollut juuri kammatun näköinen; otsa

oli rypyissä, silmät hyvin pikkuiset, silmänvalkuainen oli ikäänkuin parkittu, kulmakarvat paksut ja sakeat ja niissäkin valkeita karvoja seassa, posket lihavat a ryppyset, nenä leveä, korvat isot ja karvaiset, suu hirveän leveä, parta musta ja valkea sekä lyhyt, paksu ja suun sisään kasvava, kaula hyvin lyhyt, hartiot leveät, kädet isot ja sangen laihat sekä niissä karvaiset sormet, kynnet pitkät ja täynnä likaa. Hän oli puettuna eriskummaiseen karvaiseen pukuun. „Mitä teille sanonkaan? Minusta on niinkuin hänet näkisin joka kerta kun häntä muistelen.“ — Hän nauroi risteille, jotka olivat asetetut rannalle, ja sanoi kerran tehneensä kiusaa vieraille laivoille, jotka luulivat saaren haltijat syypäiksi ja sentähden olivat asettaneet ristejä rannalle. Kun laivuri oli kirjoittanut kirjeensä valmiiksi, poistui mies ja katosi laivoineen yhtäkkiä näkyvistä. Vaan ensimäisellä vahtitunnilla nousi hirveä tuuli, joka oli vähällä särkeä kaikki laivat Lipari-saaren kareille. Aamulla kun ei saaren päälikköä kuulunut, lähetettiin laivan kirjuri häntä noutamaan; hän toi kaikki miehensä mukaan, eikä niitten seassa ollut eilistä miestä, eikä päällikkö myöskään sanonut sellaista koskaan lähettäneensä. Se oli siis sittenkin paha haltia, joka aina menettelee tällä tavalla ristittömien laivojen kanssa. Ja sitten, sanoo La Sale, siellä kerrottiin useampia tuollaisia juttuja, „jotka ovat taikka näkyvät olevan valhetta, jonka tähden pysähdyn tähän ja käännyn takaisin aineeseeni.“

Kyllähän tämä kertomus, kuten sanottu, muistuttaa satuamme ainakin niin paljon että se sietää tulla tässä mainituksi; epäilemättä se kuitenkin on aivan paikallista alkuperää ja ehkä pikemmin yhteydessä paikallis-haltioiden juttujen kanssa.

*

Kaunokirjallisuudelle on lentävä hollantilainen vuosisatamme alusta asti ollut houkuttelevana aiheena. Runoelmissa ja novelleissa, näytelmissä ja romaaneissa hänen haamunsa ilmestyy yhä uudelleen ja, runoilijain mielikuvitus on häntä tietysti koristellut vielä elävämmillä väreillä kuin kansan. Siten tavataan tarina englannin kirjallisuudessa Walter Scottilla (The Pirat), Longfellowilla kahdessa runoelmassa, Marryatilla kertomuksessa The Fantom ship, joka taas on antanut aiheen sekä englantilaiseen että hollantilaiseen näytelmään, joista edellinen, nimeltä „Vanderdecken", Lontoon Lyceum-teatterissa esitettynä, sai ankaran arvostelun aikakauskirjassa The Atheneum 1878. Näytelmäntekijät olivat Willes ja Fitzgerald. Eräs jo aikaisempi näytelmäsovitus v:lta 1827 on tullut tarinan osaksi. Veisi liian kauas tarjoamatta paljonkaan huomattavaa kaikkien niiden piirteiden luetteleminen, mitä mikin kirjailija on lisännyt tarinalähteeseensä; mainittakoon vain että Marryatin kertomuksessa hollantilainen saa pelastuksen poikansa kautta.

Saksassa on runsas kirjallisuus kohonnut kukalle sillä haudalla, jota hollantilainen ei koskaan löydä: Brachvogelin nelinidoksinen romaani, novelleja ja satuja Sternbergiltä, Zedlitziltä, Levin Schückingiltä (joka taitavasti on punonut yhteen lentävän hollantilaisen, vaeltavan juutalaisen ja noita-ampujan tarinat), Hauffilta, Ottolta ja Wolffilta, lyyrillisiä runoelmia Nodnagelilta ja kaiketi muilta vielä tuntemattomammilta runoilijoilta. Mutta tunnetuin ja tuntemista ansaitsevin kaikista tarinan käsittelyistä on Richard Wagnerin oopera „Der fliegende Holländer“, jonka teksti, hänen itsensä kirjoittama kuten tavallista, on sinänsä taideteos. Muutama sana tämän ooperan synnystä — ensimäisen, kuten tunnettu, jossa Wagner julisti uutta evankeliumiaan — lienee tässä yhteydessä paikallaan.

Kun Wagner jätti orkesterinjohtajan-paikkansa Riigassa ja lähti sieltä meritse Ranskaan — „aivan tuntemattomana soittotaiteilijana, mukana nuori rouva, hoikka kukkaro, puolitoista ooperaa ja julma, runsasruokainen newfoundlantilais-koira“ — oli hänellä vaikea ja pitkällinen matka, ja laivan täytyi muun muassa pyrkiä satamaan Norjan (?) rannikolla. Tällä matkalla heräsi hänessä ajatus käyttää lentävän hollantilaisen tarinaa ooperaksi. Hän itse sanoo tästä siinä elämäkerran-katkelmassaan, jonka hän jo 1843 julkaisee „Zeitung für die elegante Welt“ nimisessä lehdessä: „Lentävä hollantilainen, jonka läheiseen tuttavuuteen merellä olin tullut, piti mielikuvitustani

10

edelleen vireillä; lisäksi tutustuin siihen omituiseen käytäntöön, jolla Heine käsittelee tätä tarinaa „Saloninsa“ yhdessä osassa. Erittäinkin tämän merten Ahasveruksen lunastamisen perin draamallinen käsittely, jonka Heine on keksinyt, tarjosi minulle kaikki mitä oli tarpeen käyttääkseni tätä tarinaa oopera-aiheeksi. Tahdon sopia siitä Heinen itsensä kanssa.“ — Tässä hän siis lukee Heinen ansioksi tuon käsityksensä mukaan oivallisen ratkaisun; toisessa elämäkerran painoksessa on tämä paikka muutettu sikäli, että Heinen viitataan lainanneen tämän ratkaisun jostakin hollantilaisesta näytelmästä.

Mikä osa on siis Heinellä katsoen tarinan käsittelyyn „hollantilaisessa näytelmässä“ ja Wagnerin tekstissä?

Omissa elämäkerrallisissa muistiinpanoissaan „Aus den Memoiren des Herrn von Schnabelewopski“ (6:s luku) kertoo Heine seuraavaa matkastaan Hollantiin: „Eräänä yönä näin suuren laivan levitetyin verenkarvaisin purjein kulkevan ohi ikäänkuin suuren mustan jättiläisen tulipunainen vaippa hartioillaan; oliko se lentävä hollantilainen? Amsterdamissa, jonne pian tämän jälkeen saavuin, näin hänet itsensä, tuon kamalan Mynheerin, ilmi-elävänä, näyttämöllä näet. Olettehan kuullut tarinan lentävästä hollantilaisesta?“ Sitten hän kertoo tarinan sisällyksen samalla tavoin kuin ensimäisessä edellä esitetyistä tarinan muodoista mutta yhdellä lisäyksellä: ainoastaan naisen uskollisuus voi pelastaa hollantilaisen ja sitä etsiäkseen

hän saa joka seitsemäs vuosi nousta maihin. Tämän mukaisesti on se kappale sepitetty, jonka Heine sanoo nähneensä näyttämöllä. Hollantilainen tulee maihin, ihastuu nuoreen naiseen, joka taas jo kauan on haaveissaan ihaillut hänen haamuaan, sellaisena kuin hän sen tarinasta tuntee, nainen antaa hänelle lempensä, hän tahtoo riistäytyä pois, jotta ei syöksisi häntä omaan onnettomuuteensa — sillä se on oleva naisen kohtalo, jos hän hetkeksikään horjuu uskollisuudessaan — mutta nainen heittäytyy mereen ja samassa vaipuu hollantilainenkin laivoinensa aaltoihin. [1])

Päätoiminta Wagnerin ooperassa pitää siten kohta kohdalta yhtä sen hollantilaisen kappaleen toiminnan kanssa, jonka Heine sanoo nähneensä Amsterdamissa.

Mutta sittemmin ovat uudemman hollantilaisen näytelmäkirjallisuuden ja Amsterdamin teatterin historian tutkimukset osottaneet ettei moista hollantilaista näytelmää koskaan ole ollut olemassa. Se joka edellisessä mainittiin ja joka on tehty Marryatin mukaan, ei ole missään tekemisissä Heinen mainitseman kanssa. On syytä kysyä mikä on saattanut Heinen laatimaan tämän jutun täysissä tosissaan, jollei siinä ole pikkuistakaan perää. Kaiketi päähänpisto, täytyy vastata, oikku, joka tosin ei olisi

---

[1]) Perin Heinemäinen on tämän tarinan esityksen loppu: „kappaleen moraali on naisille, että heidän tulee varoa menemästä naimisiin kenellekään lentävälle hollantilaiselle, ja me miehet näemme tästä näytelmästä, kuinka me vaimojen kautta onnellisimmassa tapauksessa joudumme hukuksiin".

juolahtanut kenenkään muun mieleen. Ja seikka, joka kenties voi olla apuna asian selittämiseen, on se, että Heine mainitsee kappaleen näyttelemisen ainoastaan saadakseen siten esiin mieluisan seikkailun, joka hänelle kaiketi on tapahtunut samassa teatterissa — on arveltu, että hänen kertomuksensa mahdollisesti on alkuisin eräästä yllämainitun englantilaisen kappaleen näytännöstä v. 1827 — ja joka on pääasiana hänen ajatusjuoksussaan. Merellä johtui legenda hänen mieleensä, mielikuvituksessaan hän puki sen draamalliseen muotoon, saaden mahdollisesti vaikutusta tuosta muutoin aivan erilaisesta englantilaisesta kappaleesta ja sitten, kirjottaessaan jälkimaailmalle iloksi ylentäväisen teatteriseikkailunsa, tuskin enää muisti moneksi koko teatterinäytäntöä — missä hänen silmänsä, kuten hän itse kertoo, enimmäkseen tähtäilivät galleriaan päin — sekä muodosti senvuoksi kaikessa kiireessä tarinan sellaiseksi kuin se hänen mielestään oli oleva draamallisessa muodossa. Wagner oli siis menetellyt oikein elämäkertansa toisessa painoksessa pysyttäessään sanat „*die von Heine erfundene.*“

Jos Wagner siten Heineltä on perinyt aatteen lentävään hollantilaiseensa, niin täytyy sanoa että hän on hoitanut perinnön hyvin. Yhtä syvästi runollinen ja liikuttava kirjallisessa kuin musikaalisessa katsannossa on hänen tarinan käsittelynsä. Tarvitsee vain kuulla hollantilaisen kertomus ensi näytöksessä kovasta kohtalostaan tai Sentan ballaadi

hänestä toisessa, nähdäkseen kuinka tarina Wagnerin käsissä on saanut korkeimman taiteellisen kirkastuksensa.

Wagner kirjoitti ooperansa Meudonissa Pariisin läheisyydessä. Hän toivoi saavansa sen esitetyksi tässä kaupungissa ja ilmaisi siinä tarkoituksessa valmistavan luonnoksen siitä suuren ooperan johtajalle Pilletille. Johtaja pani aluksi teoksen paperikasaan, mutta jonkun aikaa myöhemmin oli ohjelmassa „Le vaisseau fantôme ou le maudit des mers“, kaksinäytöksinen oopera, tekstin kirjoittaneet Revoil ja Foucher, musiikin säveltänyt Dietsch. Molemmat librettonsepittäjät olivat poimiskelleet tekstinsä Scottin ja Marryatin kirjoista, mutta käyttäneet kuitenkin runsaasti, joskaan ei liioin arvostelukykyisesti, hyväkseen Wagnerin luonnosta, jonka tirehtöri hienotuntoisesti kyllä oli antanut heidän käytettäväkseen. Teos vihellettiin näyttämöltä ulos; eräässä sanomalehdessä sanottiin että se oli „enemmän kaksinäytöksinen myrsky kuin oopera.“ Mutta kun Wagner pani vastalauseen ooperanjohtajan kursailemattomuutta vastaan hänen tekstinsä käyttämisessä, sai hän ensiksi haukkumisia silmät korvat täyteen ja sitten sadan francin juomarahan, joka hänen epätoivoisessa asemassaan oli pakko ottaa vastaan.

*

Uudemmassa ruotsalaisessa kirjallisuudessa on tarinaa käsitellyt Ekbohm ja Rydberg sepittäen kum-

pikin siitä runoelmansa. Ekbohrnin runoelma on varsin kaunis ja elävä, se kuvaa kuinka merimiehet kohtaavat hollantilaisen ja kuinka aavelaiva hurjalla vauhdilla kulkee läpi tyrskyjen ja karien mustin purjein ja irvistävä luuranko kokassa — siis sama toisinto kuin ylläkerrotussa vanhassa käsikirjoituksessa. — Viktor Rydbergin vertauskuvallisessa korkeanrunollisessa runoelmassa, joka ainakin paikoitellen sisältää mitä uusin ruotsalainen lyriikka on luonut kauniinta — esim. kuvauksen Feniks-linnun maasta — on muutamia piirteitä, jotka eriävät tarinan perinnäisistä muodoista. Esim. että laiva saa laskea maihin „yhtenä yönä joka sadas vuosi“, mutta ennen kaikkea kapteenin kuva, jonka Rydberg on tehnyt hieman omituiseksi: hän on lempeämielinen — („lempeä on hänen silmänsä katse ja ystävällinen on hymy hänen huulillaan“ — „hukkuvaa hän tervehtii iloisesti ja nyökyttää sydämellistä lohdutusta“) ja käheä-ääninen („kautta myrskyn ja pimeän hän huutaa särkyneellä äänellä“) vanha juoppo („hänen nenänsä hohtaa tulikivensinervältä Kapin rypäleistä“), jolle ainoastaan hajallaan häilyvät valkeat hapset antavat fantastisen piirteen. Onko lentävän hollantilaisen olento kuvattu sellaiseksi missään toisinnossa, en saata sanoa, mutta suurena, jylseänä ja rumana miehenä hän kyllä esiintyy. Muutoin hän erästen toisintojen mukaan voi muuttaa muotoaan miksi tahtoo. — Rydberg antaa runoelmassaan myöskin Ahasveruksen esiintyä, johon johtuminen tuntuu

hyvin läheiseltä. Kuten olen yllä viitannut, ei ole ollenkaan mahdotonta että lentävän hollantilaisen tarina on muodostunut vaeltavan juutalaisen tarinan vaikutuksesta — tuon omituisen tarinan, jonka päähenkilö „Jerusalemin suutari“ pohjaltaan ei ole kukaan muu kuin Vapahtajan rakkain opetuslapsi Johannes. Mutta kehityksensä yksityiskohdissa ovat molemmat tarinat kuitenkin aivan erilaiset.

VI.

François Villon.





Eräässä pikkuisessa Pariisin puistossa, vasemmalla Seinenrannalla, jossa yksinkertaisen kaupunginosan lapset leikittelevät hiekassa ja jonne matkailija harvoin tulee johtaneeksi kulkuaan — sen nimi on Square Monge — on nuoren laulajan soma pronssinen kuvapatsas. Hänen asentonsa on miettiväinen, hän on juuri lakannut laulamasta ja kitara, jota hän pitää toisessa kädessään, on liukunut hänen jalkojensa juurelle. Ryhti samoin kuin kasvot ilmaisee jäntevyyttä ja neroa, mutta myöskin hiukan surumielisyyttä. Puku on keskiajan ylioppilaan, pitkät hiukset valuvat kasvoille, toinen käsi pitelee viitan poimuja. Ken on tämä nuorukainen, jonka kuvan taiteilija niin miellyttävästi on pronssiin kiinnittänyt? Se on François Villon, vastaa meille matkailijakirjamme, — siis yksi Ranskan suurimpia lyyrikkoja, ehkä suurin kaikista, ainakin se, joka vapautti Ranskan lyriikan sovinnaisuuden kahleista ja puhalsi siihen

elämän henkeä. Ja uudistuneella mielenkiinnolla tarkastamme tuota solakkaa miestä. Onneksi ei kukaan ole meille ilmoittamassa, että kuva on sula fantasiakuva, että Villonin ulkonäöstä ei tiedetä mitään — ja kummahan olisikin, jos siinä seurassa, missä tämä rappiolle joutunut ylioppilas, tämä varas ja hirsipuun töin tuskin välttänyt maantierosvo liikkui, olisi löytynyt piirtäjiä taikka kaivertajia, valmiita ikuistuttamaan toveriensa ulkomuotoa; eivätkä „pahantekijäin valokuvat" siihen aikaan vielä olleet keksittyjä, yhtä vähän kuin muutkaan valokuvat. Mutta tuntemattakin millaiset tämän omituisen miehen kasvojen piirteet olivat, ovat hänen elämänsä merkilliset vaiheet omiansa mieltämme kiinittämään yhtä paljon kuin hänen runonsa meitä hurmaavat.

François Villon syntyi luultavasti vuonna 1430 tahi 1431 Pariisissa, joka silloin oli englantilaisten hallussa. Kuka hänen isänsä oli ja mitä hän toimitti, siitä meillä ei ole aavistustakaan. Hänen nimekseen on otaksuttu de Montcorbier taikka des Loges, mutta yhtähyvin voi arvella että Villon käyttäessään näitä nimiä oli ne itse keksinyt. Kaikissa tapauksissa hänen vanhempansa olivat alhaista säätyä. Isä kuoli nähtävästi aikaiseen, mutta äiti eli vielä 1441. Sen näemme eräästä liikuttavan kauniista ballaadista, „jonka Villon sepitti äitinsä pyynnöstä rukoukseksi pyhälle neitsyelle". Tämä bal-

laadi on yksi niitä lahjoja, joita Villon jakaa mainittuna vuonna kirjoitetussa „suuressa testamentissaan“. Hän sanoo siinä: „samaten annan tämän rukoukseni äitiparalleni, joka minun tähteni on nähnyt katkeraa huolta, kuten Jumala tietää, ja monta surua, jotta hän sillä saisi tervehtiä hallitsijatartamme; ei ole minulla muuta linnaa, jonka suojaan voisin vetäytyä kun ilkeä tuska rupeaa minua ahdistamaan, eikä myöskään äidilläni, tuolla köyhällä nais-paralla!“ Ballaadi on, kuten sanottu, erittäin hieno ja todistaa kuinka hellästi poika on saattanut tunkea äitinsä tunteisiin. Tässä pari värsyä suorasanaisessa käännöksessä:

Oi taivaan neitsyt, maan vallitsijatar, kadotuksen kuilujen kuningatar, ota vastaan minut, nöyrä uskovainen kristitty, jotta tulisin luetuksi valittujesi joukkoon, vaikka minulla ei koskaan ole ollut mitään ansiota. Sinun hyvyytesi lahjat, hallitsijattareni, ovat paljon suuremmat kuin minun syntisyyteni, ilman niitä ei yksikään sielu voi ansaita taivaan autuutta. — Siinä uskossa tahdon elää ja kuolla . . . . .

Minä olen köyhä ja vanha vaimo raukka, en mitään tiedä enkä koskaan ole kirjaintakaan lukenut. Minä näen seurakuntani kirkossa maalatun paratiisin, jossa on harppuja ja huiluja, ja toisella seinällä helvetin, jossa tuomittuja kattiloissa keitetään: toinen minua pelottaa, toinen minulle antaa iloa ja riemua. Korkea Jumalatar, anna minun tulla osalliseksi siitä ilosta, johon kaikkien syntisten tulee turvautua täynnä uskoa, hartaasti ja vilpittömästi. — Siinä uskossa tahdon elää ja kuolla.

Ylhäinen neitsyt ja ruhtinatar, sinä kannoit kerran Jeesuksen, jonka vallalla ei ole loppua eikä äärtä. Kaikkivaltias, pukeutuen meidän heikkouteemme, jätti taivaan, tuli meidän avuk-

semme ja tarjosi kuolemalle rakkaan nuoruutensa. Sellainen on meidän Herramme, sellaiseksi hänet tunnustan. — Siinä uskossa tahdon elää ja kuolla.

Myös muutenkin on Villon runoissaan muistatanut äitiään, puhuen hänestä säälillä ja ikäänkuin katuen kaikkea hänelle tuottamaansa surua.

Varhain hän joutui vanhempainsa kodista pois. Jo kymmenvuotiaana otti hänet luoksensa eräs vaatimaton kappalainen Saint Benoît de Bétournén kirkossa, nimeltä Guillaume de Villon (liikanimen hän oli ottanut syntymäkylästään), joka oli köyhä mutta kunnon mies ja omisti jonkinmoisen sivistyksen; hän oli suorittanut juridillisen tutkinnon ja ollut opettajana eräässä Pariisin oikeuskoulussa. Tämä mies ei ainoastaan antanut pojalle nimeänsä, vaan huomattuaan hänessä hyviä luonnonlahjoja, myöskin koulu- ja yliopistokasvatuksen. Jonkun tutkinnon nuori Villon lieneekin yliopistossa suorittatanut, sillä v. 1452 on hänellä arvonimi „maître-ès-arts“ ja myöhemmin „licencié“, mutta saatamme olla melkein varmat siitä, ettei hän liiaksi rasittanut itseään tieteellisillä opinnoilla. Siihen aikaan olivat tutkinnot helpommat kuin nyt, ja tutkijoiden suosion voi pienillä rahalahjoilla saavuttaa yhtä hyvin ja ehkä paremminkin kuin tunnollisella lukemisella.

Mutta toinen puoli ylioppilaselämää viehätti Villonia sitä enemmän. Ja että tämä puoli, vapaa toverielämä ja kaikenlaiset seikkailut, tähän aikaan kukoisti paljoa kauniimmin kuin tieteellinen harras-

tus, siitä sen ajan asiakirjat antavat meille kouraantuntuntuvia todisteita. Ne näyttävät että yliopisto oli täydellinen skandaalipesä, ja etenkin juuri niinä vuosina, jolloin Villon siinä harjoitti maisteriluku-jaan, sen nuoriso pani toimeen miltei uskomattomia kepposia. Erityisesti mainitaan niistä yksi, joka pitemmän aikaa kauhistutti Pariisin asukkaita. Eräällä torilla, oikealla puolen siltoja, oli jonkinmoiseksi merkiksi komean ja tunnetun rakennuksen eteen aikoja sitten pystytetty tavattoman iso veistoksilla koristettu kivi, joka oli tunnettu koko kaupungissa erityisellä nimellä, Pet-au-Diable. Tämän kiven kuljettivat ylioppilaat kerran omaan kaupunginosaansa, vasemmalle puolen siltoja, ja asettivat sen koulujensa takana olevan pienen vuoren kukkulalle. Oikeusvalta tarttui asiaan ja kuljetutti kiven todistuskappaleena Palais de Justice'en, mutta sieltäkin ylioppilaat ryöstivät sen ja veivät takaisin vuorelle. Eikä siinä kyllä, toinen kivi, jonka tuon yllämainitun talon omistajatar oli asetuttanut ryöstetyn sijaan, vietiin myöskin paikaltaan ja pystytettiin toiselle Quartier Latinissa olevalle vuorelle — nykyisen Panthéonin sijalle. Molemmista kivistä tekivät ylioppilaat jonkinmoisia vapautensa varjeluskuvia. Joka yö he tanssivat niiden ympäri huilujen ja muiden soittokoneiden säestäessä, he pakottivat ohikulkevia niitä tervehtimään ja kuninkaallisia virkamiehiä niiden kautta vannomaan että kivet pidettäisiin pyhinä.

Siitä rohkaistuina, ettei oikeusvallan onnistunut saada syytettyjä tuomituiksi, jatkoivat ylioppilaat hurjia kujeitaan. Tähän aikaan, niinkuin vielä kauan myöhemminkin, oli kylteillä sangen tärkeä merkitys kaupungin topografiassa. Niillä ei ainoastaan merkitty kauppapuoteja ja ravintolia, vaan myöskin katuja ja yksityisten taloja. Eivätkä ne suinkaan olleet niin kuivia ja mielikuvitusta vailla kuin tätä nykyä. Ne olivat tavallisesti hyvin isoja sekä koristettuja maalauksilla, joilla oli jos jonkinmoinen vertauskuvallinen sisällys, ja mies se, joka keksi kummallisimman ja silmiinpistävimmän maalauksen. Muutamat näistä kylteistä olivat tulleet maankuuluiksi, niitä kopioitiin ja käytettiin muissakin kaupungeissa. Sellainen oli esimerkiksi „Kehräävä emäsika", Truie-qui-file, eräs „halleissa" löytyvä kyltti, jonka sanottiin alkuperäisesti kuvanneen maan viljavuutta, mutta jonka toiset väittävät viitanneen erääseen surkeaan tapaukseen: muuan ilvehtiä oli Pariisissa näyttänyt opetettua sikaa, joka todellakin osasi kehrätä, ja sen johdosta, kun tuollaista muka ei saattanut tapahtua ilman paholaisen apua, tullut elävänä poltetuksi. — Tällaisia kylttejä vastaan ylioppilaat toimeenpanivat todellisia hävitysretkiä, irroittivat ne paikoiltaan ja veivät ne minkä mihinkin. Tietysti nämät retket eivät voineet tapahtua kaikessa hiljaisuudessa — eräällä retkellä taittoi muuan ylioppilas niskansa — ja sen tähden Pariisin asukkaat, yhtyen kylttien omistajien valituksiin, pyysivät lo-

pullisesti päästä vapaiksi tällaisista ilveilyistä. Etupäässä olivat Quartier Latinin teurastajat vihoissaan, sillä heidän kylttinsä, tavallisesti suuria tuoreita lihapalasia, usein kokonaisia eläimiä, eivät koskaan tahtoneet kauan pysyä paikoillaan! Nyt oikeusvalta päätti ryhtyä vakaviin toimiin. Kokonainen retkikunta varustettiin ja aseet kädessä valloitettiin molemmat „vapauden" kivet, varastetut kyltit ja lihat löydettiin ja neljäkymmentä ylioppilasta vangittiin. Mutta tämä, että maallinen oikeusvalta sekaantui yliopiston asioihin, ei ollenkaan miellyttänyt sen jäseniä, — sillä yliopistohan oli täydellisesti kirkollisen vallan alainen — ja vielä samana päivänä iltapuolella läksi yliopiston rehtori, kahdeksansadan ylioppilaan saattamana, juhlallisessa kulussa pormestarin asuntoon vaatimaan ylioppilasten vapauttamista. Se myönnettiinkin, mutta paluumatkalla nousi kahakka ylioppilasten ja heidän vainoojiensa välillä, jossa yksi ylioppilas tapettiin ja moni tuli haavoitetuksi. Oikeusjuttu nostettiin ja yliopisto sai hyvityksen, mutta kivien ja kylttien ryöstäjät joutuivat lain tutkinnon alaisiksi.

Mitenkä asia loppui, siitä ei ole tietoa eikä se meitä suuresti huvittaisikaan. Olen ainoastaan kertonut yllämainitut tapahtumat niin laveasti sentähden, että Villonillamme niissä epäilemättä oli osansa. Itse hän on meille myöhemmin kertonut että hänen nuoruutensa oli „hurja" ja itse hän on maininnut kirjoittaneensa romaanin, joka kantoi tuon kuulun

11

ison kiven nimen, Pet-au-Diable, mutta joka valitettavasti on kadonnut. Nähtävästi hän oli siinä ottanut kuvataksensa kaikki nuo äsken kerrotut metelit, joista hän tietysti ei ollut voinut pysyä kaukana. Kun niitten johdosta yliopisto v. 1453 suljettiin yhdeksäksi kuukaudeksi, kadotti Villon ainoan toimeentulokeinonsa, joka oli ollut tuntien antaminen, ja heittäytyi yhä hurjemmin sen elämän helmaan, jota hän jo aikaisemminkin jokseenkin runsaassa määrin näyttää päässeen kokemaan.

On nimittäin olemassa eräs runoelma, luultavasti jonkun Villonin toverin kirjoittama, jossa esitetään miten sankarimme ja hänen kumppaninsa elivät Pariisissa ja joka, kuten todenmukaisuudella on näytetty, koskee oloja noin vuosien 1449 ja 1453 välillä, siis aikaa vähää ennen yllämainittujen pahantekojen tapahtumista. Tällä runoelmalla taikka oikeimmin runoelmasarjalla on nimenä Les Repues franches, „maksamattomat ateriat“, ja siinä on osa, joka välittömästi koskee Villonia, kertoen nimittäin, miten hän sukkelin keinoin hankki tovereilleen paistia, leipää, viiniä ja muuta ravintoa, kun kukkarot olivat tyhjimmillään eikä keinoja tiedossa mitenkä saada juhla-ateria toimeen. „Olkaa huoletta“, sanoi Villon, „ja avatkaa liivinne höllemmiksi, sillä syötävää ja juotavaa tulee olemaan runsaasti!“ Jätettyään kumppaninsa toiselle puolen siltaa, „ikäänkuin täynnä surumielisyyttä“, meni hän kauppiaan luo, osti korillisen kaloja, „sillä hän oli varmempi

ostamaan kuin maksamaan", ja pyysi kauppiaan pojan kantamaan ne perästään. Kun tultiin Notre-Dame kirkon edustalle, meni hän kirkkoon ja sanoi papille että hänen veljenpojallaan oli palava halu tunnustaa syntejään, ja kun pappi lupasi toimittaa asian heti paikalla, otti hän korin pojalta, neuvoi häntä menemään papin luo, joka hänelle muka maksaisi rahat, ja rupesi itse pötkimään tiehensä korineen ja kaloineen. Leipää, viiniä ja paistia hän hankki samanlaisilla kepposilla. Viininvarkaudesta hän itse on myöhemmin kertonut, niin että ainakin sen suhteen ei voi olla mitään epäilyä — ja miksikä muut jutut eivät voisi olla yhtä todenperäiset.

Huolimatta tästä käytöksestä, joka tietysti ei liioin mahtanut olla papillisen kasvatusisän mieleen, Guillaume Villon kuitenkin piti ottopoikaansa luonaan sillaikaa kun yliopisto oli suljettuna. Mutta silloin tapahtui äkkiarvaamaton seikkailu, joka pakotti eroon. Eräänä iltana — se oli 5 päivänä kesäkuuta 1455 — kun François kahden tuttavansa kanssa, joista toinen oli Isabeau niminen nainen, toinen pappi, istui asuntonsa edustalla, kirkon ison kellotaulun alla, nauttien illan raitista, viileätä ilmaa ja rauhallisesti keskustellen seurustelijainsa kanssa, saapui paikalle kaksi nuorta miestä, joista toinen, eräs pappi nimeltä Philippe Chermoye, — luultavasti joku Villonin kilpailija rakkaudenasioissa — heti nähtyänsä Villonin huusi hänelle; „no jumal'-auta, olenpa teidät vihdoin tavannut!" Villon, sa-

noo oikeudessa pidetty pöytäkirja, nousi ylös antaaksensa vieraalle istumapaikkaa ja kysyi minkätähden hän oli niin vihainen. Mutta tämä veti miekkansa ja iski Villonia kasvoihin, niin että veri rupesi vuotamaan. Kun Villon asettui puolustukseen ja antoi Chermoyelle vaarattoman iskun kupeeseen, otti Chermoyen toveri häneltä tikarin pois, ja molemmat rupesivat ajamaan häntä takaa. Silloin Villon heitti vihamiestänsä kivellä, joka hänellä „sattui olemaan“ kädessä, ja katsomatta enää taaksensa hän riensi parturin luo sidottamaan haavaansa. Sillaikaa Chermoye, pahasti haavoitettuna, jäi taistelukentälle makaamaan, kunnes hänet vietiin vankilaan ja sieltä sairaalaan, jossa seuraavana päivänä heitti henkensä.

Villon tuomittiin kuolemaan. Odottaen Chatelet vankilassa kohtalonsa täytäntöä, hän jo mielikuvituksessaan näki itsensä nostetuksi hirsipuuhun Montfauconin vuorelle, missä hirtettyjen ruumiit tavallisesti pitkäksi aikaa jätettiin riippumaan tuulien heiluteltavina, ja silloin hän, omassa ja toveriensa nimessä, kirjoitti runon, joka pöyristävällä elävyydellä lukijan silmiin loihtii tuon kamalan näytelmän, kuuluisan „hirtettyjen ballaadin“. Toivottavasti suomalainenkin käännös voi antaa käsitystä sen syvästä runollisuudesta.

Epitafi-ballaadi,

jonka Villon sepitti itselleen ja tovereilleen tuomittuna hirtettäväksi heidän kerallaan.

Oi ihmisveli, ken käyt elon teitä,
sydämes meille säälin suokohon;
kuin kurjia sa armahtanet meitä,
niin luona Luojan palkkas olkohon!
Näin viisin, kuusin kurjaa ripuss' on:
jo lihamme, mi himoiss' ennen eli,
pois meistä, luista, lahoi, lohkieli,
tomuksi mureni jo mullan rakoon.
Vaan viheljäisiä äl' ilku veli! —
Oi, Luoja laupias meit' armahtakoon!

Ken liet, oi kuullos ääntä veljeis kurjain,
vaikk' oikean me saimme tuomion.
Sa tiedät, teille viettelysten nurjain
kyll' usein eksyy mieli inehmon.
Sa Neitseen Poikaan, veli viaton,
oi vetoo, huomastaan meit' ettei heitä,
pois kääntyin, kovan kuolon kärsineitä,
vaan tuskast' ainaisesta auttaa pakoon.
Ei koske enää ihmiskosto meitä. —
Oi, Luoja laupias meit' armahtakoon!

Valellut valjuiksi on luumme sade
ja tummentanut tuli auringon;
harakka, korppi silmän kaivoi kade,
ja tukka, ripset tuulen teillä on.
Ain' ees-taas, viu-vau, tyynt' ei tuokion,
vain kiikkuin, liikkuin ees-taas ilmain pihaa;
kaikk' ilman linnut nokkii luuta, lihaa:
niin taajaan siroitu ei siemen vakoon,

niin sormustint' ei neula virkku vihaa. —
Oi, Luoja laupias meit' armahtakoon!

Omistus.

Oi prinssi Jeesus, kaitse, kaikkivalta,
vapahda kadotuksen kauhuin alta,
meit' ällös jättäkö sen saaliin-jakoon!
Täss' ihminen, sa mieles ilkku malta! —
Oi, Luoja laupias meit' armahtakoon!

Ennustus kumminkin oli liian varhainen. Valitettuaan tuomiosta Villon sai armon, mutta sillä ehdolla, että hän jättäisi Ranskan kuningaskunnan. Täynnä iloa henkensä säilyttämisestä Villon ei liioin ajatellut tulevaisuutta. Kaksi ballaadia, jotka hän armoituksensa johdosta kirjoitti, osottavat että hän oli sangen hyvällä tuulella: toinen niistä on omistettu oikeudelle — siinä hän pyytää kolmen päivän lomaa voidaksensa jättää jäähyväiset ystävilleen, sillä muuten hänellä ei lähtiessään olisi penniäkään kukkarossa — toinen taas vanginvartijalle, jolle hän huvittavalla tavalla selittää miten hän oli ollut viisas valittaessaan kuolemantuomiosta.

Maanpakolaisuuden rangaistuksella ei kumminkaan tähän aikaan ollut sama merkitys kuin myöhemmin. Käytännöllisistä syistä — sillä ei ollut varoja saattaa rangaistuja valtakunnan rajalle. Heidät vietiin yksinkertaisesti ulos Pariisin porteista ja jätettiin sinne nauttimaan vapauttaan, ilman että kukaan otti valvoakseen jatkoivatko he todellakin matkaansa maan rajojen ulkopuolelle. Sitä tietysti Villonin asemassa

olevat henkilöt harvoin tekivät — eikä hänkään ollut poikkeuksena muista.

Alussa hän näkyy kuljeksineen Pariisin ympäristössä ja saneen sieltä täältä syödäkseen ja juodakseen. „Isossa testamentissaan" hän kiittää erästä parturia Pariisin läheisessä pikkukaupungissa siitä, että tämä oli kodissaan häntä ravinnut viikkokauden päivät „lihavilla porsailla". Hän mainitsee että ne syötiin „Pourras'in abbedissan" läsnäollessa — epäilemättä joku liikanimi, arvelee lukija, sillä kukahan se abbedissa olisikaan mahtanut olla, joka seurusteli murhasta tuomitun maankulkijan kanssa! Mutta oikea abbedissa se kuitenkin oli — Port-Royalin nunnaluostarista Pariisin ulkopuolella, nimeltään Huguette du Hamel ja jokseenkin tunnettu ajan häväistyskronikassa. Tuo juhliminen Villonin ja Bourg-la-Reinen parturin seurassa ei ollut abbedissan pyhässä elämässä ainoa poikkeus, johon hän teki itsensä syypääksi: kun hän kymmenen vuotta myöhemmin joutui kanteeseen epäarvokkaasta käytöksestä ja pantiin viralta pois, mainitsi syyttäjä muun muassa että „hän kulki juhlissa ja pidoissa ja naamiohuveissa keikarien kanssa ja viipyi usein niissä koko yökaudet, niin että sotilaat sepittivät hänestä ballaadin, jonka johdosta hän ruoskitti yhden kuoliaaksi, mikä juttu ei vielä ole oikeudessa päättynyt." — Muuten koko tämä juttu ehkä tarkoittaa että Villon yksinkertaisesti omin luvin kestitsi itseään ja abbedissaa parturin

„lihavilla porsailla“, käyttäen niiden suhteen vanhoja keinojaan.

Tämä hauskanpuolinen pyhimys näkyy kuitenkin Villonille olleen ainoastaan ohimenevä tuttavuus, sillä kohta näemme hänen joutuneen todellakin huonoon seuraan. Useimmissa Ranskan maakunnissa teki siihen aikaan tuhoja eräs pahantekijäin liitto, „les Coquillarts“, johon sanotaan kuuluneen noin tuhat henkeä, jolla oli omat järjestysmuotonsa ja oma kielensä ja josta suurehko osa tietysti liikkui Pariisin läheisyydessä. Siihen Villon liittyi — tuollainen elämä oli hänen mieleensä, hänhän oli siihen jo tarpeeksi valmistunut, ja rosvot puolestaan eivät toivoneet parempaa kuin saada niin kokeneen miehen seuraansa. Vaikkei hän tällä kertaa viipynytkään heidän parvessaan enemmän kuin muutamia kuukausia, niin hän kuitenkin oppi heidän „jargon“-kielensä niin hyvin, että hän sillä kirjoitti seitsemän ballaadia, joita jälkimaailman vasta äskettäin on onnistunut tulkita. Niissä hän puhuu kahdesta toveristaan, ja kun näitten elämäkerta on jokseenkin tunnettu — oikeus- ja vankila-arkistojen avulla — niin siitä sopii päättää millaiseksi Villonin oma elämä oli muodostunut. Toinen heistä, Regnier de Montigny, oli arvokkaan ja hyvävaraisen perheen lapsi, — jonka tähden Villon häntä sanookin „jaloksi mieheksi“, noble homme, — mutta joutui varhain tekemisiin oikeuden kanssa, hän kun nimittäin oli pahasti lyönyt kahta poliisia. Tästä hänet

tuomittiin „maanpakolaisuuteen“; seuraus oli tavallinen, hänestä tuli ensin maankuljeksija ja sitten rosvo, hän oli epäluulonalainen murhasta ja todistettu syylliseksi useampaan kirkonvarkauteen, hänet tuomittiin kuolemaan, hän sai ensin armoa perheensä tähden, mutta hirtettiin lopuksi kuitenkin. Toinen taas, Colin de Cayeux, mahdollisesti Villonin lapsuudenystävä, sanotaan eräässä asiakirjassa „pahantekijäsi, murtovarkaaksi, ryöväriksi, pyhänryöstäjäksi, sanalla sanoen parantumattomaksi olennoksi“ ja myöskin hänen elämänsä päättyi hirsipuussa. Tällaiset olivat siis ne „jalot miehet“, joitten kanssa Villon piti seuraa ja joille hän kanteleensa kieliä viritti.

Mutta Villonilla oli onneksi muitakin ystäviä, sellaisia, jotka vielä toivoivat saavansa tämän tavattoman neron elämän kääntymään uudelle uralle. Huoli ja pelko povessaan he seurasivat Pariisista Villonin teitä, joista huhu tiesi yhtä ja toista kertoa, ja ponnistivat voimiaan toimittaaksensa hänelle armahduksen. Se onnistuikin heille: kahdeksan kuukauden poissaolon jälkeen François jälleen sai ilmestyä Pariisiin. Mutta toiveet parantumisesta näyttäytyivät turhiksi. Liian vahvasti runoilija oli takertunut rikoksen pauloihin voidakseen niistä enää irtautua.

Kymmenen kuukautta hän viipyy Pariisissa. Niiden kuluttua — joulunaikaan 1456 — hän yhtäkkiä lähtee sieltä Angersiin jättäen ystävilleen runoelman, jossa oli neljäkymmentä kahdeksansäkeistä

värsyä ja jossa hän sanoo heille hyvästinsä. Luokaamme lyhyt silmäys tähän runoelmaan, sillä se on Villonin *Petit Testament*, toinen hänen kahdesta isosta sepityksestään, ennenkuin jatkamme kertomusta hänen kirjavista elämänvaiheistaan.

*

„Testamentin“ nimen on runoelma saanut siitä, että Villon lähtiessään jakaa lahjoja kaikille tuttavilleen. Nämät lahjat ovat satiirista laatua — milloin hän on lahjoittavinaan ritarin haarniskat ja kypärät, milloin hän laskee leikkiä kyltinnimillä, muistuttaen toverejaan niistä hauskoista ajoista, jolloin nuo hurjat kylttiretket tapahtuivat, milloin hän taas eri lahjoillaan kuvaa toveriensa eri luonteita ja toimia. Heitä on koko joukko ja heidän luettelemisensa ei voi olla tuntumatta hiukan yksitoikkoiselta, etenkin kun ei tahdo päästä oikein hyvästi selville alituisista viittauksista paikallisiin oloihin, lauseparsiin, j. n. e. On luultu koko tämän testamentinteon tarkoittavan satiiria ritarielämästä, joka tähän aikaan juuri oli joutunut aivan rappiolle ja josta ajan kirjallisuudessa usein tehdään pilkkaa. En puolestani usko että Villon siihen tähtäsi. Kaiketi hän vain tahtoi ivallisesti esittää itsensä ja toverinsa kaikessa heidän köyhyydessään ja kurjuudessaan mahtavina, varakkaina pohattoina — hiukan samaan tapaan kuin Bellman kolmesataa vuotta myöhemmin kuvaa

juomaveljensä „kommendööreiksi“ ja „ritareiksi“. Kaikissa tapauksissa se on kirjava maailma, joka tässä „pienessä testamentissa“ avautuu katsojalle: köyhiä aatelispoikia, ylioppilaita, näyttelijöitä, kaikellaisia maankiertäjiä ja seikkailijoita, koko sen ajan Pariisin „bohême“, sanalla sanoen. Suuri osa Villonin mainitsemia nimiä on saatu sopimaan vastaaviin henkilöihin — yksi niitä puolia Villon-tutkimusta, joissa on kysytty enimmän vaivaa ja terävyyttä.

Mutta tähän ei rajoitu „pienen testamentin“ sisällys. Alussa Villon kertoo meille syyn minkätähden hän jättää pääkaupungin: se, jota hän on lempinyt, on ollut hänelle kova ja tuottanut hänelle petoksensa kautta kuoleman tuskia; ei ole muuta keinoa tarjona kuin paeta kauas hänen katsettaan, joka on runoilijan niin onnettomasti vanginnut. Ja lopussa on osa, jossa Villon aikansa mallin mukaan sekoittaa runoonsa uninäkyjä, allegorisia henkilöjä ja filosofisia mietelmiä — luultavasti ivallisessa tarkoituksessa, tehdäksensä pilkkaa tuosta ikävästä, viisastelevasta ja keinotekoisesta runoudesta, josta silloin niin paljon pidettiin.

„Petit Testament“ on siis epätasainen, katkonainen runoelma, kirjoitettu paperille sellaisenaan kuin se tekijänsä inspiratsionista välittömästi läksi ja paikoittain hyvinkin vaikeasti ymmärrettävä. Mutta jo alussa vilahtaa esiin aivan personallinen tunnelma ja koko teos on omiaan näyttämään kuinka suuresti Villonin

runous kuitenkin erosi entisistä lyriikan laaduista ja mitä uutta hän oli siihen tuova. Ei tarvitse lukea muuta kuin kaksi loppusäettä nähdäkseen että tässä jo ennustautui uudenaikaisen lyriikan luoja, omien tunteidensa ja tunnelmiensa vapaa, välitön laulaja: „Koska aivoni olivat rauhassa ja ymmärykseni selvä — nimittäin herättyänsä unesta — oli minulla aikomus lopettaa tehtäväni, mutta musteeni oli jäätynyt ja kynttiläni sammunut, enkä voinut enää tulta löytää: niin kääriydyin nuttuihini ja nukuin uudestaan, ja siihen koko kirjoitukseni loppui . . . Tämän on tehnyt tuo kuulu Villon, jolla ei ole viikunaa eikä taatelia syötävänä, joka on kuiva ja musta kuin uuninluuta, jolla ei ole jäljellä muuta kuin pari kuparirahaa, ja nekin ovat pian menneet."

Nämät rivit kuvaavat Villonin olentoa paremmin kuin sivunpituiset selitykset.

*

Siis hän oli oman ilmoituksensa mukaan lähtenyt Pariisista välttääksensä kuolemaa onnettoman rakkauden tähden. Mutta tuo tiedonanto tuntuu jo edeltäpäin liian romantilliselta voidakseen noin muitta mutkitta saavuttaa meidän luottamuksemme. Ja totta on että syy lähtöön olikin aivan toisellaista ja paljoa proosallisempaa laatua: Villon oli tehnyt varkauden ja pakeni oikeuden kättä.

Pari päivää ennen lähtöään hän oli muutamien toverien kanssa murtautunut „College de Navarren"

— erään tunnetun yliopistollisen oppilaitoksen — huoneihin ja ryöstänyt huolellisesti lukitusta kirstusta 500 kulta-écu'tä (écu noin 3 francia). Tovereista mainitaan etupäässä Colin de Cayeux, josta jo ylempänä oli puhe, eräs Dom Nicolas niminen munkki, muudan „erittäin taitava murtovaras", nimeltään „Pikku-Jussi", Petit-Jehan, sekä Villonin vanha toveri, tuon hukkuneen Pet-au-Diable romaanin puhtaaksi kirjoittaja Guy de Tabarie. Tämä viimemainittu joutui kiinni ja ilmaisi muut, oltuaan kyllin varomaton kertoaksensa eräälle pikardilaiselle papille koko jutun, kun tämä juuri sitä tarkoittaen oli yhtyvinään varkaitten tuumiin. Tabarie kertoi myöskin minkä tähden Villon oli lähtenyt Angersiin: hänellä oli siellä setä, ja asuen tämän luona tuli hänen ottaa selkoa erään vanhan munkin „tilasta", jonka tiedettiin omistavan muutamia satoja écu'itä: saatuaan selkoa miten hänen rahansa kimppuun parhaiten voisi päästä, piti hänen lähettää sanoma tovereilleen Pariisiin, jotta he tietäisivät saapua hänen avukseen. Mutta tästä tuumasta ei tietysti tullut mitään, ja ukko-parka sai jäädä rauhaan.

Tuntien tomun polttavan jalkojensa alla Villon teki lähtöä setänsä luota ja rupesi jälleen kiertelemään maita ja mantereita. Viisi vuotta kuluu nyt, ilman että hänen olinpaikoistaan ja toimistaan paljoa tiedetään. Luultavasti hän kuljeksi Orléansin herttuan maissa; eräs hänen runoelmansa sallii meidän otaksua hänen ottaneen osaa runolliseen kilpailuun,

jonka herttua — tuo kuuluisa runoilija Charles d'Orléans — oli määrännyt pidettäväksi aiheesta: „kuolen janoon lähteen partaalla“, ja jos tämä runo todellakin on Villonilta, niin viittaa siinä eräs kohta siihen, että hän jonkun aikaa olisi kuulunut herttuan hoviväkeen — siihen aikaan ei nähtävästi paljon papinkirjoja kysytty, kun palvelijoita pestattiin! Loisto ei kuitenkaan ollut kauan kestävä, sillä kohta tapaamme hänet vankilassa, josta päästyään hänen täytyy jättää herttuan maakunta. Hän kääntyy nyt etelään päin, Bourbonin herttuan maihin, ja omistaa tälle runon, jossa hän pyytää saada „lainaksi“ vähän rahaa, kiittäen eräästä entisestä lainasta ja luvaten maksaa kaikki yht'aikaa, — „te ette siinä tule kadottamaan muuta kuin odotusajan“, kuuluu runon jälkivärsy. Käytyään Dauphinéssa, hän jälleen, huolimatta kiellosta, palaa Orléansiin, jossa nyt tapaamme hänet Meung-sur-Loiren vankilassa; luullaan hänen ystävänsä Colinin kanssa uudestaan tehneen varkauden, ehkä murhankin. Täällä hän oli vähällä menehtyä sairauteen ja nälkään, mutta silloin sattui juuri Charles VII kuolemaan, heinäkuulla 1461, ja Louis XI, tehdessään kuninkaanmatkansa Ranskassa, vapautti Villonin vankeudesta.

Tähän miltei päättyvätkin tiedot Villonin elämästä; ainoastaan vähäpätöinen tosiasia on vielä tunnettu: vuonna 1463 tiedetään Villonin olleen Pariisissa läsnä eräässä pienessä kahakassa; varovaisuuden

vuoksi hän siitä kumminkin pakeni, eikä se siis hänelle tuottanut mitään ikäviä seurauksia. Sangen luultavaa on, että hän vasta mainittuna vuonna palasi takaisin Pariisiin — ja että, kuten eräässä elämäkerrassa sanotaan, „hänen kasvatusisänsä Guillaume Villon silloin teurasti juotetun vasikan viettääksensä tuhlaajapojan kotiintuloa". Guillaume kuoli vasta 1468; François oli silloin epäilemättä tavalla tahi toisella muuttanut manan majoille, koska hänestä äsken kerrotun tapahtuman jälkeen ei tiedetä mitään.

Mutta tuo lyhyt aika hänen vapautuksensa ja Pariisiin palaamisensa välillä oli hänen runoudelleen tärkein koko hänen elämässään. Silloin hän näet kirjoitti „ison testamenttinsa", *Le Grant Testament de Maistre Françoys Villon.*

*

Kuten „pienessä testamentissaan" jakaa Villon myöskin suuressa lahjoja, joitten keksimisessä hän on yhtä uupumaton kuin vaihtelurikas. Hän lausuu viimeiset toivomuksensa, milloin leikitellen ja ivaillen hyville ystävilleen, milloin katkerasti rangaisten rakastajattarillensa, milloin pilkallisesti jollekulle entisistä vanginvartijoistaan, milloin totisesti neuvoen niille, „jotka viettävät pahaa elämää", ja niin edespäin. Mutta missä muodossa nämät lahjat tulevatkin annetuksi, useimmiten on niitten merkitys sy-

vällisempää laatua kuin „pienessä testamentissa“ jaettujen, vaikka täytyykin myöntää että, samoin kuin siinä, runoilijan tarkoitus väliin jää meille epäselväksi, hän kun alati viittaa oloihin, joita emme voi tuntea; Villon ei pitänyt huolta jälkimaailmasta, jos lähin piiri häntä ymmärsi, niin siinä oli tälle hetken luonteelle kylliksi.

Eivätkä ne nämät lahjat etupäässä annakkaan tälle Villonin viimeiselle ja isoimmalle runosarjalle sen merkillistä arvoa. Sen tekivät nuo vähä väliä esille pusertuvat mietelmät hänestä itsestään, hänen elämästään, hänen katumuksestaan, nuo kuuluisat esitystä katkaisevat ballaadit, joissa hän monesti ikäänkuin nostaa runon äärimmäiselle huipulle kaiken sen, mistä hän juuri ennen on tyynemmin ja rauhallisemmassa runomuodossa puhunut. Ja etupäässä nuo suurenmoiset kuvaukset kuolemasta ja kaiken tyhjyydestä, kuvaukset, joissa Villonin sisimmäisen olemuksen henki humisee meitä vastaan niinkuin ison mustan siiven lyönnit, joka heittää synkeän varjonsa yli koko runoelman.

Ensimäiset värsyt sisältävät kiivaan hyökkäyksen Orléansin arkkipiispaa vastaan, jonka käskystä Villon oli pistetty vankilaan ja joka oli „koko pitkän kesäkauden syöttänyt häntä muutamilla leipäkannikoilla ja juottanut kylmällä vedellä“; Villon toivoo että yhtä kova ja julma kuin arkkipiispa on hänelle ollut — jota hän ei ollenkaan sano voivansa kuvata — yhtä kova ja julma

olkoon hänelle itselleen kerran jumala. Sitten saapi häneltä nöyrät ja sydämelliset kiitokset kuningas Louis, „le bon roi de France“, joka hänet vapautti tuosta kovasta vankeudesta; hänelle Villon toivoo Methusalemin ikää, „kaksitoista kaunista lasta, kaikki miespuolista sukua“, sekä lopuksi paratiisin ilot.

Ja sen jälkeen hän siirtyy puhumaan nuoruudestaan, joka on mennyt „ei jalkaisin eikä ratsastaen, vaan lentäen“. Hän tekee heikon yrityksen puolustuksekseen, syyttäen köyhyyttään ja turvatonta asemaansa. „Vuoret eivät liiku paikoiltaan köyhän tähden, ei eteenpäin eikä taaksepäin“, sanoo hän ja kertoo Alexanderista ja Diomedeesta, toivoen että hänellä myöskin olisi ollut joku Alexander, joka olisi hänelle toimittanut paremman kohtalon — mutta „tarve saattaa ihmiset erehtymään ja nälkä saattaa suden hiipimään metsästä ulos“. Mitättömiin ovat nuoruuden päivät kadonneet, ei ole jäljellä ei ymmärrystä eikä tietoa, ei omaisuutta eikä iloa; eivätkä ne ole liiallisiin herkkuihin menneet, eivätkä myöskään rakkauden nautintoihin: „totta on että olen rakastanut ja rakastaisin vieläkin, mutta murheista täyttynyt sydän ja tyhjä vatsa kääntävät minut pois rakkauden poluilta“. Seuraa tuo kuuluisa katumuksen huudahdus:

Oi kurjaa itseäni! Jos ma oisin
nuoruuden ajat käynyt oppimalla,
tapoihin hyviin tottunut, mä voisin

nyt asua, kuin muutkin, katon-alla.
Vaan miten? Koulustani läksin silloin
ma karkuun, niinkuin paha poika nalkki . . .
Oi, myöhäinen on katumus, vaan milloin
sit' aattelen, on sydän mennä halki.[1])

Missä ovat he nyt, kaikki nuo pulskat keikarit, joiden seurassa kulutin päiväni muinoin, nuo laulun ja puheen taidossa niin etevät, miellyttävät toverit? Kuolleet ovat muutamat, — olkoon heillä paratiisin rauha! — muutamat ovat tulleet suuriksi herroiksi, muutamat käyvät alastomina kerjuulla eivätkä näe leipää muualla kuin leipurien ikkunoissa, muutamat ovat astuneet luostarin hiljaisuuteen. Mutta mitä he ovatkin ja kuinka kurja hän itsekin olkoon — kaikki tempaisee kuolema ilman erotusta mukaansa. „Köyhät ja rikkaat, viisaat ja typerät, papit ja maallikot, jalosukuiset ja talonpojat, tuhlaajat sekä saiturit, pienet ja suuret, kauniit ja rumat, naiset, olkoon he puettuina pystykauluksiin taikka mihin koristuksiin tahansa — kaikki, ilman poikkeusta, he ovat kuoleman alaisia. Joka kuolee, kuolee tuskaan sellaiseen, että hän pakahtuu; hänen sappensa valuu sydämen päälle ja hän hikoilee, jumala, millä tavalla! Eikä ole ketään, joka häntä lohduttaisi tuskissansa, sillä hänellä ei ole lasta, ei

---

[1]) Y. K. Koskisen suomentama „Kuninkaan toverit" nimisessä romaanissa.

veljeä, ei sisarta, joka tahtoisi tulla häntä hoitamaan. Kuolema saa hänet värisemään ja kalpenemaan, hänen nenänsä kangistumaan, suolensa venymään, kaulansa turpoamaan, lihansa pehmenemään . . . . Naisellinen ruumis, sinä joka olet niin sileä, niin suloinen, hento ja jalo, pitääkö sinunkin odottaa kaikkea tätä kurjuutta? Oi kyllä, — ellet elävänä nouse taivaaseen!"

Ikäänkuin todistaakseen mitä hän elämän tyhjyydestä on sanonut, kääntää Villon kolmessa balladissa silmänsä menneiden aikojen kuuluisiin henkilöihin kysyen missä he ovat ja mitä heistä on tullut — ja saadakseen ilmaan haihtuvia vastauksia. Ensimäinen näistä runoista on yksi Villonin kuuluisimpia, „Ballade des dames du temps jadis"; hän siinä joka värsyssä mainitsee erityisiä naisia, tavalla tai toisella kuuluiksi tulleita, ja antaa itse aina loppusäkeessä vastauksen: „mutta missä on menneen vuoden lumi", „mais oú sont les neiges d'antan?" Tämä vaikuttaa kaikessa yksinkertaisuudessaan kuin vieno, surumielinen sävel, joka ei tahdo vaieta, etenkin viimeisessä värsyssä, ballaadia säännöllisesti seuraavassa „envoissa": Prinssi, állös tiedustelko missä he ovat, jottei tuo jälkisäe aina jäisi soimaan korvissasi: missä on menneen vuoden lumi? — Lueteltujen naisten joukossa on myöskin Jeanne d'Arc — „et Jehanne, la bonne Lorraine, qu'Anglois brulerent a Rouan", ja tämä on ensimäinen ja ainoa kerta, jolloin ajan kirjalli-

suudessa esiintyy joku myötätuntoisuuden osotus onnettoman neidon kohtalolle, vieläpä ensimäinen ja ainoa kerta, jolloin hänen nimensä mainitaan, lukuunottamatta kronikkamaisia kertomuksia.

Samaa aihetta jatketaan, ja uudestaan puhkeaa se esille, vaikka toisella tavalla, huutavan katkerasti, uskomattoman realistisesti, ainoatakaan yksityispiirrettä peittämättä, „La belle heaulmieren“ valituksissa — „kaunis kypäränkantaja“ oli jonkun Villonin tunteman Quartier Latinin tytön liikanimi — kun hän kuvataan vanhoilla päivillään katselevana ennen niin kaunista ruumistaan ja ajattelevana nuoruutensa aikoja. „Muille olen kieltänyt mitä rakkaudesta olen runsaasti antanut tuolle viekoittelijapojalle, jota — sen vannon sieluni kautta! — sydämestäni rakastin ja joka ei minulle osottanut muuta kuin kovuutta eikä minusta pitänyt muuta kuin omaisuuteni tähden. Mutta ei voinut hän minua niin paljon kiduttaa eikä jaloillaan polkea, että olisin herjennyt häntä rakastamasta, eikä ollut ilkeyttä niin julmaa, etten olisi sitä unohtanut kun hän pyysi minua suutelemaan itseänsä . . . Mitä on minulla siitä jäljellä? Ei muuta kuin häpeää ja syntiä! . . . Mitä on tullut tuosta sileästä otsasta, tuosta vaaleasta tukasta, noista kaarevista kulmakarvoista, tuosta kauniista katseesta, tuosta suorasta nenästä, joka ei ollut liiaksi pitkä eikä lyhyt, noista pienistä korvista, noista punaisista huulista? . . . Otsa on rypyssä, tukka harmaa, kulmakarvat poissa,

silmät sammuneet, jotka heittivät niin hymyileviä katseita, nenä on koukistunut, korvat lukossa ja huulet ohentuneet. Siihen loppuu ihmisen kauneus! . . . Tällä tavalla valitamme nyt keskenämme tuota onnellista aikaa, me vanhat hupsut, istuen kyyryssä kaikki yhteen kerään tunkeutuneina pikkuisen tulen edessä, joka vähä väliä sammuu . . . ja ennen olimme niin herttaisen kauniit! . . ." — Rakkaus haihtuu samalla tavalla kuin kauneuskin, eikä siihen pidä kenenkään luottaa. „Minä kiellän kaikki rakkausjutut ja halveksin niitä . . . ne vain jouduttavat kuolemaa eivätkä ole penninkään arvoisia. Viuluni olen minä pistänyt penkin alle, rakastajien joukosta ei minua koskaan enää tavata . ." — ja katkerasti Villon valittaa ja todistaa esimerkeillä kuinka naiset ovat häntä pettäneet.

Mutta nyt hän on tuntevinaan loppunsa lähenevän, hän muistaa ennenkin tehneensä testamentin, ja tahtoo nyt sitä jatkaa — siltä varalta että joku hänen ystävistään olisi unohtunut. „Tunnen sydämeni heikkonevan, en enään voi ruokaani pureskella. Fremin, käy tähän vuoteeni viereen istumaan, ota kynä, mustetta ja paperia ja kirjoita pian kaikki mitä sinulle sanelen." Ja nyt alkaa uusi sarja lahjoja. Ensiksi hän testamenttaa sielunsa kolminaisuudelle ja pyhälle neitsyelle, sitten ruumiinsa „suurelle äidillemme, maalle; madot eivät tule löytämään siitä paljon syötävää, sillä nälkä on sille käynyt kovaa sotaa". Mestari Guillaume de Villonille,

joka on ollut hänelle „enemmän kuin isä ja suloisempi kuin äiti“ ja auttanut häntä „monesta pahasta pulasta“, hän lahjoittaa kirjastonsa sekä tuon Guy de Tabarien puhtaaksi kirjoittaman romaanin, jossa hän oli nuoruutensa seikkailut kertonut. Äidilleen hän antaa ylempänä siteeratun kauniin ballaadin, rakastetulleen, „joka mieluummin tahtoisi muuta“, nimittäin rahoja, toisen ballaadin, täynnä nuhteita ja soimauksia, ystävilleen taas koko joukon erilaisia lahjoja, joitten tarkoitusta usein on vaikea selittää, kolmelle oppilaalleen, joita hän hellästi puhuttelee, kirjoja ja hyviä neuvoja. Vähitellen hänen mielensä muuttuu iloisemmaksi, ja muistellessaan erästä asianajajaansa, joka nähtävästi oli elämän yksinkertaisempia nautintoja kokenut mies, hän tälle omistaa hauskan ballaadin:

Isä Noa, joka istutit viinipuun, ja sinä Loth, joka joit vuorenkolossa . . . ja te, jotka juominkia pidoissa johdatte, minä pyydän teitä kaikkia, että annatte tilaa mestari Jehan Cotart vainajan sielulle!

Muinen hän kuului teidän sukuunne, hän joka joi parasta ja kalliinta; ja vaikkei hänellä olisi ollut penniäkään taskussa, niin hän kuitenkin oli ylimmäinen juomapöydässä; ei hellinnyt hänen kädestään viiniruukku; ei koskaan hän ollut laiska sitä tyhjentämään. Jalot herrat, suvaitkaa seuraanne mestari Jehan Cotart vainajan sielu!

Olen nähnyt hänen usein horjuvan ja hoipertelevan kuten humalaisen miehen, kun hänen piti mennä levolle, ja hyvin muistan kuinka hän kerran sai kuhmun otsaansa kaatuessaan teurastajan teurastuspenkkiä vasten. Sen sanon, ei voinut löy-

tää tämän ilman kannen alta parempaa velikultaa juomaan varhain ja myöhään. Rientäkää avamaan, kun kuulette kolkuttavan mestari Jehan Cotart vainajan sielun!

Prinssi, sylki ei ennättänyt pudota maahan hänen suustaan, kun hän jo huusi: „helkkari, miten kulkkuani polttaa!“ Eikä se koskaan saanut janoaan sammutetuksi, tuo mestari Jehan Cotart vainajan sielu!

Samallaisesta hyvästä mielialasta on kaksi seuraavaa, keskenään kumminkin sangen erilaatuista ballaadia lähtenyt: toisessa Villon vertaa Pariisin naisia muihin ja päättää että he ovat kaikista parhaat, toisessa, „Ballaadi Villonista ja paksusta Margot'ista“, on Villonin hillitön realismi ja, tässä sopii sanoa, kyynillisyys todellakin murtanut kaikki kahleet.

Puhuteltuaan ja neuvottuaan niitä, „jotka viettävät huonoa elämää“, Villonin mieli taas muuttuu katkeraksi, ja viimeisen kerran hän suurenmoisessa näyssä palaa tuohon rakastettuun aiheeseensa, kuinka kuolema tekee kaikki yhdenvertaisiksi. „Minä annan“, sanoo hän, „suuret lasisilmäni sokeille jotta he, kulkiessaan hautausmaalla, saattaisivat erottaa, kunnollisia kuolleita kunnottomista . . . Sillä kun minä katselen kaikkia noita pääkalloja, en todellakaan tiedä sanoa kuka on ollut arkkipiispa ja kuka lyhdynkantaja. Ne päät, jotka kumartuivat vastakkain elämässä, ja joista toiset olivat vallanpitäjien, toiset taas arkojen pelkurien päitä, ne ovat kaikki täällä yhdessä kasassa, ei kukaan enää sano toista herraksi taikka toista palvelijaksi. He ovat kuolleet, Juma-

lan hallussa olkoot heidän sielunsa! Ruumiit ovat tomua, olkootpa olleet vaikka hienojen naisten hyvästi hoidettuja, kermalla, vehnäjauhosopalla taikka riisijauhoilla ravittuja ruumiita . . . Jumala antakoon heille kaikille armonsa ja heidän syntinsä anteeksi!"

Ja lopuksi Villon puhuu omasta kuolemastaan, määrää mihin hän on haudattava ja mitä kelloja on hautajaisissa soitettava. Viimeisessä ballaadissaan, „Ballade pour servir de conclusion", valtaa hänet uudestaan tuo entinen „hirsipuuhumori", ja hän lausuu: „Tähän päättyy tämä testamentti ja tähän päättyy Villon raukka. Kun kuulette kellojen soivan, niin tulkaa hänen hautajaisiinsa, puettuina sinooberipunaisiin pukuihin, sillä hän kuoli rakkauden marttyyrina . . . hänet ajettiin pois rakkauden valtakunnasta eikä Pariisin ja Rousillonin välillä ole sitä pensasta, johon hän ei olisi jättänyt palasta mekostaan . . . Prinssi, joka olet visas kuin ihme, tiedätkö mitä hän teki kun oli lähtemäisillään tästä maailmasta: hän nieli aika siemauksen punaista viiniä . . .!"

*

Sellainen oli François Villonin elämä ja sellainen hänen runoutensa. Vasta kun ne asetetaan toinen toisensa rinalle ja valaistaan toinen toisensa kautta, esiintyy meille hänen olentonsa kaikessa mer-

killisessä ristiriidassaan, vasta silloin saatamme arvostella kuinka äärettömän alkuperäinen ja syvä oli hänen laulunsa lähde.

Hän on yksi niitä „kadonneita lampaita“, joita ei puutu minkään maan kirjallisuudesta, mutta hän on kuitenkin ainoa laatuaan. Häntä on verrattu kuuluisaan ruotsalaiseen renessansirunoilijaan Lars Vivalliukseen, mutta Villon on ensiksikin paljon suurempi runoilija, hänen tunteensa ovat syvemmät, hänen taiteensa on hienompi, hänen kielensä valtavampi, ja toiseksi Vivallius kumminkaan ei ollut muuta kuin viekas veijari, kevytmielinen seikkailija ja taitava petturi, jota vastoin Villonissa todellakin oli pahantekijän tumma veri, jotain anarkistin vaistomaista hävityshalua ja uhmaa. Vivallius oli siksi luotu, mikä hänestä lopulta tuli — sikunasihteeriksi; Villonille oli hänen synnyinhetkellään epäilemättä joku synkeä haltijatar pannut kehtoon kuritushuoneen ja hirsipuun vertauskuvat, ja jollei tämä ennustus toteutunutkaan muuta kuin puoleksi — eihän kuitenkaan varmaan tiedetä miten Villonin elämä päättyi — niin se ei suinkaan ollut Villonin oma ansio. Mutta hänen luonteessaan oli toinenkin puoli: hänellä oli valohetkiä, jolloin hän näki taipumustensa, elämänsä koko kauheuden, jolloin hänet valtasi yhtä palava halu päästä toisille teille kuin hänen katumuksensa oli syvä ja vilpitön. Moisia vastakohtia ei ole olemassa Vivalliuksen kaltaisilla luonteilla; ne ovat liian pintapuoliset, ne ryömivät liiaksi pitkin

maanpintaa voidaksensa tehdä tuollaisia heilurinviippauksia helvetin ja taivaan välillä.

Itse Villonin elämän kulku on meille miltei ratkaisematon probleemi. Se liikkuu alati mitä rauhallisimman porvarillisen olon ja mitä hurjimman irtolaiselämän välillä; se kuluu hiljaisen kasvatusisän tyynessä turvassa, se tuottaa hänelle tuttavuuksia ja ystävyydenliittoja Pariisin korkeimmissa virkamiespiireissä — pormestari Robert d'Estouteville ja hänen vaimonsa Ambroise de Loré, jolle Villon on omistanut kauniin ballaadin, olivat hänen suojelijoitaan ja vaikuttivat suuresti hänen pelastumiseensa kuolemanrangaistuksesta; se vie hänet ruhtinasten palvelukseen ja seurapiiriin — ja samalla aikaa hän kuuluu koko maata kauhistuttavaan pahantekijäliittoon, hän varastaa ja tappaa, istuu vedellä leivällä vankilaluolissa eikä tiedä minä päivänä hirttonuora kuristaa hänen kaulansa. Kaikki tämä olisi meille tuiki käsittämätöntä, jollemme ottaisi huomioon ajan oloja ja yhteiskunnan pitkien sotien vaikuttamaa hajoamistilaa; mutta kaikissa tapauksissa näidenkin aikojen asiakirjoissa saa tällaiselle elämälle hakea vertaista.

Runoilijana Villon katkaisee kaikki traditsionit. Hänen aikakautensa lyyrikot eivät päässeet vapautumaan kerran säädetyistä muodoista, he käyttivät niitä samalla tavalla kaikki, he ikäänkuin kaikki puhalsivat samaan torveen ja saivat siitä samoja ääniä soimaan. Kyllä Villonkin tätä torvea käyt-

tää, eikä niinkään harvoin; mutta hän panee siihen uuden soinnun, niin ettei kukaan vanhaa konetta tunne, hän puhaltaa siihen raitista ilmaa ja puhaltaa niinkuin luonto on sen hänelle opettanut — ja torvi visertää kuten laululintu, se virittää synkeitä hymnejä kuin kirkkojen urut taikka valittaa katkerasti kuten vesien kiukku.

Tämä monipuolisuus on samalla Villonin uudenaikaisuuden tunnusmerkki. Niinkuin hänen sieluunsa näkyy mahtuneen mitä erilaatuisimpia aineksia, niin hänen runoilijaluonteensa myöskin on vielä kirjavampi ja särkyneempi kuin meidänkin aikamme luonteet. Hän on runoudessaan kuten elämässäänkin kevytmielinen, kaikesta moraalista huolimaton ja kyynillisen realistinen, mutta samalla tunteiltaan hellä kuin nainen; hän vuorotellen ivaa ja rakastaa — ja siinä hän on puhtaasti gallialainen — hän kiroilee ja rukoilee, hän uhmaavasti laulaa niitä hurjia irstailuja, joihin hän on päätä pahkaa heittäytynyt, ja samassa silmänräpäyksessä hän kutsuu eteensä kuoleman kalpean kuvan, niin selvänä, niin kauhistavana, kuin olisi hän tuntenut sen kouran itseensä tarttuvan, hän omistaa suuren osan runojaan kumppaneilleen varkauden ja ryöstön töissä, ja samalla kertaa synnyinmaan rakkauden korkeimmat tunteet hehkuvat hänen sydämessään ja pääsevät hänen lauluissaan ilmoille.

Hän on suuri runoilija sentähden, että hän on niin personallinen. Hänen vaihtelevat tunteensa eivät

ole hetken mielenvivahduksia, ne ovat kaikki lähteneet hänen sielunsa syvimmistä sopukoista, ja kaikille hän on erinomaisella taidolla löytänyt sen muodon, jota ne vaativat. Näin vaistomaisesti, näin avomielisesti, näin muita ajattelematta ei kukaan runoilija ennen eikä myöhemmin ole itseään paljastanut eikä syyttänyt. Ja samalla niissä tunteissa, jotka pakottavat Villonia päästämään tuskan puristamasta rinnastaan niin vihlovia epätoivon huutoja, on niin paljon ikuisesti inhimillistä, ettei hänen laulunsa koskaan ole jäänyt eikä tule jäämään ilman vastakaikua, missä vain sydämiä löytyy. Siinähän juuri on suuren runoilijan yksinkertainen salaisuus: sanoa ilonsa ja surunsa niin, että jokainen niissä tuntee omat ilonsa ja surunsa värähtelevän. Mutta siihen vaaditaan sitä temperamentin syvyyttä, sitä tunteen palavaa voimaa, sitä sattuvan sanan taitoa, joka vaan on ollut muutamille valituille suotu.

Se osa Villonin runollisesta toimesta, joka on kantanut hänen maineensa läpi aikojen, on verrattain pieni. Olemme nähneet kuinka paljon hänen „testamenteissaan" tavataan viittauksia, jotka olivat ainoastaan hänen läheiselle piirilleen ja aikakaudelleen ymmärrettäviä, ja kuinka myöskin hänen runoutensa kokonaisuus siitä kärsi, ettei hän ajatellut muuta kuin hetkellisen inspiratsioninsa tyydyttämistä. Mutta tämä osa on sitä kallisarvoisempi ja yksinään riittävä nostamaan Villonin maailman suurimpien lyyrikkojen rinnalle. Ja huolimatta siitä,

hänen olentonsa psykologinen ongelma, sen synkät ja sen valoisat, niin herttaisen miellyttävät puolet, aina tulevat kiinnittämään niiden mieltä, jotka hänen runojansa ihailevat, se on kaikkien, jotka kerran ovat sattuneet Villonia lukemaan.



E. J. Elião

Oikaistavia.

Siv.	11	riv.	14 alh.	tulee	olla:	tälle -- kerrotulle legendalle voi
„	11	„	10 „	„	„	itsensä
„	14	„	14 ylh.	„	„	suorasanaisia
„	15	„	13 alh.	„	„	katsantotavallemme
„	16	„	10 „	„	„	suorasanaisessa
„	116	„	5 ylh.	„	„	sukupuolta
„	120	„	1 „	„	„	sukupuolensa

Muutamat muut kirjainvirheet oikaiskoon lukija hyväntahtoisesti.



Hinta 3: 50.



